

BRON Riječ

broj 63/64
veljača 2022.

glasnik hrvatske kulturne zajednice wiesbaden

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT WIESBADEN

XXXI SABOR

HRVATSKO PROLJEĆE

Vlado Gotovac

Aleksandra Brnetić

MOĆ RAZGOVORA

Iščitavanje prošlog

Lauf! Warte nicht auf mich...

Screib deine Gewschichte

*Kroatische Autoren bei
deuttschsprachigen Verlagen*

KUNST ALS KOMMUNIKATION

Alida Bremer

Luka Ilić

Bojana Meandžija

Ljiljana Tadić

Miljenko Jergović

Tihomir Glowatzky

IVANDAN:

Đurđica Ćilić

Josip Kosor

Angela Ilić

August Cesarec

IN MEMORIAM:

Irena Vrkljan

Naslovnica, Bojana Meandžija: *Lauf! Warte nicht auf mich...* 2021.

MATICA HRVATSKA

Predsjednik Matice hrvatske
dodjeljuje

Srebreanu povelju

Hrvatskoj kulturnoj zajednici
– Ogranku Matice hrvatske Wiesbaden

za

***Riječ, glasnik Hrvatske kulturne
zajednice Wiesbaden***

Urednice

Marina Beroš i Marijana Erstić

Wiesbaden, 2018-2021.

Stipe Botica, predsjednik **Matice hrvatske** na Glavnoj izbornoj skupštini Matice hrvatske 6. studenoga 2021. dodijelio je povelje izdanjima ogranaka Matice hrvatske

Zagreb, 6. studenoga 2021.

Stipe Botica
predsjednik Matice hrvatske

UVODNA RIJEČ

Dragi članovi i prijatelji Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, pred Vama se nalazi novi – 63/64 dvobroj Riječi.

Tako je *ново normalno* snažno utjecalo na uvjete rada Zajednice, o čemu piše Aleksandra Brnetić u tekstu *Moć razgovora*, i ovaj je dvobroj, zahvaljujući predanom radu članova i vanjskih suradnika, tematski i sadržajno tradicionalno bogat.

Aktivnosti Zajednice tema su i teksta *Svjetski dan knjige i autorskih prava* Ivica Košaka, a njezinu ulogu u društvu propituje i opravdava u tekstu *Zašto partnerstvo s institucijama civilnog društva? Obilježje kulturne zajednice nije zurenje u kulturu.*

Lijljana Tadić iscrpno je predstavila djelo *Andrić i Krleža: poetike i politike, O naraciji nacije/nacija i (književnim) prelaženjima granica* Borisa Škvorca u tekstu *Iščitanje prošlog u tekstovima Andrića i Krleže u diskursu prelaženja granica.*

Tekst o Jarilu, autora Ivica Košaka, donosi prikaz slavenske predkršćanske legende o Jarilu kao vjesiku proljeća.

Roman Bojane Meandžije *Trč! Ne čekaj me ...* snažno je obilježio aktivnosti Zajednice u prošloj godini. Prikaz romana na njemačkom jeziku napisao je Tihomir Glowatzky.

Temu dječijih ratnih dnevnčkih zapisa razvija i proširuje Ivica Košak u tekstovima *Stell dir vor, du musst fliehen! Und du weißt nicht wohin..., Schreibe deine Geschichte - Freedom Writers Diary i Pisci i slobode.*

Na ratne strahote i patnje maloga čovjeka na istom lokalitetu, ali u različitim ratovima, osvrnuo se i Joška Maznik u *Pred zid.*

Kratkom tekstom i snažnim riječima „*I tako su se, prema legendi, našla sučeljena dva stida koji prekriva onaj treći, stid zaborava.*“ Ivica Košak osvrnuo se na još jednu tužnu i zaboravljenu ratnu tragediju, smrt Mihovila Pavleka Miškine. *Novo svjetlo na stare pisce* Ivica Košaka prikaz je djela *Prva svitlost*, odnosno studije profesora Tomislava Bogdana o piscima hrvatske renesansne književnosti.

Hrvatski pisci, odnosno prezentacija i recepcija djela hrvatske književnosti na njemačkom govornom području, tema su i teksta *Kroatische Literatur - Auf dem deutschen Buchmarkt* Tihomira Glowatzkog. Na temu se nastavlja popis *Kroatische Autoren bei deutschsprachigen Verlagen* (Stand 11/2021).

500. godišnjica rođena Matije Vlačića Ilirika učinila ga je čestom temom prošlogodišnjih video konferencija Zajednice. Zanimanje za njegov lik i djelo dodatno je potaknuto suradnjom sa prof. Dr. Lukom Ilićem, odnosno njegovim djelom *Teološka biografija Matije Vlačića Ilirika*, čiji prikaz je napisao Jaroslav Pecnik.

Jela Šare prikazala je lik i djelo Dragutina Trumbetaša te monografiju *Gastarbeiter* u tekstovima *Kunst als Kommunikation i Umjetnost kao dijalog/Kunst als Dialog.*

24.06.2021. povodom Ivandana održana je video konferencija posvećena većem broju hrvatskih autora i njihovim djelima, među kojima je poseban naglasak stavljen na Josipa Kosora i njegov *Požar strasti*, izvorno objavljen u Münchenu na njemačkom jeziku kao *Brand der Leidenschaften* 1911. godine, a koji je prikazan i u ovome izdanju *Riječi*. Na konferenciji, ali i u *Riječi*, je ulomkom *Pa i ja sam vaša!* predstavljen i Fafarikul Đurđice Čilić.

Sajam knjiga u Frankfurtu tradicionalno je tema jesenskih susreta Zajednice, o čemu svjedoče i članci *Literarna tribina u povodu Svjetskog sajma knjige u Frankfurtu i Međunarodni sajam knjiga FFM 2021* Ivica Košaka.

Ivica Košak predstavio je i prošlogodišnje dobitnike Nobelove nagrade – Abdulrazaka Gurnaha (književnost), Mariju Ressa i Dmitrija Muratova (mir) te Tsitsi Dangarembga, dobitnicu Nagrade za mir Njemačkog udruženja za trgovinu knjigama.

Prošlu godinu obilježila je smrt hrvatske *Virginije Woolf*, Irene Vrkljan, na što se kratkim člankom osvrnuo Ivica Košak. Važan događaj za Zajednicu kao Ogranak Matice hrvatske izbor je Mire Gavrana na mjesto predsjednika Matice. Tim se povodom na njegov književni i znanstveni rad pismeno osvrnuo Ivica Košak.

Aktualna događanja na književnoj, odnosno kulturnoj sceni, prati i članak *Splitski književni razgovori*, prikaz istoimene književne večeri na kojoj je stalna suradnica Zajednice, Alida Bremer, čitala ulomke iz svoga romana *Träume und Kulissen*.

Prijevod romana Rod Miljenka Jergovića na engleski jezik, kao još jedna potvrda njegove spisateljske vještine, bio je povod da se, uz osvrt na engleski prijevod, uredništvo još jednom osvrne na njemački prijevod, ali i sam sadržaj romana. Jergović, odnosno njegov istoimeni roman, je i tema teksta *Dvori od oraha* Lijljane Tadić.

Posljednje stranice *Riječi* donose Izvješće o radu Hrvatske kulturne Zajednice/Ogranka Matice hrvatske u Wiesbadenu za 2021. godinu, te protokol sjednice od 21.02.2021.

Marina Beroš, glavna urednica

1. Naslovnica, Bojana Meandžija: <i>Lauf! Warte nicht auf mich</i>	I
2. POVELJA /Anerkennungsurkunde.....	II
3. Uvodna riječ	I
4. INHALTSVERZEICHNIS/KAZALO	2
5. IMPRESSUM	2
6. Aleksandra Brnetić: <i>Moć razgovora</i>	3
7. Lijljana Tadić: <i>Iščitavanje prošlog u tekstovima Andrića i Krležu u diskursu prelaženja granica</i>	5
8. Ivica Košak: <i>Svjetski dan knjige i autorskih prava</i>	8
9. Ivica Košak: <i>Jarilo</i>	10
10. Tihomir Glowatzky, Buchvorstellung: <i>BOJANA MEANDŽIJA, Lauf! Warte nicht auf mich</i>	11
11. <i>Internationaler Tag des Friedens</i>	12
12. Ivica Košak: <i>Stell dir vor, du musst fliehen! und du weißt nicht wohin</i> ...	13
13. Ivica Košak: <i>Schreibe deine Geschichte</i>	14
14. Präsentation der deutschen Ausgabe des Buches: <i>Lauf! Warte nicht auf mich</i>	15
15. Ivica Košak: <i>Pisci slobode</i>	16
16. Ivica Košak: <i>Novo svjetlo na stare pisce</i>	19
17. Tihomir Glowatzky: <i>Kroatische literatur</i>	20
18. Tihomir Glowatzky: <i>Kroatische Autoren bei deutschsprachigen Verlagen</i>	25
19. <i>Kunst als Kommunikation</i>	29
20. Jela Šare: <i>Umjetnost kao dijalog</i>	31
21. Jela Šare: <i>Kunst als Dialog</i>	32
22. Ivica Košak: <i>Ivandan</i>	33
23. Ivica Košak: <i>Ivandan</i> , Predstavljanje knjige: <i>Požar strasti</i>	36
24. Predstavljanje knjige: Đurđica Čilić: <i>Fafarikul - Pa i ja sam vaša</i>	39
25. Đurđica Čilić: <i>Fafarikul - Nun, ich gehöre auch zu dir!</i>	39
26. <i>Literarna tribina u povodu Svjetskog sajma knjige u Frankfurtu</i>	42
27. Ivica Košak: <i>Abdulrazak Gurnah dobio Nobelovu nagradu za književnost</i>	44
28. Ivica Košak: <i>Nobelova nagrada za mir 2021. godine</i>	45
29. Ivica Košak: <i>Tsitsi Dangarembga</i>	46
30. Ivica Košak: <i>Irena Vrkljan, in memoriam</i>	47
31. Ivica Košak: <i>Miro Gavran novi je predsjednik Matice hrvatske</i>	48
32. Ivica Košak: <i>Splitski književni razgovori</i>	50
33. Anna Hodel, Buchvorstellung: <i>Die unerhörte Geschichte meiner Familie</i>	51
34. Ivica Košak, Predstavljanje knjige <i>ROD</i> autora Miljenka Jergovića 34. Ivica Košak, Predstavljanje knjige: <i>ROD, roman autora Miljenka Jergovića</i>	54
35. Liljana Tadić, Predstavljanje knjige: <i>Dvori od oraha</i> autora Miljenka Jergovića.....	57
36. Joška Maznik: <i>Pred zid</i>	61
37. Juran i Sofija: <i>Matoš u Sisku 2021</i>	62
38. Ivica Košak: <i>Zašto partnerstvo s institucijama civilnog društva?</i>	63
39. Jaroslav Pecnik: Luka Ilić, <i>Teološka biografija Matije Vlačića Ilirka</i>	66
40. Ivica Košak, Predstavljanje knjige: <i>Vjeroispovijed i dijaspora, rad autorice Angele Ilić</i>	70
41. Jela Šare: Izvješće o radu u 2021. godini.....	71
42. Jela Šare: Protokoll der XXXI Mitgliederversammlung.....	73
43. Ivica Košak: <i>Crveni Makovi</i> , rad Mihovila Pavleka Miškine.....	77
44. Aleksandra Brnetić: <i>Kako sam iz Vjesnika prošvercala zadnji, zabranjeni 34. broj Hrvatskog tjednika</i>	78
45. Izložba: <i>sedamesetiprva</i>	79
46. Vlado Gotovac : <i>Čuvanje nade</i>	80
47. Naslovnica Hrvatskog tjevnika broj 34.....	III
48. <i>Spomenik pisca Augusta Cesareca</i>	IV

IMPRESSUM

glasnik Hrvatske kulturne Zajednice - Ogranka Matice hrvatske - Wiesbaden

DAS WORT

Mitteilungsblatt der Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V.

Vol. XXXI, Nr. 63/64, Wiesbaden, MMXVII

Adresa / Adresse:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.
c/o Ivica Košak, Ernst Töpfer-Str. 4,
65510 Idstein

Tel: +49 6126 8145,

E-Mail: info@hkz-wi.de

<http://www.rijec.hkz-wi.de>

Nakladnik / Verleger:

Hrvatska kulturna zajednica e.V.
Wiesbaden

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

V.I.S.d.P.: Ivica Košak,

Ernst Töpfer-Str. 4, D-65510 Idstein

E-Mail: ivica.kosak@online.de

Glavna urednica / Redaktionsleitung

Marina Beroš

Članovi redakcije / Redaktionsmitglieder

Ivica Košak, Jela Šare, Rina Milković,

Slaven Ljiljanić, Janika Ernst, Ivanka

Pernovšek, Nina Pavić

Suradnici / Mitarbeiter

Ljiljana Tadić-Adžamić, Alida Bremer,

Aleksandra Brnetić, Marijana Erstić,

Luka Ilić, Tihomir Glowatzky

Graphik Design / Layout

Ivica Košak

Tisak / Druck

WIRMachenDRUCK GmbH

Mühlbachstr. 7, 71522 Backnang

Rukopisi se ne vraćaju. Za sadržaj napisa odgovaraju autori. Uredništvo se kao i izdavač ne mora nužno slagati s mišljenjem autora.

Für unterlagt eingesandte Manuskripte übernehmen wir keine Haftung und senden diese aus Zeit- und Kostengründen nicht zurück. Für den Inhalt der Beiträge zeichnen die Autoren verantwortlich, auch spiegelt dieser nicht immer unbedingt die Meinung der Redaktion wider.

Vertrieb:

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

Oglasi / Anzeigen:

1/1S: 100 €, 1/2 S: 50 €, 1/4 S: 25 €,

1/8 S: 13 €

Oglas u boji – dvostruka cijena.

Farbdruck - das Doppelte

des Preises für S/W Druck

Banka / Bankverbindung:

Wiesbadener Volksbank e.G. Wiesbaden

Kroatische Kulturgemeinschaft e.V.

IBAN: DE3051090000021280500

BIC: WIBADE5WXXX

RIJEČ ISSN 2196 6109

Kulturni sadržaj neodvojiv je od napretka i motivacije u razvoju jedne zajednice.

Viktor Wilpert Piel, voditelj Odjela za doškolovanje, Industrijska i trgovinska komora za Rheinhessen, Mainz

MOĆ RAZGOVORA

Pogled na proteklu godinu u Hrvatskoj kulturnoj zajednici / Ogranku Matice hrvatske u Wiesbadenu

„Izolacija je tegoba od koje u vrijeme pandemijskih mjera pate i oni koji nisu oboljeli od bolesti COVID-19. Etabilirani susreti naše Hrvatske čitaonice Edvin Bukulin prestali su se događati i blagotvorna moć razgovora u trenu je nestala“, bio je lakoničan, ali i sjetan odgovor Ivica Košaka, predsjednika Hrvatske kulturne zajednice / Ogranka Matice hrvatske u Wiesbadenu, na pitanje kako su pregrmjeli proteklih godinu dana.

Prestali su se okupljati svake druge srijede u mjesecu, a podulji su stol u društvenoj prostoriji *Doma kardinala Franje Kuharića*, sjedištu Hrvatske katoličke misije, zamijenili laptopima i pametnim telefonima u okrilju svoja četiri zida, pa je tako virtualni susret u povodu frankfurtskog (neodrzanog) *Sajma knjiga* okupio sudionike čak iz (do tada nezamislivo) Berlina, Karlovca, Kiela, Splita, Zagreba i šireg okruga Wiesbadena. Tog 17. listopada 2020. tijekom videokonferencije predstavljene su dvije knjige – njemačko izdanje zbirke pripovijedaka *Emet und andere Geschichten* Ivane Šojat i *Milost, vjera i grijeh – teologija Matije Vlačića Ilirika* Luke Ilića, što je Alidu Bremer, u kritičkom razmatranju za portal Hrvatski glas Berlin o pitanju nedostatnoga hrvatskog udjela na najvećoj smotri knjige na svijetu *A gdje smo mi?*, navelo na zaključak da bi „bez njegova (Košakova, op. aut.) rada kulturni život Hrvata u Njemačkoj bio puno siromašniji.“

Od početka prošle kalendarske godine pa do zaključenja ovog teksta wiesbadenski ogranak *Matice hrvatske* održao je sedamnaest javnih nastupa, od toga samo dva uživo u siječnju radionicu s temom *Rijeka – Europska prijestolnica kulture 2020*, a u veljači su u Mainzu bili u gostima kod Njemačko-hrvatskog gospodarskog foruma Industrijske i trgovinske komore za Rheinhessen. Predstavili su posebno izdanje časopisa *Rijec*, br. 1/2020, u kojemu deset članaka svjedoči o zanimanju za gospodarski razvoj u domovini kao i za aktualne hrvatsko-njemačke gospodarske odnose. Na tom je tragu i veliki intervju dvojca Brnetić – Košak s Julijem Domcem, posebnim savjetnikom predsjednika RH za energiju i klimu, na temu *Na putu energetske tranzicije* (*Rijec*, 61/62).

Na manifestaciji u Mainzu udruga HKZ – OMH Wiesbaden dobila je visoko državno priznanje. U nazočnosti ministra vanjskih i europskih poslova Gordana Grlić Radmana Ivici Košaku su hrvatska predsjednica Kolinda Grabar Kitarović i hrvatski veleposlanik u Njemačkoj Gordan Bakota uručili Povelju Republike Hrvatske „za izniman doprinos promicanju i očuvanju hrvatske i europske znanstvene kulturne baštine, osnaživanju hrvatskog zajedništva u Domovini i u Saveznoj Republici Njemačkoj“.

Grad Rijeka kao Europska prijestolnica kulture, kojem je posvećen 60. broj *Riječi*, predstavljen je 29. rujna na Paneuropskom pikniku, u okviru tradicionalnog

Festivala srednjoeuropskog i istočnoeuropskog filma *goEast*, a 3. listopada čak na dvije priredbe, na *Interkulturalnom tjednu* i na *Europskom tjednu #oneclicktoeurope*. O gradu Rijeci i njezinim stanovnicima govorilo se književnim djelima iz lijepe zbirke *Rijeka* nakladnika Wieser iz Klagenfurta.

Na mrežnoj stranici HKZ/OMH Wiesbaden može se posjetiti i virtualna izložba *Umjetnost kao komunikaci-ja* s radovima Ive Cenkovičana i Dragutina Trumbetaša.

Misao vodilja djelatnosti udruge jest da umjetnost i kultura pomažu boljem razumijevanju među ljudima i omogućuju višu razinu komunikacije. Izložene slike nemaju samo karakter biografske kronike nego pružaju uvid u svijet *onog drugog* kako bi olakšale, pa i omogućile komunikaciju.

Predstaviti knjigu i njezina pisca u *Hrvatskoj čitaonici*, koja nosi ime suosnivača udruge i dugogodišnjeg člana redakcije *Riječi*, temeljna je zadaća ogranka. Višestoljetni tragovi hrvatske kulture na njemačkom govornom području od Matije Vlačića Ilirika i Stjepana Konzula Istranina do suvremenika nam Marijane Erstić, Luke Ilića, Maše Kolanović, Bojane Meandžije, Ludwiga Steindorffa dobar su povod za susret, razgovor i nova saznanja, a ujedno pridonose tematskoj raznovrsnosti časopisa.

U nedjelju, 21. ožujka, obilježili su *Svjetski dan vode*, i ovaj put virtualno videokonferencijom s temom vrednovanja vode i njezina značenja za svakog od nas. Predstavljen je program Ujedinjenih naroda *Voda za sve*, usklađen sa šestim ciljem Agende 2030. za održivi razvoj, kojim se za sve ljude do 2030. zahtijeva osiguranje pristupa vodi za ljudsku potrošnju, održivo upravljanje vodama te osiguravanje higijenskih uvjeta.

Hrvatski iskorak u Wiesbadenu ima iza sebe bogat kulturni i društveni sadržaj, a cilj mu je isti kao i prije trideset godina: „Pružiti iseljenicima jednake obrazovne i profesionalne mogućnosti i u potpunosti sudjelovati u društvenom i gospodarskom životu. Uspješna integracija preduvjet je ravnopravnog sudjelovanja u gospodarskim, društvenim i kulturnim resursima društva.“

Koliko god Ivica Košak, inženjer elektrotehnike i publicist, bio lokomotiva koja, figurativno govoreći, za pogonsko gorivo koristi sve od kamenog ugljena do solarnih materijala, toliko ne bi ubirao javne pohvale i lovorike da mu nema članstva koje jest socijalno, svjetonazorski i kulturološki heterogeno i izloženo stalnim mijenama, ali nadasve radišno, bilo i ostalo. Danas su lektorice i korektorice časopisa *Riječ* učiteljice hrvatskog jezika Marina Beroš, Nina Pavić-Colić i Jela Šare, javnih nastupa ne bi bilo bez mišića Marte i Jakova Rimca, kao i Vesne te Slavena Ljiljanića i Ružice Matanić, a da blagajna štima, brine se Rina Milković, koja u Frankfurtu radi u *Njemačkoj saveznoj banci*.

Na sljedećoj javnoj tribuni u povodu Svjetskog dana knjige wiesbadenski matičari oprostit će se od nedavno preminulih Irene Vrkljan i Trude Stamać.¹

Aleksandra Brnetić

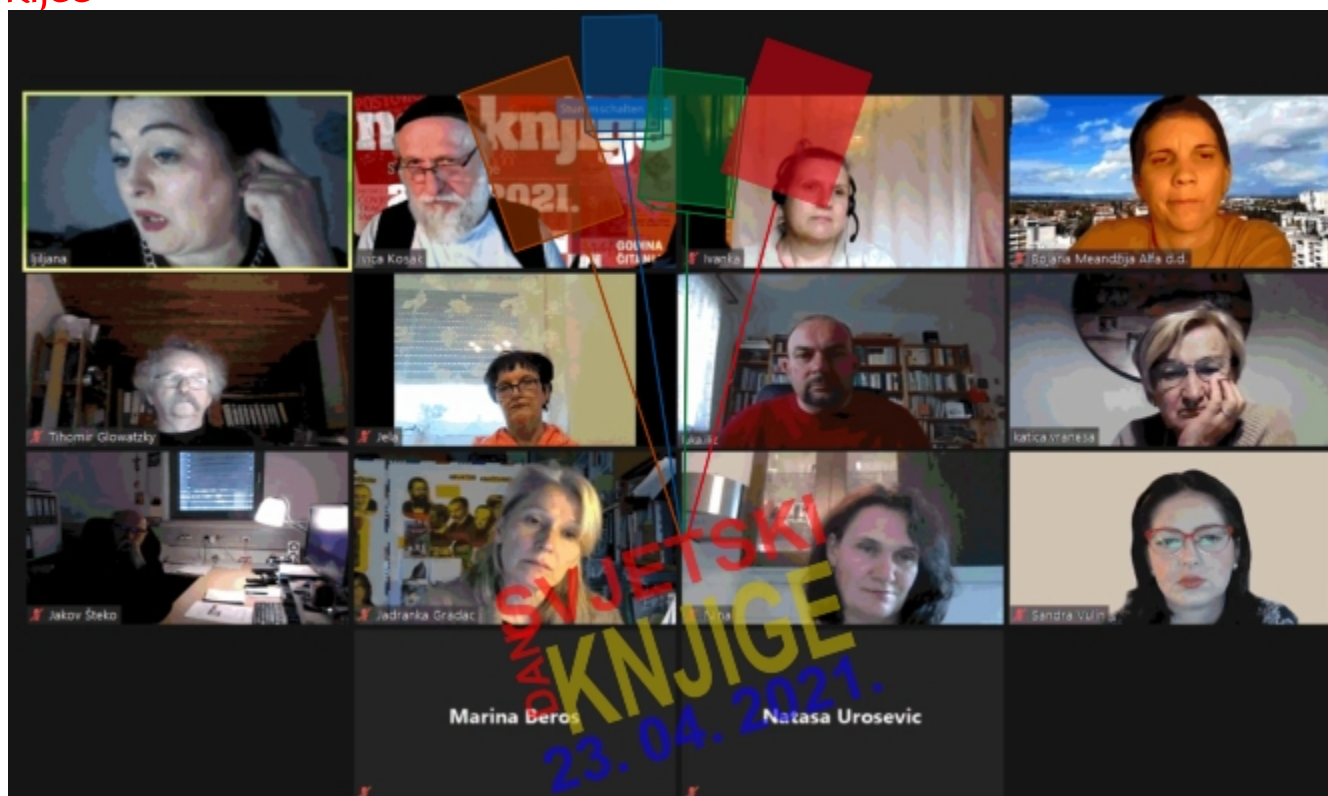
¹ „Moć razgovora“ autorice Aleksandre Brnetić prenosimo iz *Vijenca*, književnog lista za umjetnost, kulturu i znanost Matice hrvatske, broj 708., 22. travanj 2021.

<https://www.matica.hr/vijenac/708/moc-razgovora-31608/>

EUROPA WOCHE

KROATISCHE KULTURGEMEINSCHAFT e.V. - 7. Mai 2021 – Online-Konferenz

- ▶ 2010: EIN FORUM BIETEN FÜR DEN DIALOG
- ▶ 2011: 300. GEBURTSJAHR VON RUĐER JOSIP BOŠKOVIĆ
- ▶ 2012: KULTURELLE IDENTITÄT ALS BRÜCKE ZUMZUSAMMENLEBENDER GENERATIONEN
- ▶ 2013: VERORTUNG DER KROATISCHEN MIGRANTEN
- ▶ 2014: GEGEN DAS VEREGESSEN
- ▶ 2015: BILDUNG FÜR NACHHALTIGE ENTWICKLUNG VON EUROPA
- ▶ 2016: FREMDENANGST UND DIE ENTSTEHUNG VON XENOPHOBIE
- ▶ 2020: RIJEKA 2020 - LITERATUR IM DIALOG ZUR EUROPA WOCHE 2020
- ▶ 2021: KUNST ALS KOMMUNIKATION

IŠČITAVANJE PROŠLOG U TEKSTOVIMA ANDRIĆA I KRLEŽE U DISKURSU PRELAŽENJA GRANICA

Predstavljanje knjige Borisa Škvorca: Andrić i Krleža: poetike i politike, O naraciji nacije/nacija i (književnim) prelaženjima granica u povodu Svjetskog dana knjige i autorskih prava 23. travnja 2021. godine u organizaciji Ogranka Matice hrvatske u Wiesbadenu

Postavimo li si pitanje zašto je pisac velik i zašto njegovo ime stoljeća ne zaboravljaju, stavili smo se uistinu pred okolnosti preteškog pitanja. Je li to estetizacija njegovog djela, ideološko-društvena kulisa teksta, katarzičnost recipijentskog karaktera, inteligencija i nerijetko vizionarstvo kojim raspolažu ili sve to u jednom, instant imaginarija i realnoga, fiktivnog i zbiljnog u koricama, te uloga u književno-teorijskom polju tumačenja književnoga djela, koje nadživljava i samog autora?! No, kad se dva velika pisca komparativno, sa stručnoga stajališta, promatraju i analiziraju, kao u knjizi Andrić i Krleža, zadatak je još teži i kompliciraniji, pun izazova i uživanja pri radu i čitanju. U sjajnoj knjizi Borisa Škvorca o dvojici literarnih ti-

tana, središnja točka jest usporedba njihova rada i tekstova koji desetljećima obogaćuju čitalačku kritiku ex-jugoslovenskog podneblja, pa i šire, te preispitivanje granice, njezinih prelazaka jer, kako autor primjećuje, cijeli južnoslavenski prostor obilježen je granicom, njezinim prelascima i nestabilnošću na osnovu kojih nastaje trauma premještanja i dislociranja. Uspoređuju se njihovi književni opusi, no i životopisi i političko-ideološka uvjerenja u vremenu u kojem su stvarali, polazeći od samih tekstova i diskursa književno-povijesnih odnosa tih tekstova. Ključna interpretacijska potraga je upravo u kontekstu gdje i kada se tekst analizira, tko to čini, koju semantiku tekst nosi i s kojom namjenom je pisan. Isto tako, jasno je da će čitatelje ova dva pisca podijeliti, točnije njihova ideološka uporišta, politički

angažman, no već snaga njihovog književno-umjetničkog izraza će nas ujediniti, ona je neosporna. Obojica su također bitna za nacionalnu kulturu južnoslavenskih naroda i kritičari, tumačeći i interpretirajući njihov rad, upliću se u mrežu izazova polisemantičkih krugova te iste interpretacije, dekonstruirajući analitički tekst, nerijetko zloupotrijebljen, nerijetko iskačući iz dijaloga književno-teorijskog polja tumačenja uvlačeći taj isti tekst u “zavrzlamu” politike i ideologije jednog određenog doba, neprestano se pitajući koliko se ovdje i Andrić i Krleža promatraju kao pisci, a koliko kao kroničari tog doba i toposa. Škvorc je knjigu pisao i izvan domovine, skupljajući materijal i boraveći u inozemstvu preispitujući kanonizirane okvire tumačenja književnog teksta, dijalog i sinkroniju svjetski poznatih radova književnih teoretičara, no uvijek s naglaskom na preispitivanju Drugog, cijepanju granice književnog teksta, ističući kako knjigu neće u potpunosti shvatiti oni koji književni opus ove dvojice književnika nisu iščitali. Autoru se nekad čini da su rasprave o Andriću i njegovu djelu zapravo rasprave o intencijama koje stoje “iza teksta”, to je ono izvantekstualno iz kojeg iščitavamo i ironiju i drugotnu namjeru ispod isključiva površnoga u djelu.

Andrić prelazi granice i u privatnom životu i u prostoru svojega književnog izraza, i jezik je u tim književnim žanrovima u prijevojima granica, ije/-

ekavizam, hrvatski na srpski jezik te književni standard. Andrić je prelazio i ideološke granice, protivnik austro-ugarskog sistema, jugoslovenski diplomat, veleposlanik Kraljevine Jugoslavije, potom pristaša Titovog komunističkog režima, što nerijetko za posljedicu ima propitivanje diskursa Andrićeve politike, više nego njegove poetike. To je opet svojevrsno prijelaz jedne granice. Krležini prijelazi granica su isključivo tekstualne naravi, on, veoma vezan za Zagreb u kojem je proveo veliki dio svojega života, njegov angažman i povlačenje iz intelektualno-kulturne elite, opet su prelasci granica u kojima i iz kojih se rađala ovaploćena ideja djela i njihova polisemantička funkcija tada i desetljećima kasnije.

Andrić je rođen u katoličkoj obitelji, najplodniji stvaralački period doživljava u Beogradu, pišući na srpskom; Krleža je često smatran komunističkim piscem i nekritičkim ljevičarem, te primjećujemo kako je čitalačkom recipijentu pitanje pripadnosti umnogome iscrpljujuće i “živcirajuće”, jer je Andrić čitan iz političkih perspektiva, kako je kojoj ideologiji i njenom pripadniku pogodovalo, što je opet jedna veoma kompleksna tema, široka i opsežna. Škvorc komparativno istraživanje započinje ranim fazama stvaralaštva ova dva autora, ističući njihova djela “*Put Alije Đerzeleza*” i “*Hodorlahomer Veliki*” da bi kroz razvojni put njihove poetike uočavao sve njihove književno-teorijske estetizacije, epitete i ljepote poetskog izraza u najosebujnijoj fazi njihova pisanja pa sve do posljednjih napisanih djela. Povijesna uvjetovanost u kojoj su živjeli i pisali, političke ambivalentnosti i historijski preokreti potiču pisce da dnevnik i fiktivno suobličje u književne valorizacije koje su obilježavale cijelo njihovo djelo i rad, Andrić u “*Znakovima pored puta*”, Krleža u “*Davnim danima*”. Sama naracija dnevničkog žanra ispisuje se iskazom pripovjedača/naratora, ovdje upotpunjena dijalogom dokumentarnog i fiktivnog te rekonstrukcijom povijesnog i autorskog no oslobođenim glasom istog tog naratora. Pisci su u ovim žanrovima različiti i po svojim ironijsko-alegorijskim i metonimijskim figurama u književnom tekstu, no Škvorc dotiče i spoj/-diferencijalnost sebstva i imaginacije koji odlikuju dnevničku formu. Kod Andrića zapisi ne teže biti dnevnikom već znakovima, a Krleža rekonstruira političku prošlost s vremenskom distancom trenutaka pisanja samog teksta (nekoliko desetljeća kasnije) s upisom ironijskog diskursa u naraciji i sagledavanja dešavanja iz jedne posve drugačije iskustveno-angažirane pozicioniranosti.

Kod Andrića Škvorc još ističe i njegove fratarske priče te odnos prema Orijentu i Okcidentu s upisom tri moguće naracije: fra Petar priča, narator koji

njegovu priču prepričava i implicitni autor, posrednik/medijator priča. Na tom mjestu rekonstruira se sukob identiteta i priče, individualni tekst i umrežena tekstualnost, metapriča i hipertekstualnost u naraciji doživljaja svijeta u sebi i u svijetu oko sebe. “Politika teksta” može se iščitavati kao naracija Drugoga i o Drugome, kao alegorija i ironija, tumačenje teksta kroz subalterne glasove. Takvo čitanje je i polifono: čitanje upisano u kulturu različitih jezičnih praksi, čitanje u određenom vremenu i prostoru te čitanje u uspostavljanju odnosa tradicije i povijesti kroz političke konotacije. Na taj način Škvorc iz poglavlja u poglavlje uviđa kako raslojavanje tekstualnog tijela otvara nove mogućnosti čitanja i interpretacije Andrićevih i Krležinih tekstova, kako prozinskih tako i lirskih. U Andrićevom zrelijem opusu uočavamo rubnu narativnu poziciju autora, njegovu “taktiku” posve neupadljivog informatora o preplitanju legendi, narodnih priča, povijesti i politika kroz nju.

U “Proklesoj avliji”, prema Škvorcu, Andrićevom najkompleksnijem romanu, jedna od centralnih tema je odnos između iskazanog i prešućenog, taj stalni sukob ili pak jaz između Otomanskog Carstva i Austro-Ugarske Monarhije u Bosni u vrijeme radnje smještene u roman. Majstorstvo romana je “u načinu i mjestima na kojima i kroz koja se taktikama pretvaranja usmeno (is)pričanog u autorski (is)pripovijedano uspostavljaju instancije kompetencije u tekstu (i mogućem svijetu/ svjetovima) koje taj tekst i njegove refleksije u različitim mogućim diskursima čitanja (proiz)vode”¹. Upravo alegorijska razina ovog romana tumačila se različito i višekompleksno, višeznačno u političkim krugovima i svrhama, gdje je književni tekst ideologiziran i umjetnost politizirana, ne obratno, te se roman interpretativno iščitavao različito i polisemantički u posljednjih pedesetak godina, posebno uključujući one nakon balkanskih ratova devedesetih.

Veoma zanimljivo poglavlje o fikcionalizaciji i funkcionalizaciji mržnje u Andrićevoj prozi, najkonkretnije izraženo u “*Gospođici*”, zapravo pripada “fenomenu zla” te otvara put ka komparaciji iščitavanja ljudskog zla i ljudske gluposti i u određenim Krležinim tekstovima. Andrić taj fenomen upisuje u odnos fiktivnog i povijesnog, u nekim romanima vješto prekriven, u “*Gospođici*” veoma očit. Tu su upadljivi odnosi u tekstu, a prekrivenost se ogleda u odnosu između teksta i autorske “umiješanosti”. Tu je prisutan i “antagonistički agens kolektivnog sebstva”, što je ujedno manifest pokretanja sukoba/ radnje. Nekad je taj kolektivni agens u tekstu određena grupa, vjerska zajednica ili interesna grupa, a nekad pak masa

od-nosno rulja (“neartikulirana skupina”), dok nasuprot tom agensu stoji autorsko ja.

Škvorc na osobit način interpretira (i na primjerima teksta konkretizira) da ovdje nije u pitanju samo (re)konstrukcija povijesti i nas samih u njoj, već su tu i lančane aluzije prema vremenskim intervalima pripovijedanja i prostoru kakvog je autor u tom pripovijedanju osmislio. Tako je nerijetko rulja masa koja tinja, polako bubri, da bi se u svom kulminativnom iskazu pokrenula i buknila, odnosno, ta mržnja postoji prije i izvan teksta. O Krležinim i Andrićevim tekstovima se, unatoč pozicioniranju autorskog glasa u njima, nerijetko govori o izvantekstualnim faktorima, odnosno o autobiografskim notama u njihovim djelima. Krleža je inzistirao na nacionalnom, čak i onda kada su njegove ideje bile uokvirene i internacionalnim, dok je Andrić stvorio tzv. hibridni identitet u koji je ugradio povijesno-fikcijske mikrokozmose.

Književni tekst može se tumačiti antropološki, ideološki, književnoteorijski, historiografski, estetski... Krleža je zapravo u svojim tekstovima ostavio mogućnost interpretacije jedne kompleksne kronike određenog stoljeća, u njegovim proznim djelima uviđamo dekonstrukciju stereotipnih mitova (“*Hrvatska rapsodija*”, “*Na rubu pameti*”). Krležina ironija ogleda se u njegovim ključnim temama čija se pripovijest utemeljuje na dramskoj složenosti i napetosti. On je pobunjeni motivirani intelektualac, “kroničar realizacije revolucije, a ne revolucionar (mogućnosti) tekstualnih potencijala”², zaključuje Škvorc. No on je (kao i Andrić) u svoju prozu unosi i ispisivao elemente esejističkog, čime se naime učitava jedno drugačije viđenje i ispoljavanje stvarnosti.

U naglašenosti politike i ideologije u Krležinoj poetici, esejistički čvorovi umrežuju i odabir povijesnih ličnosti. Tu je i prepoznatljiva knjiška, gotovo fikcijska (re)konstrukcija Starčevića, koji kod Krleže jest povijesna osoba, ali joj je dan i imaginativni karakter. Taj lik postaje i junak priče o opstojnosti naroda. Knjiga je uistinu majstorsko djelo, sa svim kompetencijama autora, tema zahtjevnog karaktera i samo će njen čitatelj u i kroz vrijeme po/dokazati kako je ovakvo čitanje tekstualnog raslojavanja Andrićevog i Krležinog djela zapravo potencijalna intencija da se trajno iščitava, time i interpretira, riječ pisca koji uistinu ima što reći.

Lijljana Tadić

Izvor: Škvorc, Boris: Andrić i Krleža: poetike i politike, O naraciji nacije/nacija i (književnim) prelaženjima granica, Matica hrvatska, Zagreb, 2021.

¹ Izvor, str. 277

² Ibidem, str. 507

SVJETSKI DAN KNJIGE I AUTORSKIH PRAVA

Nemojte mi reć ' kako niste znali za književnu tribinu u Wiesbadenu

Poslije trideset godina rada, što ujedno znači i iskustva i (nove) tradicije, trebala bi literarna tribinu u povodu jedne zapažene *svjetske manifestacije knjiga i autor(-skih prav)*a biti nešto posve po sebi razumljivo s niskom potrebom bilo kome o objašnjavati *zašto i kako?*

Pa ipak, otvaraju se nova poglavlja i pitanja u vezi našeg javnog nastupa. Jer, tko je ta mala *zavičajna organizacija* u Wiesbadenu pa da preuzima na sebe organizaciju skupa za koju inače ni instance, niti institucije ne nalaze vremena, a o sredstvima da i ne govorimo.

Dobro, postoji nešto kao *noć knjiga*, žurka na kojoj knjiga u pravilu bude alibi. Ili dan prije *svjetskog dana knjige* – poseban *dan nacionalne knjige*. Sigurno, dan knjige u *Mrduši Donjoj* bit će biva svakodnevno - *telefonskim imenikom* po bubrezima. No, o tomu nije riječ ovdje!

Naziv *svjetski dan* kao da vapi za tim da bude shvaćen kao sveopći i jedinstven. On uključuje svaki pojedini naslov na bilo kojem jeziku ikada napisan. I nije sad do *Mrduše Donje* da bilo kome pokazuje ili dokazuje kako njena tri domaća pisca - pjesnika s politrom i poslije ponoći osvajaju sva tri prva mjesta za pišanje po plotu. Pardon, jesam li to rekao sa š?

U stoljeću šestom, nakon slavni stoljeća pet, ove naše književnosti, *Satyr iliti Divyi csovic* u vershe Slavoncem [U Drasdanima, 1762.] progovaraše kao da je to bilo jučer, na pripremnom sastanku za organizaciju literarne tribine u povodu jedne zapažene *svjetske manifestacije knjiga*: *Donose se ključni podatci iz Relkovićeve životopisa i posebno obrađuju slovopisna rješenja u Satyru u odnosu na standardizacijske procese u hrvatskom književnom jeziku. Osobito se obraća pažnja na vojne termine koje je Relković posebno obradio i nastojao iz*

njemačkih izvornika pronaći odgovarajuće hrvatske riječi za njih.

O, o, ooo...! Krivo, ma nitko to nije rekao ni tražio, to je tek citat iz *Kroatologija: časopisa za hrvatsku kulturu*, 8 (2018), 1; Str. 215-228.

S tim se pak više ne mogu plašit ni mala djeca, pogotovo ne ove druge i ine generacije u iseljeništvu.

Dakle što onda? *Scopos et Tropi!* tvrdio je **Matija Vlačić Ilirik** u svom djelu *Ključ svetog pisma* na latinskom jeziku (Basel, 1567.).

Trop (množina tropi) je skupni pojam za određene klase retoričkih figura (jezičn stil pisca). Potječe od starogrčkog τρόπος (množina τρόποι) ili τροπή tropé 'fraz' i označava zamjenu jednog pojma drugim. Tropi su semantičke figure, koje se po tome što razlikuju od ostalih retoričkih figura ostvaruju svoj učinak kroz fonetski oblik (fonološke figure) riječi (npr. aliteracija) ili kroz poseban položaj riječi u rečenici (sintaktičke figure - npr. paralelizam). Najpoznatiji tropi su metafora, ironija, preneseno značenje i uzimanje dijela za cjelinu. U anglosaksonskom jezičnom području „trop“ se koristi i kao termin za književnu konvenciju, te posebno za (klišejski) narativni element. Ovi narativni elementi usmjereni su prema cilju, *scoposu* djela. Skopos (grčki: σκοπός) je grčka riječ koja se definira kao "svrha". Funkcija književnog rada ovisi o znanju, očekivanjima, vrijednostima i normama ciljnih čitatelja.

Što pak to može značiti, predstavila je **mr. Ljiljana Tadić** na primjeru književnog djela **Borisa Škvorca**: *Andrić i Krleža: poetike i politike - naraciji nacije/nacija i (književnim) prelaženjima granica*, u izdanju Matice hrvatske za 2021. godinu.

Biografiju pisca i znanstvenika **Matije Vlačića Ilirika**

predstavio je **dr. Luka Ilić**, čije je djelo *Teološka biografija Matije Vlačića Ilirika* ovih dana objavljeno u Zagrebu.

Urednica časopisa Riječ, **Nina Pavić-Colić** predstavila je posebno izdanje časopisa RIJEČ/Das Wort u povodu pripreme za tisak njemačkog izdanja romana autorice **Bojane Meandžije: Trči! Ne čekaj me..., u prijevodu **Gere Fischera** i recenziji **Tihomira Glowatzkog**. Meandžija govori jezikom djeteta. Ne koristi semantičke figure, koje trinaestogodišnje dijete vjerojatno i ne zna. Ali zna za cilj, na koji je pjesnik Đorđe Balašević proročanski upozorio još 1986. godine: *Samo rata da ne bude!***

Nasuprot tome, ciljevi književnih radova nedavno preminule pjesnikinje **Irene Vrkljan** (Beograd, 21. VIII. 1930 – Zagreb, 23. III. 2021) ostaju često nedokučivi. Ona vještački oblikuje narativni element i dopušta čitatelju da sam otkrije (svoj) cilj. Hommage **Ireni Vrkljan je prerastao u literarni doprinos Ogranka Matice hrvatske za Rursku oblast**. Na tribini se pojavila **Jadranka Gradac**, potpredsjednica OMH, ne dogovoreno i ne najavljeno nego spontano i održala predavanja o Ireni Vrkljan u trajanju od 45 minuta zanimljive i živahne diskusije. **Ivica Košak** predstavio je u krakom eseju *Jarilo* proljetni festival *Jurjevo / Jarilo* kao duhovno nasljeđe svjetske baštine i njegov odraz u literaturi.

Tradicija darivanja knjiga, koja se zasniva na katalonskom običaju, preuzeta je i u rad *Hrvatske kulturne zajednice* pod motom *Uzmi jednu – donesi drugu*. Sudionici literarne tribine pozivaju se da tog dana daruju

knjige dalje kako bi se uz pisanu riječ, širila i kultura hrvatske pismenosti. *Kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske* u Wiesbadenu poziva sudionike ovogodišnje virtualne tribine da toga dana daruju knjige putem pošte.

Cilj obilježavanja Dana hrvatske knjige kao i Svjetskoga dana knjige i autorskih prava je promicanje knjige i kulture čitanja.

[Kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu](#) (HKZ/OMH-Wi) posvećuje javnu tribinu, u petak 23. travnja 2021. godine hrvatskoj knjizi i autorima. Poglavitno onima čiji radovi nastaju u redovima hrvatskih iseljenika ili migranata. Štivo, štoci i pregaoci na Svjetski dan knjige i autorskih prava Svjetski dan knjige i autorskih prava Hrvatska kulturna zajednica u Wiesbadenu predstaviti će izdavaštvo i zaštitu intelektualnog vlasništva kroz zaštitu autorskih prava. Odluka o obilježavanju *Svjetskoga dana knjige i autorskih prava* na dan sv. Jurja, 23. travnja, donesena je na *Općoj konferenciji UNESCO-a* održanoj 1995. godine u Parizu. Dvadeset i treći travanj simboličan je datum u svjetskoj književnosti jer tog su datuma 1616. godine umrli **Miguel de Cervantes** i **William Shakespeare**. Sama zamisao temelji se na katalonskom običaju darivanja ruže za svaku prodanu knjigu na Đurđevdan.

Dan ranije, odlukom *Hrvatskog sabora* iz 1996. godine slavi se 22. travnja kao *Dan hrvatske knjige*, budući da je na taj dan prije 520 godina otac hrvatske književnosti **Marko Marulić**, 1501. godine u Splitu dovršio kao pedesetogodišnjak ep *Judita*, svoje najpoznatije djelo na hrvatskome jeziku. Ep *Judita* je prvi umjetnički ep hrvatske književnosti ispjevan na hrvatskom jeziku, potiče osnaživanje hrvatskoga naroda u borbi protiv Turaka.

HKZ/OMH-Wi je 22. travnja 2012. godine, u povodu *Svjetskog dana knjige*, predstavljeno devet hrvatskih autora i njihovih radova na hrvatskom, njemačkom i francuskom jeziku. Tribina, koja je ustvari bila radionica hrvatske knjige u redakciji časopisa *Riječ*, postala je tako začetak jedne dobre prakse. A to se nije dogodilo ni slučajno niti spontano. Ovaj javni iskorak HKZ/OMH-Wi je proveden s posebnim osvrtnom na 170. godišnjicu najstarije hrvatske kulturne institucije i izdavačkog poduzeća *Matice hrvatske*. Sama ideja o virtualnoj knjižnici je već tada bila stara deset godina i bila je iznesena u javnost u okviru obilježavanja obljetnice *Matice hrvatske* 2002. godine u Wiesbadenu. HKZ/OMH-Wi je, zavaljujući novčanoj podršci Središnjeg ureda za Hrvate izvan RH, realizirala projekt *Hrvatske knjižnice i čitaonice „Edvin Bukulin“* u Wiesbadenu 2020. godine. Knjižnica i čitaonica otvorena je posjetiteljima u *Domu kardinala Kuharića* u okviru *Hrvatske katoličke misije* u Wiesbadenu.

Ivica Košak

JARILO

Jarilo predstavlja oblik od milja svečanoga Jarovit̃.

Praslavenskim pridjevom *jar̃* izriče se da je nešto obilježeno mladom životnom silom, žestokom silom rasta. Ta sila nije shvaćena apstraktno, nego arhaično konkretno. Ta se sila očituje u određeno doba godine, u **proljeće**. Njome se otvara ljeto, obilježava godina, kao svojim početkom. I tako se to odvija oduvijek i zauvijek u beskonačnom kružnom ponavljanju.

Jarilo (drugi hrvatski nazivi: Juraj, Zeleni Jura; poljski: Jaryło; ruski: Ярило) u slavenskoj je mitologiji i vjeri bog vegetacije i bog koji *hoda kroz godinu*.

U narodnim prikazima Jarilo je zamišljen kao bosonogi mladić u bijeloj halji koji jaše na bijelom konju. Jarilo je bio sin vrhovnog slavenskog boga groma Peruna, njegov izgubljeni, nestali, deseti sin, rođen posljednje noći u veljači, za blagdana Velja Noć (Velika noć), poganskog slavenskog slavlja Nove godine. Iste noći, međutim, Jarilo je odveden u svijet mrtvih, gdje ga je posvojio i odgojio Veles, Perunov neprijatelj, slavenski bog podzemlja i stoke. Slaveni su vjerovali da je podzemni svijet uvijek zeleni svijet vječnog proljeća i vlažnih, travnatih ravnica, gdje je Jarilo odrastao čuvajući stoku svog posvojitelja.

U mitskoj geografiji starih Slavena pretpostavljalo se da zemlja mrtvih leži preko mora, gdje bi ptice selice letjele svake zime. Dolaskom proljeća, Jarilo bi se vratio iz podzemlja, odnosno, donio bi proljeće i plodnost na zemlju. Proletni festivali Jurjevo / Jarilo koji su preživjeli u kasnijem folkloru slavili su njegov povratak. Katičić je identificirao ključnu frazu drevnih mitskih tekstova koji su opisivali ovaj sveti povratak vegetacije i plodnosti kao rimu hoditi / roditi koja je preživjela u narodnim pjesmama.

Stari Slaveni zamišljali su svijet kao veliko drvo, a Jarilo u podzemnom svijetu boravi u samim korijenima stabla. Da bi došao do vrha, mora proći kroz krošnju ili svijet životinja i ljudi, kojima donosi proljeće. Prema rekonstrukciji mitske priče o vegetaciji po Radoslavu Katičiću, bog koji dolazi kao Juraj / Jarilo javlja se na kapiji dvora lijepe Mare, kćeri Boga Groma. Dvor se na nalazi na suhoj grani (ili šibi) *svjetskog stabla*. To izričito kaže hrvatska jurjevska pjesma u kojoj kukavica sjedi u zelenilu na suhoj grani. Jarilo upoznaje sestru Maru, također Perunovu kćer i zaljubljuje se. Njihova ljubav donosi hranu i žitarice tijekom cijele godine. Zbog nevjere, Perun ubija gromom Jarila, a Mara postaje Morana (ona koja mori), postaje bijela starica - zima, umire i odlazi u podzemni svijet. Hladna zima vraća se u svijet ljudi. A Jarilo se ponovno rađa i sve se ponavlja od početka.

Radoslav Katičić i Vitomir Belaj pokušali su rekonstruirati mitologiju koja okružuje Jarila. Prema tim autorima, on je bio tipično božanstvo života-smrti-preporoda, za koje se vjeruje da se (prepo-) rađaju i ubijaju svake godine. Njegov mitski životni ciklus pratio je godišnji život raznih biljaka pšenice, od sjetve, kroz vegetaciju, do žetve.

Iz usporedbe s baltičkom mitologijom i iz slavenskih folklornih izvještaja može se zaključiti da je Jarilo bio povezan s Mjesecom. Njegova pomalo nestašna narav, koja u konačnici rezultira izdajom njegove supruge, bila je uspoređena s Mjesečevim promjenama. Rođenje Jarila je *Đurđevdan*, u proljeće, a vjenčanje Jarila i Mare na Ivandan, kada je zemlja već oplodena i počinje ljeto.

U kršćanstvu su ta mitska događanja obilježena blagdanom koji se zadržao u kalendaru, iako je prepoznato da legenda o

Jarilo, ilustracija prema narodnom liku iz Ukrajine

sv. Juru nije kršćanskog porijekla. Zbog mogućeg nekršćanskog porijekla sv. Juraj je u Rimokatoličkoj crkvi izbrisan iz rimskog općeg kalendara 1969. godine, ali je ponovno vraćen 1975. godine.

Kompleksna pojava Jarila/Jure zrcali se u nekoj vrsto štovanja u svim svjetskim religijama. Tako ga nalazimo i pod imenom *al-Hidr* (arapski روض خال), u prijevodu *Zeleni*, kod muslimana, jezida, zorastrinih sljedbenika i hindusa, jednako kao i kod kršćana. Za sve turkijske narode to je proslava koja označava susretu prorokai Hizira i Ilije na zemlji, a alevitima je vjerski blagdan. Tako je i Hiderles (makedonski: хидерлес; turski: hidirellez ili hidrellez; azerski: Xıdır İlyas ili Xıdır Nəbi, tatarski: hidirlez, romski: ederlezi) proslava buđenja proljeća koje se slavi svakog 6. svibnja (po julijanskom kalendaru). Hiderles je složenica imena proroka Hidir i Ilija, koji se drže za zaštitnike zemlje i vode te pomažu potrebitim pojedincima, obiteljima i zajednicama. Simbolično, ovaj sastanak predstavlja spoj zemlje i vode. Jurjevo (Đurđevdan) je kršćanska verzija ovoga proljetnog festivala na cijelom Balkanu, osobito područjima koja su do kraja 16. stoljeća bila pod vlašću Osmanskog carstva.

Poseban tip svečanosti je *Kakava*, koji Romi slave kao praznik dolaska proljeća. U Edirnu/Turska *Kakava* je dobila oblik Međunarodnog festivala. Za vrijeme praznika pale se krijesovi, ljudi ih preskaču, svira glazba, izvode se plesovi.

Švicarski psihijatar Carl Gustav Jung razvio je poseban interes za lik al-Hidra i prvi put ga spominje u svojoj *Psihologiji nesvjesnog*. Jung opisuje al-Hidra kao kao navjestitelja božanske mudrosti. Jung je al-Hidra smatrao *prorokom (iz) snova*. U eseju o ponovnom rođenju, Jung tumači al-Hidra kao simbol *više mudrosti*, kao *vrstu (nesvjesne) akcije koja se slaže s tom višom mudrošću i transcendira razum*.

Ivica Košak

Literatura

1. Radoslav Katičić: *Zeleni lug. Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Ibis grafika, Matica Hrvatska, Zagreb, 2010.
2. Vitomir Belaj: *Der mythologische Hintergrund eines kroatischen Hochzeitsbrauches*. Wiener Slavistisches Jahrbuch 41 (1995): 43–50
3. Иванов Вяч. Вс., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей: Лексические и фразеологические вопросы реконструкции текстов. М.: Издательство „Наука“, 1974, 181 ff.
4. Nicholas Batty: *Khidr in the Opus of Jung: The Teaching of Surrender*. Joel Ryce-Menuhin (Hrsg.): *Jung and the Monotheisms. Judaism, Christianity, and Islam*. Routledge, London, 1994. S. 166–191.

BOJANA MEANDŽIJA

Lauf! Warte nicht auf mich...

Aus dem Kroatischen übersetzt von Georg Fischer (2021), erscheint bei Wieser Verlag Klagenfurt.

Originaltitel: *Trči! Ne čekaj me...*, Ersterscheinung 2009

Erscheinungstermin: 21. September 2021, Deutsch, Seitenzahl: 200

ISBN-13: 9783990294901

ISBN-10: 3990294903

Der autobiographische Roman beschreibt die Jahre 1991 – 1995 des Krieges in Kroatien, den die damals 13-jährige Autorin direkt an der schwer umkämpften Frontlinie bei Karlovac erlebt hat. Mit dem Einschlag der ersten Granaten beginnt sie im Luftschutzraum ihres zehnstöckigen Wohnhauses mit den ersten Aufzeichnungen, die eigentlich als eine Art Bericht bzw. Aufsatz für ihre Lehrerin gedacht waren. Aus diesem Aufsatz ist ein erstaunlicher literarischer Text entstanden. Der Titel steht auch im Zusammenhang mit diesem Raum, denn das waren die Worte ihres Vaters, mit denen er sie und ihre kleinere Schwester in den Atomschutzkeller geschickt hatte.

Es wird schwierig sein, sich auf ein Genre festzulegen, da die als Tagebuch geordneten Einträge nur eine grobe Struktur aufweisen und den Kriegsereignissen folgen. An den wesentlichen Tagen erfolgen die Einträge täglich, davor und danach sind die zeitlichen Abstände größer. Es handelt sich natürlich um einen Kriegsroman, wobei jedoch nicht der Krieg im Vordergrund steht, sondern die Heldin und ihr Reifungsprozess vor dem Hintergrund beängstigender und für sie unerklärlicher Ereignisse. Das Alter der Protagonistin reiht den Text auch in den Jugendbuchsektor ein, allerdings mit einem besonderen Ausrufezeichen. In Kroatien gehört es als Ganztext zur Schullektüre

der Mittelstufe.

Der Romaneinstieg zu Beginn der Sommerferien beschreibt noch eine sich in Ordnung befindliche Welt, die Schaukel in Omas Garten steht wie bei *Effie Briest* für eine unbeschwerte und glückliche Kindheit. Der naiv kindliche Erzählton verrät aber bereits da Erstaunen über erste unangenehme Beobachtungen, die Farbe Grau bestimmt die Szenerie, aber auch die Gesichter der Menschen. Die fast dokumentarische Darstellung des Geschehens ist von einem neutralen, naiven und offenen Erzählstil geprägt, die kindliche Perspektive wird immer mehr von den erdrückenden Ereignissen überschattet. Das Mosaik des *Grau* entsteht langsam immer deutlicher, um sich am 13. Geburtstag der Protagonistin mit den ersten kriegerischen Attacken als Schreckensszenario zu offenbaren. Durch präzise Beobachtungen der militärischen Vorbereitungen auf ihrem Weg zur Großmutter steigert sie die Spannung, ohne das Wort *Krieg* klar zu benennen. Das taucht im Originaltext erst auf Seite 45 auf!

Den Erwachsenen ist natürlich die Lage klar, die Teenagerin muss durch eigene Beobachtung den Krieg als Sonderzustand begreifen. Der Großteil des Textes spielt sich im Luftschutzraum des mehrstöckigen Hauses ab, wo dem Mädchen Bojana immer klarer wird, dass ihre Jugendjahre ihr gestohlen wurden. Über vier Jahre lang in dieser Enge empfindet sie die Welt zunehmend als einen Käfig, die gesteigerte Verzweiflung lässt sie einen Vergleich mit Munchs Bild *Der Schrei* anstellen. Wie die Lampen an der Kellerdecke fühlt auch sie ihr Leben durch ein Gitter eingeeengt. In einem weiteren eindrucksvollen Bild empfindet sie sich selbst wie der Sand in einer Sanduhr, die jemand jeden Morgen wieder umdreht.

Die größte Stütze in diesem Chaos ist für sie ihre Familie, von der Großmutter bis zur kleinen Schwester. Der besondere und enge Zusammenhalt gibt ihr Mut und Kraft, das Entsetzen durchzustehen. Durch die

gegenseitige Verantwortung füreinander übernimmt auch die Protagonistin innerhalb der Familie eine zunehmend aktivere Rolle, die ihren steigenden Reifegrad andeutet.

Neben den dokumentarischen enthält der Text auch poetische Passagen, in den Augenblicken der größten Gefahr sogar philosophisch anmutende. Wenn man das Alter der Autorin bedenkt, ist das eine erstaunliche Leistung. So beschreibt sie die glücklichen Tage vor dem Krieg als eine *Handvoll von Sonnenstrahlen*, bei einem besonders heftigen Bombenangriff spürt sie den *Geruch des Endes* und resigniert stellt sie mal fest *das Feuer der Kindheit ist erloschen*. Ein anderes Mal fühlt sie sich wie *eine Fremde im eigenen Körper*. Die vielen eingestreuten Dialoge verhelfen dem Text zu einer szenischen Kraft, das dramatische Geschehen wird fast filmisch umgesetzt. Das Grauen wird in einer langen Phase der ansteigenden Spannung beschrieben, um im Inferno des Kriegsausbruchs zu explodieren. Insofern ist dieser Roman auch für Erwachsene lesbar und durchaus interessant.

Wie in allen anderen Kriegsromanen auch wird der Krieg als sinnlos, zerstörerisch und unerklärlich dargestellt, doch geschieht das ohne Hass oder Rachegefühle, ohne Pathos. Der bzw. die Gegner werden nie konkret genannt, vielmehr werden sie mit dem Begriff *graue Leute* umschrieben. Den Verlust der Kindheit empfindet sie schmerzlich am Ende des Romans, wenn sie nach vier Jahren zum Haus ihrer Großmutter zurückkehrt und feststellen muss, dass sowohl das Haus als auch der Baum mit der Schaukel nicht mehr bestehen. Diesen Verlust der Jugend, das gestohlene Recht auf Glück verarbeitet sie, indem sie schreibt und dadurch die Trauer besiegt. Man könnte den Text in gewissem Sinne auch als eine Suche nach der verlorenen Zeit sehen.

Das Schreiben als Heilmittel zum Leben und Überleben ist nicht zum ersten Mal in der Literatur auf diese Weise eingesetzt worden. Die Autorin will allen vom Krieg betroffenen Kindern, nicht nur den aus ihrem Wohnhaus oder ihrer Stadt, ein Zeichen der Hoffnung und des Mutes zu geben, nicht nur nach hinten, auf die traumatischen Ereignisse zu blicken. Dass das Mädchen Bojana stärker war als der Krieg, bestätigt die Autorin mit einem abschließenden Kommentar:

***Ich will und werde die Wahrheit über mein Leben nicht verstecken.
Deswegen schreiben ich das. Ich hatte die Kraft zu überleben,
aber nun übergebe ich die Schlüssel der Vergangenheit an euch.***

Tihomir Glowatzky

Das Buch *Lauf! Warte nicht auf mich...* ist anlässlich des UN - Internationalen Friedenstag am 21. September 2021 vorgestellt werden. In diesen Tagen der physischen Distanzierung sind wir vielleicht nicht in der Lage, nebeneinander zu stehen. Aber wir müssen immer noch für den Frieden zusammenstehen.

Eine weitere Präsentation ist in/während der Interkulturellen Woche 2021 geplant.

INTERNATIONALER TAG DES FRIEDENS 2021

Am 21. September 2021 wird der Internationale Tag des Friedens gefeiert.

Am 30. November 1981 wurde dieser Tag in der UN-Resolution 36/67 zum *International Day of Peace* erklärt.

Er soll ein Tag des Waffenstillstands und der Gewaltlosigkeit sein. Nach einer Kampagne von Jeremy Gilley und der *Peace One Day* - Organisation verabschiedete die UN-Generalversammlung am 7. September 2001 die Resolution 55/282. Nach dieser soll der Weltfriedenstag ab 2002 jedes Jahr am gleichen Tag, dem 21. September, gefeiert werden.

Allerdings wird der Tag bis heute nur von wenigen beachtet.

Stell dir vor, du musst fliehen! Und du weißt nicht wohin ...

Diese Metapher stammt aus dem Buch *Lauf! Warte nicht auf mich...* Es unterstreicht die Dramatik des Romans, eines literarischen Werkes, das als Tagebuch eines 13-jährigen Mädchens in einem Schutzbunker entstand.

Seine Kindheit wurde diesem Kind durch den Krieg gestohlen. Die Autorin Bojana Meandžija offenbart uns allen, dass es eine Welt der Hoffnung und Freundlichkeit in einer Umgebung gibt, die das brutal leugnet.

STELL DIR VOR, DU MUSST FLIEHEN! UND DU WEISST NICHT WOHN ...

Zamisli, moraš pobjeći, a ne znaš kamo!

Buchvorstellung und Diskussion: Bojana Meandžija, Lauf! Warte nicht auf mich..., am Dienstag, 21. September 2021 um 19:00 Uhr als Zoom-Video Konferenz: <https://t1p.de/vziz>, anlässlich des internationalen Friedenstages (UNO).¹

Das Buch wurde aus dem kroatischen von Prof. Dr. Gero Fischer übersetzt.

Aus dem Buch liest Ivanka Pernovšek und Buchkritik stellt Tihomir Glowatzky vor. Moderation: Redaktion der Zeitschrift Riječ/das Wort.

Im Rahmen der XXXI Jahresversammlung der Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V. Wiesbaden und anlässlich des Internationalen Tages der Muttersprache fand am 21. Februar 2021 ein literarisches Forum mit der Autorin Bojana Meandžija statt, die ihren Roman *Lauf! Warte nicht auf mich...* vorgestellt hat.²

Der autobiografischer Roman *Lauf! Warte nicht auf mich...* ist ein emotionales und kraftvolles Buch für junge Menschen, die den Krieg der 90er Jahre des 20. Jahrhunderts erlebt haben. Die Kriegsereignisse in Karlovac/Kroatien werden beschrieben aus der Perspektive eines Kindes, das nicht versteht, um was es um es herum geht. Jedes

¹ <http://www.un.org/events/peaceday/>

² <http://www.hkz-wi.de/de.hkz/Literatur%20im%20Dialog/im-dialog/bojana-meandzija.html>

Kind hat eine andere Kindheit, aber Kinder, die Krieg erleben müssen, haben das Selbe – es ist eine Kindheit, in der sie aufwachsen müssen, in der sie aufhören müssen zu spielen, in der sie in nur einem Moment erwachsen werden müssen, nur weil einige böse Menschen ihnen das Recht zu spielen nehmen.

Dennoch gibt es in ihrer Erinnerung keinen Hass, kein Denunzieren, keine anderen Nationen und keine Feinde – nur eine Frage: - Warum Krieg?

Regisseur **Branko Lustig**, ein Holocaust-Überlebender, verglich dieses Werk mit dem Tagebuch der Anne Frank und dem Film

Leben ist schön (italienisch: *La vita é bella*). Der Roman *Lauf! Warte nicht auf mich...* ist einer der wenigen Romane, in denen von Kriegsereignissen die Rede ist, die aus der Perspektive eines Kindes von einem Kind geschrieben wurde.

Während des Heimatkrieges in Kroatien schrieb Bojana Meandžija als 13-Jährige ihren Roman in den feuchten Räumen eines Schutzkellers. Der erste Satz des Romans wurde auf eine Holzlatte in diesem Keller geschrieben, um eine Spur für den Fall zu hinterlassen, dass, wenn sie von einem Kriegswirbel mitgerissen würde und nicht überleben sollte, es sie und ihre Schwester Marija einmal gegeben hatte...

Darüber, was das Wichtigste im Leben ist, meinte die Autorin während der Buchvorstellung: Eine Familie ist die wärmste Decke, die jemand haben kann, wenn es draußen kalt ist. Die Familie ist die größte

Umarmung, die jemand bekommen kann, wenn er traurig ist. Die Familie ist die größte Unterstützung in Zeiten, in denen Unterstützung und Hilfe am dringendsten benötigt wird.

Das ursprünglich in kroatischer Sprache verfasste Buch erschien in 6 Ausgaben mit über 16.000 verkauften Exemplaren. Eine englische Ausgabe ist bereits erschienen und eine Übersetzung ins Deutsche ist wurde von Prof. Dr. Gero Fischer geschrieben. Das Buch erscheint im Wieser Verlag, Klagenfurt.

Die Buchvorstellung fandt mit freundlicher Unterstützung des Ausländerbeirates der Stadt Wiesbaden statt.

Ivica Košak

SCHREIBE DEINE GESCHICHTE

Freedom Writers Diary

The Freedom Writers Diary zeigt die wahre Geschichte von **Erin Gruwell**, einer Englischlehrerin in den 1990er Jahren an der Woodrow Wilson High-School in Long Beach, Kalifornien. Dort fand sie eine rassistisch gesplante Gemeinschaft vor, geplagt von Drogen, Bandenaktivitäten und Gewalt, die bis in ihre Klasse von *nichterziehbaren Risiko-Schülern* hereinreichte.

Als Erin eines Tages während des Unterrichts eine *rassistische Karikatur* abfängt, die einen Mitschüler zeigt, erklärt sie den Jugendlichen wütend, *genau so etwas habe zum Holocaust geführt ...* und sie wird von ihren Schülern verständnislos angestarrt. Sie lässt alle Lehrbücher einsammeln und beginnt stattdessen, mit ihnen Bücher junger Autoren und Bücher über junge Menschen zu lesen. Die Jugendlichen sind untereinander verfeindet und halten sich selbst nach Rassen, Gangs und Clans getrennt. Ein Schlüsselerlebnis weicht die selbstgewählte *Apartheid* in der Klasse auf: Als die Lehrerin im Unterricht fragt, wer schon einmal eine Schießerei erlebt habe, gehen alle Hände hoch. Dann

beginnen die Schwererziehbaren, ihre Schusswunden und die Wunden von Messerstichen zu vergleichen - und Erin Gruwell erkennt, dass ihre Schüler zum ersten Mal eine Gemeinsamkeit entdecken, über Rassengrenzen, Straßengangs und Clans hinweg. Sie nutzt diesen Anlass und gibt ihnen leere Tagebuchhefte – so beginnt ein Weg aus der Isolation. Die Schüler lesen die Tagebücher von **Anne Frank** und **Zlata Filipović** und sie begreifen allmählich, dass auch für sie das Tagebuch wie ein Vertrauter sein kann, dem sie alles erzählen können: über Jugendgangs, Einwanderer, Drogen, Gewalt, Missbrauch, Tod, Magersucht, Teenager-Liebe, Übergewicht, Scheidung, Selbstmord und viele andere Dinge. Dadurch entdecken sie, dass das Schreiben eine starke Möglichkeit ist, sich auszudrücken und sich selbst zu finden. Erin Gruwell arbeitet neben ihrem Lehrerberuf abends in einer Hotelrezeption, sie verkauft Dessous in einem Kaufhaus, sucht Sponsoren und bringt so das Geld zusammen, um Bücher für ihre Schüler zu kaufen. Bücher, die von Teenagern geschrieben worden waren,

mit deren Schicksal sie sich auseinandersetzen können. Es wird eine Odyssee gegen den Widerstand der Schulleiterin, gegen Bürokratie, Intoleranz und Unverständnis. Die Jugendlichen entdecken Parallelen zwischen dem, was die Bücher erzählen und ihrem eigenen Leben. Die *schwererziehbaren* Schüler bekommen von ihrer Lehrerin, was ihnen zuvor noch niemand gegeben hat: Respekt. Sie gewinnen Selbstvertrauen, um ihr Leben zu verändern und ihre Zukunft zu gestalten. So beginnt eine Entwicklung, die den vom Erziehungssystem längst aufgegebenen Jungen und Mädchen eine zweite Chance fürs Leben gibt - und sie damit rettet.

Langsam gewinnt Gruwell den Respekt und das Vertrauen ihrer Schüler. Da der Horizont vieler ihrer Schüler kaum über die Nachbarschaft hinaus geht, beschließt sie einen Ausflug in das *Museum der Toleranz* zu planen und dabei erneut das *Holocaust Thema* mit der Klasse zu behandeln.

Vonseiten der Schule besteht keine Bereitschaft, Mittel in die schwierigen Schüler zu investieren, zeitweise wird sie sogar aus Unverständnis als Lehrerin suspendiert. Gruwell nimmt daher mehrere Nebenjobs an, um alle notwendigen Ausgaben aus eigener Tasche zu begleichen.

Gegen Ende ihrer Schulzeit fassen die Schüler ihre Aufzeichnungen zu einem Buch zusammen, was

schließlich unter dem Namen *Freedom Writers Diary* veröffentlicht wird.¹ Mit dem Schreiben brachte Gruwell ihren Schülern bei, miteinander zu kommunizieren und ihre eigenen persönlichen Geschichten zu erzählen, was wiederum ihr Leben veränderte. Alle, die *nicht Erziehbaren, die Unterdurchschnittlichen, die Deliquenten*, sie alle schaffen gemeinsam den Schulabschluss und alle beginnen ein Studium.

Gruwells Buch war 2007 die Grundlage für den Film *Freedom Writers*. Erin Gruwell arbeitet heute als Gastprofessorin an der California State University, an der auch einige ehemalige *Freedom Writers* studiert haben. Die Erlöse aus diesem Buch kommen der *Freedom Writers Foundation* zugute, die gegründet wurde, um den *Freedom Writers* ein Studium zu ermöglichen.

Frau Gruwell und die *Freedom Writers* reisen durch das Land, um Pädagogen in ihrer **Freedom Writers-Methodik** zu schulen und Hoffnung zu machen, indem sie ihre Geschichten über die Überwindung von Widrigkeiten durch Bildung teilen.

Ivica Košak

¹ Erin Gruwell et al., *The Freedom Writers Diary Teacher's Guide*, (Crown; Teacher's Guide Edition (2. Oktober 2007))

Präsentation der deutschen Ausgabe des Buches:

Bojana Meandžija, ***Lauf! Warte nicht auf mich...*** (hrv. *Trči! Ne čekaj me...*).

Literaturforum der *Kroatischen Kulturgemeinschaft e.V.* in Wiesbaden zum **Internationalen Tag des Friedens** am 21. September 2021.

Vor dir liegt ein Buch, das Bojana als Mädchen sehr geprägt hat.

Lauf! Warte nicht auf mich... ist ein autobiografischer Roman, das beschreibt eine Periode in ihrem Leben, die, wie sie gesagt, sie tief in ihrem Gedächtnis geprägt hat und sie wollte es in irgendeiner Weise verewigen. Normalerweise werden Autobiografien am Ende ihrer Karriere geschrieben, aber Bojana schrieb ihre im Alter von 16 Jahren.

Und tatsächlich hat Bojana überhaupt nicht vor, diesen Roman zu schreiben.

Dieses Buch entstand absolut plötzlich, als sie mitten in der Kindheit war, als etwas begann, das so fremd war und absolut unbekannt. Es begann etwas, von dem sie bald hörte, dass es ein Krieg genannt wird, von dem sie nur von ihren Geschichtslehrern oder von Großeltern gehört hat.

Es war ein Moment in ihrem Leben, in dem sie sich plötzlich unvorbereitet, mitten in Spiel, verspielt fand - ein Moment, in dem sie nichts anderes als das Spiel kannte, weil sie erst 13 Jahre alt war.

Es gab einen Moment, in dem ein verspieltes Kind in einem Augenblick erwachsen werden und sich die Frage stellen musste: - *Ist das Teil des Erwachsenwerdens? Ist das etwas, das wir immer noch erleben werden, von dem wir dachten, dass es woanders passiert und es uns nie passieren könnte?*

Dies ist kein Buch, das alltägliche Kriegsereignisse, Alarme, Angriffe verfolgt, dies ist ein Buch, in dem die Gefühle eines 13-jährigen Kindes geboren wurden, das sich in dem befand, was Erwachsene KRIEG nannten.

Diese eine Nacht, an ihrem 13. Geburtstag, 04. Am 30. Oktober 1991, um 2:9 Minuten nach Mitternacht, ging ihr ein Gedanke durch den Kopf, als Rauch in ihren Schutzkeller eindrang: - *Wenn das wirklich alles ist, wenn wir den Morgen nicht willkommen heißen werden und wenn ich meine Freunde, Eltern, Großeltern nie wieder sehen werden.* Stehend von dem Drahtbett auf nahm sie einen Stift und beschloss irgendwo eine Spur zu hinterlassen. - *Für den Fall, dass wir nicht überleben, dass jemand, der diesen Raum in 20 oder 30 Jahren betritt, hier die Beweise dafür findet, dass da eine Bojana und eine kleine Maria (ihre Schwester, die damals erst 5 Jahre alt war) lebten und dass sie ihre Kindheit dort verlassen haben.* Dann, schrieb sie einen Satz auf die Holzlatte der Kellerverschlags, der bis heute mit Hunderten weiterer Botschaften und Sätzen, die sie während der 4 Jahre aufgeschrieben hat bewährt. Zu diesem Zeitpunkt wusste Bojan nicht, dass sie den ersten Satz von etwas geschrieben hatte, das nach 30 Jahren in Form eines Romans das Licht der Welt erblicken und am *Internationalen Tag des Friedens* 2021 in Wiesbaden auf Deutsch präsentiert werden würde.

□

PISCI SLOBODE

Odgovornost se ne može prebaciti na samo nekoliko odvažnih

Wiesbaden, 22. kolovoz 2021.

Hrvatske kulturna zajednica predstavila je posebno izdanje časopisa Riječ.¹ Bila je to uspješna priprema Ogranka matice hrvatske u Wiesbadenu za literarnu tribinu i predstavljanje njemačkog izdanja knjige Bojane Meandžije: **Lauf! Warte nicht auf mich...** (Trči! Ne čekaj me...) povodom obilježavanja Međunarodnog dana mira² 2021. godine u okviru djelovanja Hrvatske čitaonice u glavnom gradu pokrajine Hessen.

S njemačkim prijevodom knjige *Trči! Ne čekaj me...* dobivamo u izlogu njemačke literature još jedno djelo koje svjedoči o nasilnoj stvarnosti mnogih (mladih) ljudi koji se moraju boriti za svoj opstanak samo zato što pripadaju određenoj etničkoj skupini, imaju određenu boju kože ili jednostavno žive na krivom mjestu u krivo vrijeme.

Iskorak s prijevodom i promocijom rada autorice Bojane Meandžija, koji je učinila Hrvatske kulturna zajednica iz Wiesbadena, nije bio lak ni sam po sebi razumljiv. *Trči! Ne čekaj me...* je autobiografski roman u kojem spisateljica opisuje svoje odrastanje u ratom zahvaćenom rodnom Karlovcu. Roman je napisala u vlažnim prostorijama skloništa za vrijeme Domovinskoga rata u Hrvatskoj. Iskreno, djetinje, dramatično štivo teče bez zapinjanja i bez mržnje iz priče trinaestogodišnje djevojčice Bojane koja se na svoj trinaesti rođendana s pravom pita tko joj je

oduzeo pravo na sreću. A počelo je na kraju školske godine 1991., kada je sva sretna otišla baki na selo. No, u selu nije bilo kao prije. Ljudi su bili zamišljeni i tužni, što je osjećala u njihovim pokretima, razgovoru, kretnjama. I bakin osmijeh je bio drugačiji. Nije joj bilo ništa jasno. Čak i onda kada je vidjela ljude u uniformi kako se noću šuljaju oko kuće. Bojana se poslije praznika vraća u grad u koji se uvuklo sivilo, strah. Sve češće nestaje struje, čuju se pucnji koji će prerasti u eksplozije praćene sirenama. Ljude je zahvatila panika, ludilo... i život se seli u skloništa. U skloništu se nižu strahovanja i nade, plač i osmjesi, rođendani, slavlja za Božić i Novu godinu, prvi pozivi za ples... I tako četiri godine... Nije malo izgubiti djetinjstvo, ali u čovjeku je neizreciva snaga da preživi i da se raduje novom danu.

Njemačko izdanje romana objavljuje poduzeće Wieser iz Klagenfurta. Ovaj Austrijski izdavač priredio je i objavio malu biblioteku hrvatskih književnih radova.¹

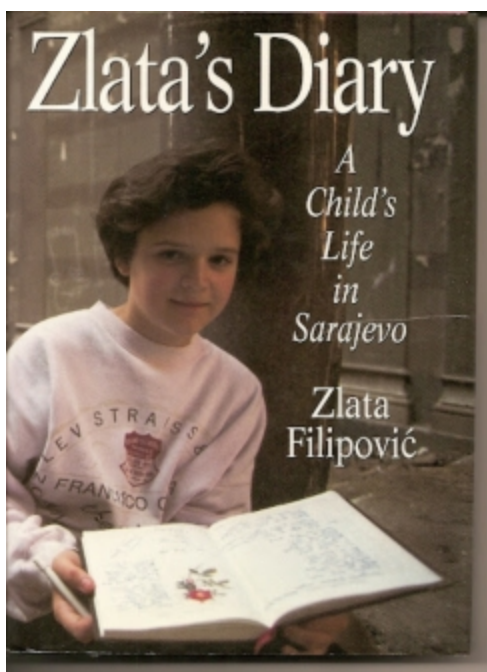
Zlatin dnevnik

Sudbina djevojčice iz knjige *Trči! Ne čekaj me...* nije poseban ni izoliran životni put jednog djeteta u ratu. Usporedbu s *Dnevnikom Anne Frank* iznio je i jedan od preživjelih stradalnika holokausta, filmski režiser Branko Lustig. Primjer za dobru usporedbu je i knjiga *Zlatin dnevnik*, ratni dnevnik Zlate Filipović, koja je u vrijeme pisanja bila djevojčica u Sarajevu za vrijeme njegove opsade. Zlata je pisala dnevnik od rujna 1991. do listopada 1993., tijekom rata u Bosni i Hercegovini, uglavnom u Sarajevu, glavnom gradu BiH. *Dnevnik* nije službeno objavljen na južnoslavenskim jezicima. Godine 1993. lokalni sarajevski list neslužbeno je objavio knjigu *Zlatin dnevnik* na dar čitateljima. Zlata je tako postala poznata u Sarajevu, pa su je intervjuirali novinari stranih novinskih agencija. U

¹ <https://www.wieser-verlag.com/reihe/kroatische-literatur/>
Pregledano: 22. 08 2021.

¹ Riječ, posebno izdanje 2021., br 2: http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/RIJEC%20Izbor_2021_2.pdf

² International Day of Peace/ Međunarodni dan mira 21. 08.: <https://www.un.org/en/observances/international-day-peace>
Pregledano: 22. 08 2021.

prosincu 1993. Zlatna obitelj primila je ponudu agencije Ujedinjenih naroda da napusti Sarajevo i ode u Pariz. Prihvatili su ponudu, a 1994. dnevnik je službeno objavljen na engleskom jeziku pod naslovom *Zlatin dnevnik: Život djeteta u Sarajevu* **Zlata's Diary: A Child's Life in Sarajevo** (ISBN 0-14-024205-8). Knjigu je prevela Kristina Pribičević-Zorić, a objavila britanska izdavačka kuća Penguin Books. Ratna reporterka Janine Di Giovanni, koja je Zlatu upoznala 1993. godine u Sarajevu napisala je predgovor. Di Giovanni je opisala Zlatu kao *Anu Frank iz Sarajeva* jer *Zlatin dnevnik*, poput *Dnevnika Ane Frank*, opisuje iskustva ratnih strahota prožetih dječjom čistoćom. Također je istaknula dodatnu sličnost oba sukoba djelomično su motivirana rasizmom i etničkim razlikama.² Knjiga je postala *bestseller*. Zlatina knjiga postala je zanimljivo štivo prevedeno na 35 jezika i prodana u više o milijun primjeraka. No, knjiga je korištena u propagandne svrhe i otvara pitanje je li Zlata knjigu u potpunosti napisala sama? Unatoč tome, kritički prijem knjige bio je pozitivan. U *The New York Times Review of Books* Francine Prose pohvalila je *čistu nevinost i očaj* evidentne na Zlatinim stranicama, karakterizirajući je kao djevojački san. Međutim, Prose je kritizirala zapadne izdavače koji su nastojali unovčiti Zlatinu priču izjednačavajući je s pričom o Ani Frank, žaleći zbog neprimjernog suprotstavljanja i prosuđivanja privatnih spisa djece u ratu.³

Da, skoro preko noći Sarajevo je zahvatio užasan rat, a Zlata ostaje zbunjena, ljuta i uplašena jer joj djetinjstvo uništavaju stalna bombardiranja i nestašica

² Zlata Filipović, *Zlata's Diary. A Child's Life In Sarajevo*. Intro. By Janine Di Giovanni, Penguin, 1 Jan. 1994.

³ Francine Prose, *A Little Girl's War*: <https://www.nytimes.com/1994/03/06/books/a-little-girl-s-war.html> predgledano 22. 08. 2021.

najosnovnijih potreptina. Njezin kratak, i jednostavan opis *najljepšeg poklona koji sam ikad dobila* - rajčice - i pojednostavljeni dječji jezik, kojim govori o svom raspadajućem svijetu, nevjerovatno su snažni.

Međutim, iako je Zlata hrabra djevojčica i nesumnjivo vrlo artikulirana, ona nije Anna Frank. Čitatelj kroz čitav dnevnik stječe dojam da se Zlata čak pokušava *natjecati* s Annom, ipak Zlata ne postaje kolektivni glas tisuća djece poput nje – ili to nije tako dobro – napisano. Tajna *Zlatinog dnevnika* leži u sirovoj emociji i zagonetki koja probija svaki redak, a ne u književnom talentu. Ipak, to je vrijedno štivo za djecu koja moraju shvatiti da privilegije mogu neočekivano nestati, te za odrasle koji - poput Zlate - tiho vjeruju da zaista nema potrebe stavljati nekakvo „H“ Hrvatima, „S“ Srbima ili „M“ Muslimanima ”.

PISCI SLOBODE

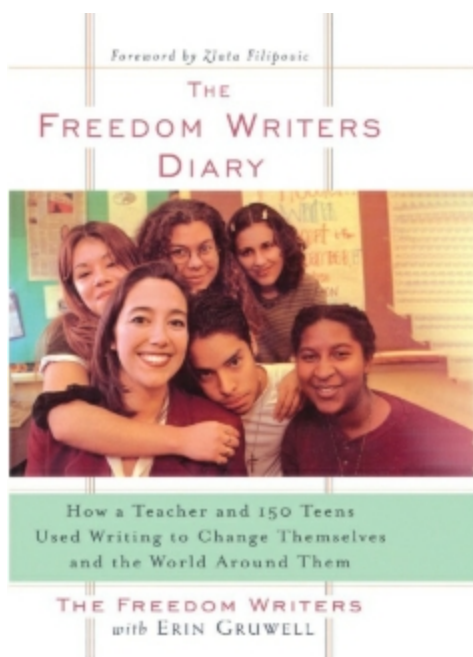
The Freedom Writers Diary

Erin Gruwell, angažirana 23-godišnja nastavnica engleskog jezika u Wilson srednjoj školi u Long Beachu u Kaliforniji, presrela je poruku s rasnom karikaturom na nastavi nediscipliniranih i nemotiviranih učenika, većinom migrantskog porijekla i ljutito reagirala: - *to je upravo ono što je dovelo do holokausta* - da bi primijetila kako đaci ne znaju što je to **holokaust**. Tako da su ona i njeni učenici, koristeći se knjigama **Anne Frank: Dnevnik mlade djevojke** i **Zlate Filipović: Zlatin dnevnik: Život djeteta u Sarajevu** kao temu, osmisliti radionicu koja im je promijenila živote. Ovi književni radovi otvorili su oči dotad nemotiviranim učenicima, senzibilizirali ih protiv netolerancije i nesporazumijevanja. Učenici su, bilježeći svoje misli i osjećaje u dnevnike i nazivajući sebe *Pisci slobode*, u znak poštovanja prema borcima za građanska prava *The Freedom Riders* u SAD-u,⁴ uočili paralele između ovih knjiga i njihovog vlastitog života. Uz sredstva prikupljena na *Read-a-thon for Tolerance*⁵, dogovorili su da ih Nizozemka Miep Gies, iz obitelji koja je sakrivala obitelj Frank, posjeti u Kaliforniji tijekom školske godine 1994/1995. Gospođa Gies oduševljeno je prozvala učenike koje je vodila Erin Gruwell *pravim herojima*. Oni su, pišući vlastiti *dnevnik slobode*, naučili sagledavati životne okolnosti i realizirati motiviranost. Njihovi radovi objavljeni su u djelu *The Freedom Writers Diary*.⁶ Vrlo je dirljivo ono što djeca

⁴ *Freedom Riders* bili su aktivisti za građanska prava koji su se 1961. i narednih godina vozili međudržavnim autobusima u odvojene južne dijelove Sjedinjenih Država kako bi osporili odluku Vrhovnog suda Sjedinjenih Država o rasnoj segregaciji.

⁵ *Read-a-thon*, Okupljanje na literarnoj tribini radi prikupljanja sredstava

⁶ Erin Gruwell (edit.), *Freedom Writers (Autors), Zlata Filipović (Autor), The Freedom Writers Diary: How a*

opisuju u svojim dnevničkim zapisima, jer ono što sami prolazili u bijegu iz Latinske Amerike, imalo je sve odlike ratnih dnevnika koji su pisni u situaciji iz koje ***moraš pobjeći, a da ne znaš kamo!***

A pretpostavka je kako ovaj dobar primjer može postati formativan za adolescente i odrasle koji trenutno proživljavaju teške političke situacijama u različitim zemljama. Razvijanje tolerancije i razumijevanja, počevši od vlastitog doma i u neprednom okruženju, može se i mora naučiti u djetinjstvu. Odgajatelji, roditelji i (vjeroučitelji), odgajatelji u vrtiću vrlo su važni i odgovorni. *Moramo početi razvijati toleranciju danas kako bismo u tri generacije bili tolerantni i humani* - kaže autorica Gruwell u djelu.

U njezinom projektu *pisaci slobode* mijenjaju svoju sudbinu sami, u pravilu u izbjeglištvu. Ipak, njihovi su se napori spektakularno isplatili. Svih 150 *pisaca slobode* završilo je srednju školu, a mnogi su otišli na fakultet.

Erin Gruwell vrlo impresivno i uvjerljivo opisuje da je motivacija djece i mladih moguća čak i protiv vanjskog otpora. Međutim, odgovornost za to ne može se prebaciti na samo nekoliko odvažnih! Sudjelovati moraju svi!

THE FREEDOM WRITERS DIARY

Erin Gruwell, eine engagierte 23-jährige Englischlehrerin an der Wilson High School in Long Beach, Kalifornien, fing eine Nachricht mit rassistischer Karikatur in der Klasse von undisziplinierten und unmotivierten Schülern ab, in den meisten mit

Migrationshintergrund und reagierte wütend: - genau das führte zum Holocaust - nur um zu bemerken, wie die Schüler nicht wissen, was der Holocaust ist. So nutzten sie und ihre Schüler die Bücher Anne Frank: Tagebuch eines jungen Mädchens und Zlata Filipović: Zlatis Tagebuch: Das Leben eines Kindes in Sarajevo als Thema für einen Workshop, der ihr Leben veränderte. Diese literarischen Werke öffneten den zuvor unmotivierten Studierenden die Augen, sensibilisierten sie gegen Intoleranz und Missverständnisse. Die Studenten, die ihre Gedanken und Gefühle in Tagebüchern festten und sich freedom writers nannten, als Hommage an die Bürgerrechtler The Freedom Riders in den USA, bemerkten Parallelen zwischen diesen Büchern und ihrem eigenen Leben. Zusätzlich zu den Spenden, die beim *Read-a-thon* für Toleranz gesammelt wurden, arrangierten sie für die Niederländerin Miep Gies, die aus einer Familie stammte, die die Familie Frank versteckte, sie im Schuljahr 1994/1995 in Kalifornien zu besuchen. Frau Gies rief begeistert die Schüler, angeführt von Erin Gruwell, - echte Helden. Sie schrieben ihr eigenes Freiheitstagebuch und lernten, die Lebensumstände zu betrachten und Motivation zu erkennen. Ihre Werke wurden in The Freedom Writers Diary veröffentlicht. Es ist sehr bewegend, was Kinder mit ihren Tagebucheinträgen beschreiben, denn was sie auf der Flucht aus Lateinamerika alleine durchgemacht haben, hatte alle Kennzeichen von Kriegstagebüchern, die in Situationen geschrieben werden, aus denen man fliehen muss, ohne zu wissen, wo! Und die Annahme ist, dass dieses gute Beispiel für Jugendliche und Erwachsene, die derzeit schwierige politische Situationen in verschiedenen Ländern erleben, prägend werden kann. Toleranz und Verständnis zu entwickeln, ausgehend von den eigenen zu Hause und in einem unmittelbaren Umfeld, kann und muss in der Kindheit erlernt werden. Erzieher, Eltern und (Religionspädagogen), Kindergärtnerinnen, sind sehr wichtig und verantwortungsbewusst. Wir müssen heute anfangen, Toleranz zu entwickeln, um in drei Generationen tolerant und menschlich zu sein, sagt Autor Gruwell in dem Papier. In ihrem Projekt ändern Freiheitsschriftsteller ihr Schicksal auf eigene Faust, in der Regel im Exil. Dennoch zahlten sich ihre Bemühungen spektakulär aus. Alle 150 Freiheitsschriftsteller absolvierten die High School, und viele gingen aufs College. Erin Gruwell beschreibt sehr eindrucksvoll und überzeugend, dass die Motivation von Kindern und Jugendlichen auch gegen äußere Widerstände möglich ist. Die Verantwortung dafür kann jedoch nicht auf wenige mutige abgeschrieben werden! Jeder muss mitmachen!

Teacher and 150 Teens Used Writing to Change Themselves and the World Around, TURTLEBACK BOOKS; School & Librar Edition (19. September 1999).

NOVO SVJETLO NA STARE PISCE

Tomislav Bogdan, *PRVA SVITLOS - Studije o hrvatskoj renesansnoj književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska. 2017. 287 str.

Tomislav Bogdan, književni povjesničar (Split, 1973), izvanredni profesor starije hrvatske književnosti na Filozofskome fakultetu u Zagrebu. Uža su mu područja zanimanja hrvatska ranonovovjekovna književnost, starija hrvatska i europska lirika te teorija lirike

Knjiga *Prva svitlos* obuhvaća jedanaest studija, povijesno-poetičkih rekonstrukcija djela dubrovačke i dalmatinske renesansne književnosti. Književni rad upotpunjen je *Predgovorom* te *Bibliografskom bilješkom*, *Kazalom imena* i *Bilješkom o autoru*. Prva se studija izdvaja od ostalih time što se bavi načelnim pitanjima književnopovijesne metodologije, ostale su posvećene autorima i djelima iz renesansnoga razdoblja hrvatske književnosti. Imena koja čine okosnicu pojedinih radova jesu Šišmundo Menčetić, Džore Držić, Jeronim Vidulić, Hanibal Lucić, Nikola Nalješković, Marin Držić, Dinko Ranjina i Juraj Baraković.

Polemički se odnoseći prema dijelu dosadašnjih književnopovijesnih analiza, autor se kritički osvrće na neutemeljeno povezivanje hrvatske renesansne književnosti i izvanknjiževne zbilje, te argumentirano rehabilitira spoznaju da tekstovi o kojima je riječ nastaju u okviru intenzivna dijaloga među književnim praksama.

Bogdanovo otkriće dosad neuočenih ranih prijevoda iz Petrarkinih rasutih rima (*Novi stari prijevodi iz Petrarkina Kanconijera*) To za posljedicu ima uspostavu drugačijega kronološkog prvenstva u recepciji Petrarke (ne Marulić, nego Džore Držić), a autoru otvara prigodu da – na teorijskoj razini – ponudi novu definiciju prijevoda u našoj šesnaestostoljetnoj lirici.

Polazeći od činjenice da se književnost upravo u renesansi osamostaljuje kao kulturna praksa, kao i od činjenice da su književna djela u to doba u prosjeku podjednako snažno povezana međusobno, unutar književnim odnosima, kao što su povezana sa zbiljom, autor minucioznim analizama otkriva dosad neuočene elemente najstarijega hrvatskog pjesništva. Bogdan govori da književnost prije svega treba promatrati kao autonomni sustav koji ima svoje postupke, zakonitosti i veze. Time je u svojim istraživanjima umnogome krenuo protiv danas

omiljenih pristupa koji se više vole baviti povijesnim, socijalnim ili političkim kontekstom, a o književnim tekstovima govoriti kao o funkcijama kakvih vanjskih okolnosti. Bogdan polazi prije svega od podataka što ih može dati klasična književna historiografija, povijesna poetika i genologija. Bogdan se dosljedno odupire čitanjima pod utjecajem novijih kolektivnih i osobnih ideologema, kao i književnopovijesnih predrasuda.

Utemeljen na učenju poezije i kompetentnom čitanju književnih tekstova, uvažavanju relevantnih uvida domaće, kadšto starije i zaboravljene, književne historiografije te na spoznajno plodotvornoj primjeni metoda i koncepata suvremenih inozemnih filologa, autorov pristup starim tekstovima rezultira ujedno i revizijom uvriježenih književnopovijesnih stajališta i pravim književno-povijesnim otkrićima.

Knjiga je napisana argumentirano, s dubinskim uvidima u književne činjenice, teorijski promišljena, često s bogatim komparatističkim uvidima i kritičkim otporom prema *filološko-patriotskom oportunističkom* te transparentnom istraživačkom metodologijom Prva svitlos Tomislava Bogdana postavlja nove visoke standarde u domaćoj znanosti o jeziku.

Ivica Košak

KROATISCHE LITERATUR

Auf dem deutschen Buchmarkt

Dornröschen ist wieder eingeschlafen...

Es war einmal ein kleines, wunderschönes Land, voll von Gedichten, Sagen und Erzählungen. Die große weite Welt wusste lange nichts von diesem Reichtum, er war so versteckt wie einst Dornröschen in ihrem verzauberten Schloss. Nur langsam gelangten diese Texte an die Öffentlichkeit und entzückten sofort alle, die sie hörten oder lasen. Es dauerte bis zum 20. Jahrhundert, bis die Bücher aus diesem kleinen Land in aller Welt bekannt wurden. So könnte der Beginn eines modernen Märchens lauten, wenn es um die kroatische Literatur geht. Wie sieht die Realität heute aus? Die Übersetzungen kroatischer Literatur liegen aktuell auf dem deutschen Buchmarkt auf einem guten Platz: unter den top twenties! Wie kam es zu diesem positiven Ergebnis? Dazu werfe ich einen Blick zurück, vor allem auf die letzten 20 Jahre und auf den deutschen Buchmarkt – welche Autoren und Autorinnen werden veröffentlicht, welche Verlage nehmen kroatische Texte in ihr Programm auf, welche Rolle spielen die Buchmessen. Eine Übersicht der deutschen Übersetzungen seit dem Jahr 2000 soll die Situation aufzeigen.

Zur Abrundung des Gesamtbildes der kroatischen Literatur im deutschsprachigen Raum sollte man ihre wichtigsten Vertreter zu Beginn bzw. aus der Mitte des 20. Jahrhunderts nennen. Den deutschen Lesern und Literaturwissenschaftlern sind auf jeden Fall die Namen von Miroslav Krleža und dem Nobelpreisträger Ivo Andrić noch präsent. Wie man aber der Liste im Anhang entnehmen kann, werden ihre Texte in Deutschland bis heute immer wieder neu aufgelegt und in Feuilletons besprochen. Es lassen sich zahlreiche Werke in deutscher Übersetzung auf dem Buchmarkt finden, die Dramen *Der kroatische Gott Mars* und *Die Glemboys* werden immer noch aufgeführt. Die neueste Ausgabe in deutscher Sprache ist der fünfbandige Roman *Zastave/Die Fahnen* (2016). Die *Süddeutsche Zeitung* widmet diesem Umstand einen sehr informativen und lobenden Artikel („Der Esel ist helle und frech“, 4.1.2017), in dem auch das

Miro Gavran i Tihomir Glowatzky u Frankfurtu na Međunarodnom sajmu knjiga 2018.

Gesamtwerk des großen Schriftstellers gewürdigt wird. Die Problematik um die heutige Sichtweise auf den politisch umstrittenen Autor wird dabei nicht verschwiegen.

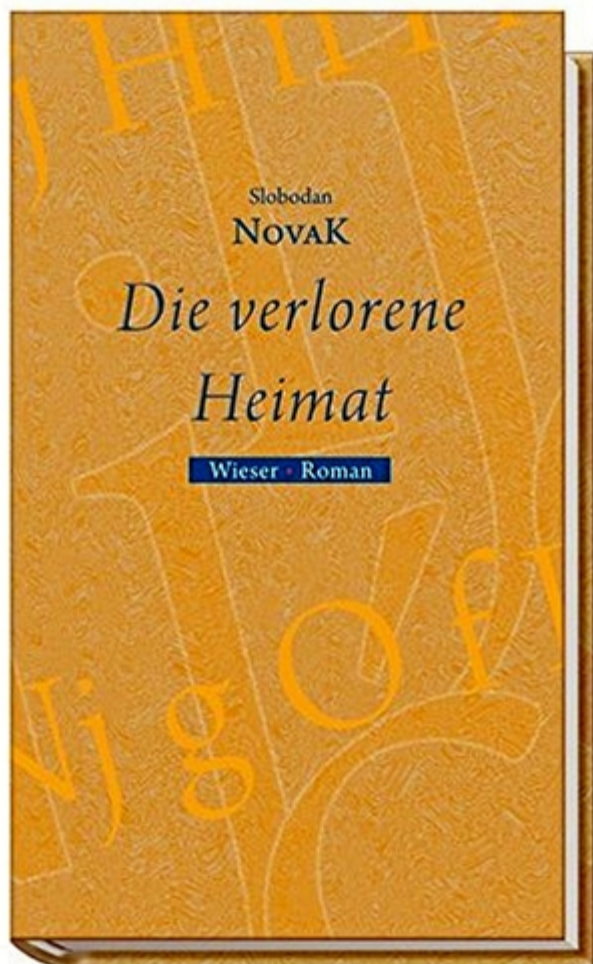
Der großartige Roman von Ivo Andrić *Na Drini ćuprija* wurde mehrfach und zuletzt 2015 (Zsolnay, Beč) neu nachgedruckt. Die Geschichte seiner bosnischen Heimat, wo sich Orient und Okzident begegnen, ist aus Sicht der heutigen weltpolitischen Situation besonders interessant. Der türkische Autor und Nobelpreisträger Orhan Pamuk lobt ihn sogar als Dichter der muslimischen Endzeit und als seinen Vorläufer, für den das Zusammenleben von Christen und Muslimen ein Lebensthema war, lange bevor es ein europäisches Metathema wurde. Die *Frankfurter Allgemeine Zeitung* widmete 2017 diesem Thema einen großen Artikel (FAZ, Nr. 6, 7.1.2017), in dem auch die aktuelle bosniakisch-muslimische Kritik am angeblichen antibosnischen Rassismus von Andrić berücksichtigt wird.

Verlage

Leider zu wenig beachtet werden Slobodan Novak (1924-2016) und Nedjeljko Fabrio (1937-2018), um den es nach dem Herder-Preis (2002) still geworden ist. Die ersten beiden Romane der Adria-Trilogie *Einübung des Lebens/ Vježbanje života* und *Das Haar der Berenice/Berenikina kosa* waren schon im Wieser Verlag erschienen, der Roman *Triameron/ Die drei Tage der Passion* als dritter Band leider bis heute noch nicht! Aber es gibt, wie im Märchen, viele guten Feen, die in verschiedenen Verlagen in Deutschland und Österreich sitzen und Jahr für Jahr kroatische Literatur herausbringen (Schöffling/Frankfurt, Folio/Wien, Suhrkamp/Frankfurt, Voland & Quist/Leipzig, Daedalus/Münster, Berlin Verlag, Luchterhand/München usw.) .

Zerfall

Mit dem Zerfall Jugoslawiens beginnt natürlich eine neue Phase der kroatischen Literatur, die nicht mehr Teil des organisierten jugoslawischen Buchmarktes ist. Viele Autoren können aber in Kroatien nicht veröffentlichen, einige schreiben auch im deutschen Exil über die Lage in Kroatien. In Deutschland war ihre Stimme gefragt und fand Beachtung.

Die deutschen Sympathien waren nach dem Zerfall Jugoslawiens auf Seiten des jungen kroatischen Staates, es war für das deutsche Publikum aber ebenfalls wichtig zu sehen, dass es in Kroatien auch eine andere, kritische Position gibt. Vor allem Dubravka Ugrešić und Slavenka Drakulić haben durch journalistische Texte in der deutschen Presse (z.B. „Süddeutsche Zeitung“ oder in der FAZ) für Aufmerksamkeit gesorgt. Für ihre Essays bekam Ugrešić 2000 den Heinrich-Mann-Preis und *Die Zeit*, für die sie heute noch schreibt, lobt ihre „luziden Essays“ (20.12.2016). *Drakulić* bekam 2005 den Leipziger Buchpreis zur europäischen Verständigung für das Essay-Buch *Keiner war dabei – Kriegsverbrechen auf dem Balkan vor Gericht*.

Eine größere Beachtung der kroatischen Literatur findet aber in Deutschland und Österreich erst nach 2000 statt. Es gibt zwei Jahreszahlen, die in dem Zusammenhang besonders wichtig sind: 2008 war Kroatien Gastland bei der Leipziger Buchmesse und diese Veranstaltung hat wesentlich zur Verbreitung der kroatischen Literatur in Deutschland beigetragen. Es war wie eine kleine Lawine. Dornröschen ist aus dem Schlaf erwacht! Entsprechend zahlreich sind die Veröffentlichungen von kroatischen Texten in deutscher Übersetzung in diesem Jahr. Die dort vorgestellten 38 Autoren werden bis heute gelesen, gedruckt, übersetzt, zu Lesungen eingeladen, mit vielen Preisen bedacht usw.

Der Erfolg bei der Leipziger Buchmesse 2008 ist allerdings vor allem mit einem Namen verbunden: Alida Bremer als Übersetzerin, Managerin, Organisatorin. Bei den kroatischen Kulturbehörden, die eigentlich diese Aufgabe hätten erfüllen müssen, genoss sie keine großen Sympathien, weil sie deren Vorstellung von ‚echter kroatischer‘ Literatur nicht entsprochen hat.

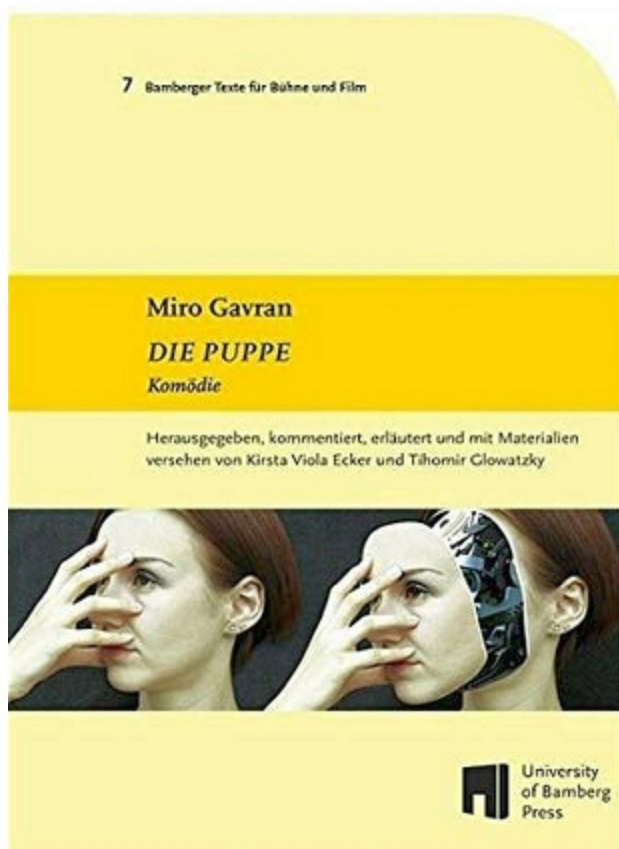
Der Beitritt Kroatiens zur EU im Jahr 2013 ist das zweite wichtige Datum für die Beachtung und Verbreitung von kroatischer Literatur in Deutschland. Alida Bremer war es auch, die 2013 aus diesem Anlass mit ca. 20 kroatischen Autorinnen und Autoren eine Lesereise unter dem Titel „Na brodu/Auf dem Schiff“ kreuz und quer durch Deutschland organisiert hatte. Die Pressemitteilung (2.9.2013) der deutschen Institution, die das Programm begleitet hat, Kulturallmende in München, lautet folgendermaßen: „Kroatien hat in den letzten zwei Jahrzehnten eine bedeutende, lebhaft und selbstbewusste Literatur hervorgebracht. (...) Die

literarischen Äußerungen sind oft heftig, ironisch, selbstironisch, frech und zugleich bitterernst“.

Eine weitere Stellungnahme lautet: „Junge, urbane Autoren beschreiben den Nachkriegsalltag auf eine neue, dynamische Weise, die fundamentale Umbrüche zeigt – und sich wohltuend von einer supernationalen, aber total langweiligen Literatur (Zitat Gordan Duhaček) abhebt.“ (Focus, 11.9.2013)

Nun sind die Stimmen neuer Autorinnen und Autoren zu vernehmen, deren Literatur ohne den Heimatkrieg¹ nicht denkbar wäre. Vertreibung, Belagerung und Flucht haben sie zu Zeugen innerer und äußerer Verwüstung gemacht – und eine ungeheure Kreativität freigesetzt. Ein Beitrag des Deutschlandfunks, bei dem auch die Autoren selbst zu Wort kommen, beschreibt die Situation sehr treffend (www.deutschlandradiokultur.de; 20.9.2015).

Der Systemwechsel, der Übergang vom Sozialismus zum „Selbstbedienungs-Kapitalismus“ und die Zersplitterung der kulturellen Identität waren ebenso traumatisch wie der Krieg selbst. Die neuen Neben der Abrechnung mit Tito-Jugoslawien und der Verarbeitung der Kriegserlebnisse werden zunehmend ebenso Geschichten über private Befindlichkeiten, über Familie und Gesellschaft aufgegriffen. In Deutschland kommen diese neuen Märchen sehr gut an.

Die Schriftsteller-Organisationen und die Buchmessen

In vielen Märchen kommen ungleiche Geschwister vor, die miteinander streiten. So auch in Kroatien, wo es zwei Schriftsteller-Vereinigungen gibt: der Verband kroatischer Schriftsteller [*Društvo hrvatskih književnika*], 1900 gegründet, aus dem sich 2002 ein neuer Verband durch Abspaltung gebildet hat: *Hrvatsko društvo pisaca* [Kroatischer Schriftstellerverband]. In Deutschland versteht man den Streit nicht so ganz, der kroatischen Literatur im Ausland hat er bislang nicht besonders geholfen. Die Präsentationen bei der Frankfurter Buchmesse waren nicht immer optimal, ohne das nötige Know-How bzw. ohne Fremdsprachenkenntnisse. Bei der Messe 2014 z.B. gab es z. B. Probleme: Dubravka Ugrešić und Miljenko Jergović wurden kurz vor Beginn aus dem Katalog der 20 wichtigsten Autoren gestrichen. An der Qualifikation der beiden besteht in jedem Fall absolut kein Zweifel. Das war leider wieder mal eine politische Entscheidung. Der kleine kroatische Literaturmarkt ist jedoch auf die Vernetzung mit den umliegenden Regionen und auch mit dem internationalen Literaturbetrieb, vor allem in Deutschland, angewiesen, deswegen müsste man den beiden deutschen Buchmessen unbedingt mehr Beachtung schenken. Die Zeitschrift *Most* des alten Schriftstellerverbandes publiziert erst wieder seit 2015 deutsche Beiträge in ihrem Heft, zuvor hatte sie das einige Jahre überhaupt nicht getan. Mit Beiträgen von Boris Perić gibt es lobenswerterweise wieder niveauvolle Beiträge in deutscher Sprache, zuletzt die hervorragende Übersetzung (2017) eines Meilensteins der kroatischen Literatur von Miroslav Krleža *Balade Petrice Kerempuha/Die Balladen des Petrica Kerempuh*, vergleichbar mit den Eulenspiegel-Geschichten. Im Jahr 2016 hat das Kulturministerium sieben ziemlich unbekannte Schriftsteller nach Frankfurt hingeschickt und die Organisatoren mit weniger Geld als sonst üblich ausgestattet (*Novi list*, 16.10.2016). Im Gegensatz zu früher, als diese Messe schon im Voraus groß angekündigt und hinterher noch breiter kommentiert wurde, fand man in der kroatischen Presse nur wenige kurze und nichtssagende Artikel darüber.

Im März 2017 wurden im letzten Moment Slobodan Šnajder und Damir Karakaš nach Leipzig geschickt. Der kroatische Stand war im Gegensatz zum serbischen oder montenegrinischen katastrophal schlecht organisiert: „Hrvatski štand kao peglica, srpski kao mercedes“ (Zitat Karakaš; *Novi list*, 29.03.2017). Zur noch viel wichtigeren

¹ Krieg in Kroatien, (Anm. d. Red.)

Frankfurter Buchmesse im Oktober 2017 wurden überhaupt keine Autoren mehr geschickt, am kroatischen Stand wurden statt dessen elf Sendungen des 3. Programms der Kroatischen Fernsehanstalt vorgeführt, in denen einzelne Autoren aus ihren Werken lesen – in kroatischer Sprache mit englischen Untertiteln. Der einzige Verlag, der selbstständig seinen Auftritt in Frankfurt organisierte, war der auch sonst in der kroatischen Verlegerlandschaft positiv auffallende Fraktura Verlag. Im Jahr 2021 war Kroatien in Frankfurt überhaupt nicht vertreten, in meine Augen eine Bankrott-Erklärung!

Die Rolle der literarischen Übersetzer

Ohne Übersetzer ist die beste Literatur zum Dornröschenschlaf verurteilt und bleibt in einem kleinen Rahmen stecken. Wie mit einem Zauberstab verwandeln sie kroatische Texte in Weltliteratur, hinter jedem internationalen Bucherfolg steckt ein Übersetzer. Hier kann und muss mehr getan werden, die großartige Vorarbeit von Gero Fischer und Klaus Detlef Olof muss unbedingt fortgesetzt werden. Die bereits genannte Übersetzerin Alida Bremer hat gerade erst (August 2021) ihren zweiten Roman „Träume und Kulissen“ in deutscher Sprache veröffentlicht und widmet sich dem Übersetzen nicht so intensiv wie zuvor.

Eine positive Initiative ist das europäische Netzwerk TRADUKI, das Übersetzungen nach und in Südosteuropa fördert und an dem 14 Staaten beteiligt sind. Besondere Aufmerksamkeit gilt dabei den Übersetzern, was auch am Namen zu erkennen ist. Viele kroatische Autorinnen und Autoren haben ihren Erfolg im Ausland, z. B. bei der Buchmesse in Leipzig, der Vermittlung durch dieses Netzwerk zu verdanken.

Doch der Aufschwung der beiden Wellen 2008 und 2013 lässt langsam nach, was sich schon bei den beiden Buchmessen in Frankfurt und Leipzig in den Jahren 2015–2016 gezeigt hat. Nach Meinung von Klaus Detlef Olof, der im September 2021 seine Übersetzung des Romans *Brdo/ Der Berg* von Ivica Prtenjača vorgestellt hat, sei die kroatische Literatur für Europa nicht mehr so interessant wie nach dem Vaterländischen Krieg. Damals sei das Interesse für diese Region sehr groß gewesen, die Übersetzer hätten Tag und Nacht gearbeitet (Interview *Večernji list*, 17.09.2021). Inzwischen ist Dornröschchen wieder eingeschlafen.

Frage: Was macht die aktuelle kroatische Literatur für den deutschen Büchermarkt interessant? Kroatien hat in den letzten zwei Jahrzehnten eine bedeutende, lebhafte und selbstbewusste Literatur hervorgebracht. Die literarischen Äußerungen sind oft heftig, ironisch, selbstironisch, frech und zugleich bitterernst. Die neuen Autoren liefern drastisch realistische, sprachlich überraschend modern gestaltete Themen.

Diese Mischung aus einer rauen, kargen, schmucklos groben Sprache und Witz kommt beim Publikum sehr gut an, Edo Popović z.B. hat in der linken Szene Berlins eine richtige Fan-Gemeinde und den Status einer Kultfigur. Neben anderen Autoren, wie etwa Zoran Ferić und Miljenko Jergović ist er ein glänzendes Beispiel dafür, dass kroatische Schriftsteller eben nicht nur durch eine, damals verständliche Kriegsbrille schreiben, sondern neue Themenbereiche gefunden haben und weiterhin finden.

Vor allem auf die „romaneske Explosion“ hin, die nach der Vorherrschaft der Kurzprosa in den 1980er und den 1990er Jahren nun stattfindet, findet in Deutschland große Beachtung. Die Palette ist nach 2000 viel breiter geworden. Der große Bogen von Familiensagas ist inzwischen besonders beliebt und erfolgreich. Als hätte man vorher mit kurzen Textformen trainiert, wagt man sich nun an die große Romanform heran. So zum Beispiel *Dvori od oraha/Das Walnusshaus* (2003) von Miljenko Jergović oder von Zoran Ferić *Kalendar Maja/Das Alter kam am 23. Mai um 11.00 Uhr*. (2011)

Um mit dem Märchen zu enden: Es gibt noch viele Schatzkästchen, die entdeckt und geöffnet werden müssen. Z.B. der Roman *Oblak boje kože/Die hautfarbene Wolke* (2015) von Nebojša Lujanović, der gerade ins Deutsche übersetzt wird, oder Kristian Novaks *Ciganin ali najljepši/ Ein Zigeuner, aber der schönste* (2017). Slobodan Šnajders neuester und mehrfach preisgekrönter Roman *Doba mjedi* liegt seit 2019 übersetzt vor (*Die Reparatur der Welt*) und wird sicher viele deutsche Leser finden. Darin beschreibt er das Schicksal seiner Familie vor und nach dem Zweiten Weltkrieg.

Der schon erwähnte Roman *Schwarze Mutter Erde* (2013) von Kristian Novak bringt mit einem Dialekt vom Rande Kroatiens, dem Mur-Gebiet, auch neue Akzente: Der Protagonist verlässt die Großstadt und sucht in der ruralen Provinz Ruhe und neue Lebenskraft. Das Motiv findet man auch bei Damir Karakaš und seinen Romanen *Sjećanje šume/*

Erinnerung an den Wald (2017) bzw. *Proslava/Die Feier* (2019) und *Okretište/ Wendepunkt* (2021), die die Region Lika zum Thema haben.

Das Themenspektrum der zuletzt erschienenen Werke ist erstaunlich breit gefächert, ihre Qualität ist auf einem hohen Niveau anzusiedeln. Die Entdeckung der Provinz für die Literatur mag eine Abkehr vom bislang üblichen Zentralismus mit Zagreb als Kulturoase gedeutet werden. Einen Rückzug des Individuums mit Besinnung auf die Philosophie der Einsamkeit bearbeiten z.B. Ivica Prtenjača im preisgekrönten Roman *Brdo/Der Berg* oder Edo Popović, der durch seine urbane Prosa bekannt geworden ist, in seinen Texten *Priručnik za hodače/ Handbuch für Wanderer* (2009) und *U Velebitu/Im Velebit-Gebirge* (2013).

Die aktuelle kroatische Literaturszene birgt so viel kreatives Material und positive Aspekte, dass man durchaus zuversichtlich in die Zukunft blicken kann. Eine vitale, ansprechende und im europäischen Vergleich durchaus beachtliche Literatur, mit einer immer bunter werdenden thematischen Palette, die ein breiteres Publikum in Deutschland verdient hat. Dazu bedarf es aber vieler neuer Übersetzungen – hier könnte bzw. müsste das kroatische Kultur-

ministerium und alle anderen Kulturinstitutionen tatkräftig eingreifen. Inzwischen sind kroatische Verlage dazu übergegangen, ins Deutsche übersetzte Literatur selbst zu verlegen, auch wenn der Weg zum deutschen Buchmarkt nicht einfach bzw. garantiert ist. So gibt der ITG Verlag in Zagreb den Titel *Ein Drama und vier Komödien* von Miro Gavran heraus. Auf jeden Fall eine zusätzliche Bereicherung des Angebots, die das zunehmende Interesse des deutschen Theaterpublikums an den Werken des Autors bestätigt.

Das heißt, Dornröschen wartet darauf, wieder wachgeküsst zu werden, die beiden erwähnten Verbände der kroatischen Schriftsteller kann neben anderen Kulturorganisationen sicher auch dazu beitragen. Mehr Übersetzungen, besseres Management, Agenten mit Deutsch-Kenntnissen, bessere Vorbereitung der Buchmessen sind dabei nötig! Schickt also nicht nur einen Prinzen auf einem weißen Pferd los, um Dornröschen zu küssen, sondern gleich zehn.

**Die anhängende Zusammenstellung der kroatischen Titel auf dem deutschen Buchmarkt präsentiert, wahrscheinlich unvollständig, die Verlage, die Gattungen, die Autorinnen und Autoren, die zum Leseangebot kroatischer Literatur hierzulande beitragen. Hierbei sind dynamische Entwicklungen zu erkennen, manche Verlage kommen häufiger vor, neue tauchen auf, vor allem auch in Österreich. Zuletzt ist die Anzahl der Veröffentlichungen zurückgegangen, was auch darauf zurückzuführen ist, dass durch die Corona-Pandemie die großen Buchmessen ausgefallen sind bzw. nur beschränkt und virtuell stattfinden konnten. Für interessierte Leser jedoch kann die Liste Anregungen bieten, das eine oder andere Buch zu bestellen und somit die Arbeit der Autoren, der Übersetzer und das Engagement der Verleger zu unterstützen! Ein Buch ist immer ein gutes Geschenk – für einen selbst und für andere!*

Tihomir Glowatzky, Bamberg
 tihoglow@gmx.de

KROATISCHE AUTOREN

Bei deutschsprachigen Verlagen (Stand 11/2021)

Wenn keine weitere Erläuterung dabeisteht, handelt es sich bei den Titeln um Romane!

2000:

- Cvetnić Ratko: „Ein kurzer Ausflug“ (Šulek Verlag, Köln)
Ferić Zoran: „Engel im Abseits. Neun Erzählungen“ (Folio Verlag, Bozen)
„Walt Disneys Mausefalle“, Erzählungen (Folio Verlag, Bozen)
Matanović Julijana: „Warum ich euch belogen habe“ (Frankfurter Verlagsanstalt 2000)
Ott Ivan: „Erlebnisse des Don Simeon“ Erzählung (Klake Verlag, Stuttgart)
Mihalić Slavko: „Das Schlangenhemd des Windes“, Gedichte, Anthologie
Šnajder Slobodan: „Windsbraut“ (Kiepenheuer, Berlin)
Ugrešić Dubravka: „Der goldene Finger“ (Suhrkamp, Frankfurt/M)

2001:

- Pavičić Jurica: „Nachtbus nach Triest/Ovce od gipsa“ (Suhrkamp Verlag, Frankfurt - 2008 Neuauflage Wetzlar)
Anthologie „Dubrovnik erlesen“ (Hrsg. Artl Inge); kurze Texte über Dubrovnik (Wieser Klagenfurt)
Anthologie „Zagreb erlesen“ (Hrsg. Marijana Erstić); kurze Texte über Zagreb von Krleža Miroslav, Šenoa August, Domjanić Dragutin, Tadijanović Dragutin, Matoš Antun Gustav, Ujević Tin, Golub Ivan, Vrkljan Irena, Tribuson Goran, Pavličić Pavao, Mihalić Slavko, Šoljan Antun, Ugrešić Dubravka, Drakulić Slavenka ... (Wieser Klagenfurt)

2002:

- Štiks Igor: „Ein Schloss in der Romagna“ (Folio, Wien)
Ugrešić Dubravka: „Lesen verboten“, Essays (Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M.)

2003

- Andrić Ivo: „Die Brücke über die Drina“ (Suhrkamp Verlag – Neuauflage, 2011 Zsolnay Verlag, Wien)
Andrić Stanko: „Simurg“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Fabrio Nedjeljko: „Einübung des Lebens“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Ferić Zoran: „Der Tod des Mädchens mit den Schwefelhölzern“ (Folio, Wien)
Gavran Miro: „Der vergessene Sohn“, (Seifert Verlag, Wien)
Gromača Tatjana: „Stimmt was nicht?“ (Ed. Thanhäuser, Ottensheim)
Matvejević Predrag: „Das andere Venedig“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Ott Ivan: „Katzen geschichten“ (Kalke Verlag, Stuttgart)
Šnajder Slobodan: „Das fünfte Evangelium“, Drama (Theater Kampnagel, Hamburg)

2004

- Drakulić Slavenka: „Keiner war dabei – Kriegsverbrechen auf dem Balkan vor Gericht“, Essays (Zsolnay, Wien)
Fabrio Nedjeljko: „Das Haar der Berenice“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Jeger Rujana: „Darkroom“ (C.H. Beck Verlag, München)
Popović Edo: „Unter dem Regenbogen“ (Schreibheft Nr. 62, Essen)

2005:

- Domaš Jasminka: „Rebekka“ (Kitab Verlag, Klagenfurt)
Drvenkar Goran: „Die Nacht, in der meine Schwester den Weihnachtsbaum entführte“ (Carlsen Hamburg)
Fischer Gero (Hrsg.): „Slawonien“ Anthologie kurzer Texte (Wieser, Klagenfurt)
Gavran Miro: „Judith“ (Seifert Verlag, Wien)
Simić Roman Bodrožić: „In was wir uns verlieben“ (Volland & Quist, Leipzig)
Stojić Mile: „Das ungarische Meer“, Gedichte (Kitab Verlag, Klagenfurt)
Ugrešić Dubravka: „Das Ministerium der Schmerzen“ (Berlin-Verlag, Berlin)

2006

- Bukovac Sladjana: „Die Reisenden“ (Kitab Verlag, Wien-Klagenfurt)
Ferić Zoran: „Die Kinder von Patras“ (Folio, Wien)
Jergović Miljenko: „Buick Rivera“ (Schöffling & Co, Frankfurt)
Mlakić Josip: „Wenn sich die Nebel lichten“ (Kitab Verlag, Klagenfurt/Wien)
Popović Edo: „Ausfahrt Zagreb-Süd“ (Volland & Quist, Dresden)
Valent Milko: „Der zarte Palisander“ (Schreibheft 64, Essen)

2007

- Desnica Vladan: „Erzählungen/Pravda i druge pripovijetke“ (Ingenium Verlag, Graz)
Drakulić Slavenka: „Frida“ (Zsolnay Verlag, Wien)

KROATISCHE AUTOREN

Bei deutschsprachigen Verlagen (Stand 11/2021)

Fischer Gero (Hrsg.): „Kvarner“ Anthologie kurzer Texte ((Wieser, Klagenfurt)
 Jergović Miljenko: „Mamma Leone“ (Ingenium Verlag, Graz)
 Krleža Miroslav: „Die Rückkehr des Filip Latinovicz“ (Ingenium Verlag, Graz)
 Marinković Ranko: „Hände“ (Ingenium Verlag, Graz)
 Matvejević Predrag: „Das andere Venedig“ (Wieser, Klagenfurt)
 Novak Slobodan: „Verlorene Heimat“ (Ingenium Verlag, Graz)
 Simić Roman: „In was wir uns verlieben“ (Volland & Quist, Leipzig)
 Ugrešić Dubravka: „Keiner zu Hause“ (Berlin-Verlag, Berlin)

2008

Andrić Stanko: „Die Enzyklopädie vom Nichts“, Fragment (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling)
 Bajsić Tomica: „Zwei Welten und noch eine“, Auszug, (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling)
 Barbieri Veljko: „Epitaph eines königlichen Feinschmeckers“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 „Canzoniere der dalmatinischen Küche“ (Wieser, Klagenfurt)
 Bauer Ludwig: „Partitur für eine Zauberflöte“ (Wieser, Klagenfurt)
 Bremer Alida (Hrsg.) „Literarisch reisen – Istrien“ Anthologie; Texte von Baretić Renato, Sajko Ivana, Velikić Dragan, Daša Drndić, Mirko Kovač ... (Drava Verlag Klagenfurt)
 Bulić Vlado: „Die fünfte Kolonne“, Romanauszug (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling)
 Dežulović Boris: „Gedichte aus Lora“ (Drava Verlag, Klagenfurt)
 „Die Bakterie“, Erzählung (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co)
 Drakulić Slavenka: „Leben spenden“ (Zsolnay Verlag, Wien)
 Fiamengo Jakša: „Das lateinische Segel“ (Daedalus Verlag, Münster)
 Gavran Miro: „Johannes der Täufer“ (Seifert Verlag, Wien)
 Fabio, Nedjeljko: „Einübung des Lebens“ (Wieser Verlag)
 Glamuzina, Drago: „Die Metzger“ (Wieser, Klagenfurt)
 Gotovac Vlado: „Eine Iris aus Sprache“, Gedichte (Daedalus Verlag, Münster)
 Gromača Tatjana: „Die blutigen Hochzeitsgäste“, Essays, Literarische Kommentare (in: Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co, Frankfurt)
 Jergović Miljenko: „Mamma Leone“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 „Das Walnusshaus/ Dvori od oraha“ (Büchergilde Gutenberg, Frankfurt)
 Lovrenčić Sanja: „Martins Saiten“ (Leykam Verlag, Graz)
 Marinković, Ranko: „Hände“ (Wieser, Klagenfurt)
 Matišić Mate: „Frau ohne Körper“, Drama
 „Die Söhne sterben zuerst“, Drama
 „Niemandes Sohn“, Drama (alle drei Texte bei Kaiser Verlag, Wien)
 Mihalić Slavko: „Ich kerbe Zeichen ein“, Gedichte (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 Mraović Simo: „Konstantin der Gottesfürchtige“, Romanauszug (in: Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co, Frankfurt/ M)
 Novak Slobodan: „Verlorene Heimat“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 Paljetak Luko: „Kein Platz in der Stadt“ (Daedalus, Münster)
 Pavičić Jurica: „Nachtbus nach Triest/Ovce od gipsa“ (Verlagshaus Nr. 8, Wetzlar, Neuauflage)
 Perišić Robert: „Kein Gott in Susedgrad“, Kurzgeschichte (in: Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling)
 „Der Tag der Freiheit ist gekommen“, Kurzgeschichte, (ebenda)
 Petrak Nikica: „Das Herausfallen aus der Geschichte“ (Daedalus Verlag, Münster)
 Popović Edo: „Kalda“ (Volland & Quist, Dresden)
 Popović Nenad (Hrsg.): „Kein Gott in Susegrad. Neue Literatur aus Kroatien“, Sammelband, (Schöffling & Co)
 Rešicki Dalimir: „Arrythmie“, Gedichte (Ed. Korrespondenzen, Wien)
 Sajko Ivana: „Archetyp: Medea“ (Verlag der Autoren, Frankfurt)
 Savičević Olja: „Augustschnee“ (Volland und Quist, Leipzig)
 Simić Roman: „Füchse“, Kurzgeschichte (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co)
 Skračić Živko: „Artischockenherz und Mandelkern“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 Šimpraga Dalibor: „Das Geheimnis des Mehmet Karagöz“, Erzählung (in Popović N.: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co, Frankfurt/M.)
 Škunca Andriana: „Die Leuchtschrift von Novalja“, Prosagedichte (Wieser Verlag, Klagenfurt)
 Štikis Igor: „Die Archive der Nacht“ (Claassen Verlag, Berlin);
 „Auf gepackten Koffern“, Essay (in: Popović, Nenad: „Kein Gott in Susedgrad“, Schöffling & Co)
 Štivičić Tena: „Funkenflug“ und „Fragile!“, Dramen (beide Kaiser Verlag, Wien)
 Ugrešić Dubravka: „Baba Jaga legt ein Ei“ (Berlin-Verlag)

KROATISCHE AUTOREN

Bei deutschsprachigen Verlagen (Stand 11/2021)

Vrkljan Irina: „Seide, Schere“ (Wieser, Klagenfurt)
Žagar Anka: „Die Besänftigung der Quelle“, Gedichte (Daedalus Verlag, Münster)

2009

„Eine verdammt glückliche Familie“, Sammlung von kroatischen Dramen (Kaiser Verlag, Wien)
Čolić Velibor: „Bei Alberto“ (Erata Verlag, Leipzig)
Jergović Miljenko: „Sarajevo Marlboro“ (Schöffling & Co, Frankfurt/M)
Katunarić Dražen: „Die Bettlerin“ (Leykam Verlag, Graz)
Krlježa Miroslaw: „Der kroatische Gott Mars“ (Wieser)
Popović Edo: „Die Spieler“ (Voland & Quist, Dresden)
Tajder Ana: „Von der Barbie zum Vibrator. Freunde. Männer. ich“ (Germin Verlag, Wien)

2010

Gavran Miro: „Pontius Pilatus“ (Seifert Verlag Wien)
Jergović Miljenko: „Freelander“ (Schöffling & Co, Frankfurt/M.)
Pavličić Pavao: „Die Donau“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Pogačar Marko: „An die verlorenen Hälften“, Gedichte (Edition Korrespondenzen, Wien)
Šnajder Slobodan: „Liebe Tilla Durieux“, Drama (HfS Berlin)
Thill, Hans (Hrsg) „Konzert für das Eis“, Lyrik-Anthologie (Wunderhorn, Heidelberg)

2011:

Jergović Miljenko: „Vater“ (Schöffling & Co, Frankfurt)
Makovi Zvonko: „Lügen, warum nicht?“, Gedichte (Wunderhorn, Heidelberg)
Perišić Robert: „Unser Mann vor Ort“ (Leykam Verlag, Graz)
Popović Edo: „Mitternachtsboogie“ (Voland und Quist Verlag, Dresden – Neuauflage; 2016 btb München)
„Tattoogeschichten“ (Voland & Quist, Dresden)
Sajko Ivana: „Rio Bar“ (Matthes & Seitz Verlag, Berlin)
Savičević-Ivanović Olja: „Lebt wohl, Cowboys“ (Voland & Quist, Dresden)
Stojić Mile: „Cherubs Schwert“, Gedichte und Essays (Leipziger Literaturverlag)

2012

Bodrožić Ivana: „Hotel Nirgendwo“ (Hanser Verlag, München)
Ferić Zoran: „Das Alter kam am 23. Mai um 11 Uhr“ (Folio Verlag, Wien)
Karanović Zvonko: „Burn, baby, burn“, Gedichte (Drava Verlag, Klagenfurt)
Kolanović Maša: „Underground Barbie“ (Prospero Verlag, Münster)
Ott Ivan: „Geraubte Kindheit“ (Hess-Verlag, Bad Schusterberg)
Popović Edo: „Der Aufstand der Ungenießbaren“ (Luchterhand, München)
Sajko Ivana: „Trilogie des Ungehorsams“ (Verlag der Autoren, Frankfurt)
Štivičić Tena: „Unsichtbar“, Drama (Kaiser Verlag, Wien)
Ugrešić Dubravka: „Karaokekultur“ (Berlin-Verlag)

2013

Andrić Ivo: „Die Brücke über die Drina“ (dtv)
Baretić Renato: „Der achte Beauftragte“ (Dittrich Verlag, Berlin)
Simić Bodrožić Roman: „Von all den unglaublichen Dingen“ (Voland & Quist, Dresden)

2014

Barbieri Veljko: „Ich, Diokles, der Sohn Jupiters“ (Wieser, Klagenfurt)
Drakulić Slavenka: „Keiner war dabei“ (Zsolnay Verlag, Wien)
Gromača Tatjana: „Eines Tages“ (Edition Korrespondenzen, Wien)
Karaš Damir: „Ein herrlicher Ort für das Unglück“ (Dittrich Verlag, Weilerswist)
Matišić Mate: „Die Kinder des Priesters“ (Kaiser Verlag, Wien)
Pavičić Jurica: „Tabernakel“, 3 Erzählungen (Schruf & Stipetić, Berlin)
Popović Edo: „Stalins Birne“ (btb, München)

2015

Borčić Anela: „Garbin – Wind der blauen Schatten“ (Schruf & Stipetić, Berlin)
Djikić Ivica: „Ich träumte von Elefanten“ (Antje Kunstmann Verlag, München)
Drndić Daša: „Sonnenschein“ (Hoffmann und Campe, München)
Jergović Miljenko: „Wolga“ (Schöffling & Co, Frankfurt)
Matoš Antun Gustav: „Camao und andere Novellen“ (Neuerscheinung, Imagines Verlag, Wien)
Paljetak Luko: „Kein Platz in der Stadt“, Gedichte (Daedalus Verlag, Münster)

KROATISCHE AUTOREN

Bei deutschsprachigen Verlagen (Stand 11/2021)

Pavičić Jurica: „Helden“, Erzählungen (Kindle E-Book, Schruf & Stipetić, Berlin)
Pogačar Marko: „Schwarzes Land“, Gedichte (Edition Korrespondenzen, Wien)
Popović Edo: „Anleitung zum Gehen“ (Luchterhand, München);
„Die Spieler“ (btb, München)
Štivičić Tena: „Drei Winter“, Drama (Kaiser Verlag, Wien)
Vrkljan Irena: „Die Schwester wie hinter Glas“ (Norderstedt, Books on Demand)

2016

Andrić Ivo: Der verdammte Hof (Suhrkamp)
Buffet titanic (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Bilić Ana: „Die silberne Lampe“ (Kindle Verlag)
Čulina Ante: „Worte“, Gedichte (Kindle E-Book, tredition GmbH, Hamburg)
Desnica Vladan: „Der Besuch“, Erzählungen (Wieser Verlag, Klagenfurt)
Drakulić Slavenka: „Dora und der Minotaurus“
„Als gäbe es mich nicht“ (Aufbau Verlag, Berlin)
Gavran Miro: „Eiscreme / Bier“, Dramen (University of Bamberg Press, Bamberg)
Krlježa Miroslav: „Die Fahnen“ (Wieser Verlag, Klagenfurt)
„Zadars Gold und Silber“, Essay (Wieser Verlag)
Mihalić Slavko: „Stille Scheiterhaufen“, Gedichte (Wieser, Klagenfurt)
Štambuk Drago: „Jäger und Reh“, Gedichte (Wieser, Klagenfurt)

2017

Ferić Zoran: „In der Einsamkeit nahe dem Meer“ (Folio Wien)
Jergović Miljenko: „Die unerhörte Geschichte meiner Familie / Rod“ (Schöffling & Co, Frankfurt)
Pavičić Jurica: „Ein Tod für ein Leben“ (Schruf & Stipetić, Berlin)
Sajko Ivana: „Liebesroman“ (Volland & Quist, Dresden)

2018

Andrić Ivo: „Wesire und Konsuln“ (dtv)
Čulina Ante Gune: „Lux et umbra“, Gedichte (epubli)
Drakulić Slavenka: „Mileva Einstein oder die Theorie der Einsamkeit“ (aufbau, Berlin)
Daša Drndić: „Belladonna“ (Hoffmann & Campe, Hamburg)
Gavran Miro: „Die Puppe“, Drama (University of Bamberg Press, Bamberg)
Goldstein Slavko: 1941 – Das Jahr, das nicht vergeht (Fischer Verlag, Frankfurt)
Hasimi Irena: „Die Kluft“ (Kindle)
Savičević Olja: „Sänger in der Nacht“ (Volland & Quist, Dresden)

2019

Gavran Miro: „Der einzige Zeuge der Schönheit“ (Drehbuch)
Jergović Miljenko: „Ruth Tannenbaum“ (Schöffling & Co, Frankfurt)
Karakaš Damir: Erinnerung an den Wald (Folio Verlag, Wien)
Pavičić Jurica: „Die Zeugen“ (Schruf & Stipetić, Berlin)
„Verrat“, Erzählungen (Schruf & Stipetić, Berlin)
Šnajder Slobodan: „Die Reparatur der Welt/Doba mjedi“ (Hanser, Berlin)

2020

Anthologie „Rijeka erlesen“; kurze Texte über Rijeka von Barac Antun, Kamov Janko Polić, Fabio Nedjeljko, Gervais Drago, Tulić Tea, Fučić Branko, Emin Viktor Car, Cuculić Srećko, Drndić Daša, Rudan Vedrana, Velikić Dragan ... (Wieser, Klagenfurt)
Gavran Miro: „Ein Drama und vier Komödien: Kreons Antigone, Alles über Frauen, Alles über Männer, Pantoffelhelden, Lachen verboten“ (ITG Verlag Zagreb)
Sajko Ivana: „Familienroman“ (Volland & Quist, Dresden)
Štambuk Drago: „Der Himmel im Brunnen“, Gedichte in „Die Brücke/Most“ 3-4/2020 (DHK, Zagreb)
Velnić Davor: „Vaters Hände“, Erzählung in „Die Brücke/Most“ 3-4/2020 (DHK, Zagreb)

2021

Bakić Asja: „Mars“, Erzählungen (Verbrecher Verlag, Berlin)
Ferčec Goran: „Wunder wird es hier keine geben“ (Residenz Verlag, Wien)
Meandžija Bojana: „Lauf! Warte nicht auf mich...“ (Wieser, Klagenfurt)
Prtenjača Ivica: „Der Berg“, (Folio Verlag, Wien)

*Online-Vortrag und Ausstellung anlässlich
der EU Woche 2021, Wiesbaden.*

KUNST ALS KOMMUNIKATION

Eine Ausstellung mit Werken aus der Monografie „Gastarbeiter“ des vor kurzem verstorbenen Künstlers und Buchautors Dragutin Trumbetaš.

Am Freitag, den 7. Mai 2021, 18.00 bis 21.00 Uhr

ZOOM-Adresse: <https://t1p.de/vziz>

Kulturelle Identität vermittelt nicht nur ein Zusammengehörigkeitsgefühl, sondern sie ist eine wichtige Stütze für das Zusammenleben von Generationen. Eine Online-Ausstellung mit dem Hinweis auf die literarischen Werke Trumbetaš's aus der Migration soll Anstöße dazu geben, sich mit der kulturellen Entwicklung auseinander zu setzen.

In der Podiumsdiskussion *Kunst als Kommunikation* werden nicht nur historiografischen Fakten besprochen, sondern es sollen auch die Visionen angesprochen werden, die für das Miteinander in einem Vereinten Europa noch zu verwirklichen sind.

Wir bereiten eine Ausstellung vor mit Werken aus der Monografie „Gastarbeiter“ des Künstlers und Buchautors *Dragutin Trumbetaš*. Der einleitende Text in dieser Monografie ist viersprachig (DE, HR, IT und TÜR). Neben dem zeitkritischen Einblick in das Werk des Malers in der öffentlichen Ausstellung wird der Workshop *Kunst als Kommunikation* als begleitende Aktion durchgeführt. Die Leitung des Workshops übernimmt Frau Jela Šare als freischaffende Künstlerin.

Jela Šare (<http://www.jelasare.com/>) wird die Teilnehmer an der Ausstellung von Werken *Dragutin Trumbetaš*'s dazu motivieren, die eigenen Erfahrungen mit der Umwelt zum Thema zu machen. *Dragutin Trumbetaš* (kroatischer Herkunft) ist ein deutscher Maler, Graphiker und Autor mehrerer Bücher. Die Kroatische Kulturgemeinschaft e.V. ist im

Besitz von umfangreichen Graphiken des Malers, was die Ausstellung erleichtern sollte. Eine Auswahl seiner Bild sind als eine Reihe von Roll-Up Postern ausgestellt.

Trumbetaš's Arbeiten sind authentische Zeugnisse des aufregenden und abwechslungsreichen Lebens eines kroatischen Künstlers, gleichzeitig aber auch des harten und anspruchlosen Lebens eines Gastarbeiters in Deutschland. Die beiden Äußerungsformen Schreiben und Malen entstammen einem Mitteilungsdrang, der in dem geplanten Workshop als Kommunikations-Art verdeutlicht werde soll. Wenn die Sprache nicht mehr genutzt werden kann, um sich auszudrücken, sich mitzuteilen und in Kontakt mit der Umwelt zu treten, müssen andere Mittel und Wege gefunden werden.

Als eine wichtige Kommunikationsform wird die Künstlerin (Jela Šare u. a.) in diesem Zusammenhang die Sprache /Botschaft der mitteilenden Bilder in der Ausstellung vorstellen. Die Grafiken von Trumbetaš sind erkennbare Zeitzeugnisse und stellen gleichzeitig eine Nachricht an den Betrachter dar. Der oder die WorkshopleiterIn stellt die Frage: *Was kann ich aus der Kunst lernen und was davon teile ich anderen mit?*

Geplant ist eine Aussprache dazu, denn: ***Jeder hat etwas zu sagen!***

□

EUROPA WOCHE

KROATISCHE KULTURGEMEINSCHAFT e.V. - 7. Mai 2021 – Online-Konferenz

„Trin (Trin) Es lebe das Leben“, Dragutin Trumbetaš 1992.
Der Fluss in der „Maj am Klisovci“ Strg. A. Maj 1992. Punaljica

Kunst in Kommunikation – eine Festschrift am 7. Mai 2021
Die öffentliche Tribüne: Buchet als Videoschleife am Freitag,
den 7. Mai 2021 ab 18:00 Uhr statt: <https://kuz-wi.de/2021>
Mit freundlicher Unterstützung von Heidekreis Kreistag für Bildung und Kultur

► KUNST ALS KOMMUNIKATION

Trumbetaš's Arbeiten sind Zeugnisse des aufregenden und abwechslungsreichen Lebens eines kroatischen Künstlers, gleichzeitig aber auch des harten und anspruchlosen Lebens eines Migranten in Europa.

<http://kunst.hkz-wi.de/>

UMJETNOST KAO DIJALOG

Dragutin Trumbetaš pripada jednoj od prvih generacija gastarbajterskih radnika iz Hrvatske, tadašnje Jugoslavije, a koji su došli na privremeni rad 60-tih/70-tih u Njemačku. U njemu potpuno stran i nepristupačan grad sa slabim poznavanjem njemačkog jezika, tražio je i pronašao svojstveni način izražavanja, umjetnički način zapažanja. Kao dobar promatrač života oko sebe, koji je sam živio, počeo je crtati i na taj način komunicirati sa svojom okolinom.

Dragutin Trumbetaš bio je jako dobar crtač, zapažao je svaki detalj i to prenosio na papir. Crtao je svakodnevnicu iz života svojih drugova, radnika, uličnog života i svih ostalih socijalnih slojeva koji su dijelili istu sudbinu kao i on sam, izoliranost, socijalnu i društvenu nepripadnost društvu, emocionalnu hladnoću. Tokom života u Frankfurtu nastao je veliki broj njegovih umjetničkih grafičkih radova sa socijalno kritičkom temom iz svakidašnjeg života tadašnjih gastarbajtera.

Dragutin Trumbetaš prikazao je tadašnju perspektivu malog čovjeka, kritički, bez ikakvog uljepšavanja, istančano do sitnog detalja i na taj način suočavao u mnogim interpretacijama s gorkim cinizmom.

Bio je to njegov put i način da pokaže ljudsku bespomoćnost i socijalnu bijedu gastarbajtera u industrijskim gradovima početkom 70-tih godina u Njemačkoj.

Problem prvih generacija radnika na privremenom radu, migracija-domovina-identitet koji je polemizirao Trumbetaš u svojim djelima, aktualan je sve do danas i primjer Trumbetaševih radova pokazuje nam kako umjetnost može poslužiti kao dijalog prikazujući socijalnu zbilju.

Jela Šare

Trumbetaš's Lebensraum (Arbeits- und Wohnzimmer in Ffm)

betaš in seinen Werken polemisiert hat, ist bis heute aktuell und das zeigt uns das künstlerischer Ausdruck ein sehr geeignetes Mittel, um soziale Umstände zu zeigen.

Jela Šare

KUNST ALS DIALOG

Dragutin Trumbetaš, ist ein von ersten Generationen von Gastarbeiter aus Kroatien 60-er/70-er Jahren nach Deutschland gekommen.

In der für ihn gänzlich fremder und unzugänglicher Stadt ohne gut Sprache zu können, begann er mit anderen Ausdrucksformen zu kommunizieren.

Als gute Beobachter und Gastarbeiter, wo er sein Leben als einfacher Arbeiter leben musste, begann er zeichnen, dass was er sehr gut konnte.

Er zeichnete das Leben von seinen Kameraden und anderen Gastarbeiter, die alle gleiches Schicksal hatten wie er selbst, Ausgrenzung, emotionale Kälte und Isolierung von der Deutschen Gesellschaft der Zeit.

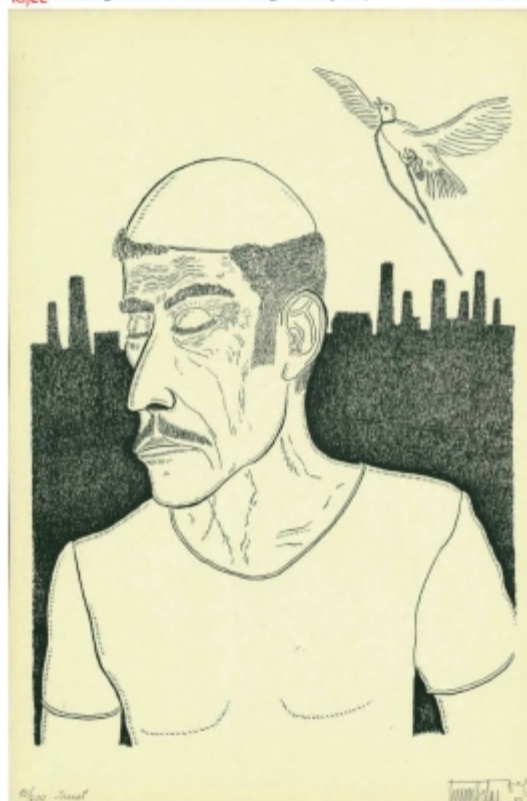
So entstanden sehr umfangreiche Kunstwerke an feinen, detailreichen sozialkritischen Zeichnungen des deutsch-kroatischen Malers, Grafikers und Autors Drago Trumbetaš.

Der Künstler zeigt diese Perspektive oft schonungslos, bis zum kleinen Detail und wir Betrachter werden auf vielen Bildern mit bitterem Zynismus konfrontiert.

Mit künstlerischem Ausdruck Zeichnen, war sein Weg der Sicht auf die soziale Situation des Lebens des Gastarbeiters 70-er Jahren zu zeigen.

Die Problematik, die erste Generation von Gastarbeiter, *Migration –Heimat- Identität*, was Trum-

Rijec Mitteilungsblatt der Kroatischen Kulturgesellschaft e.V. Nr. 63/62, 2021

IVANDAN – POŽAR STRASTI ***Od sunčanog obrta do Gutenbergove revolucije***

Knjižnica i čitaonica „Edvin Bukulin“ u organizaciji Hrvatske kulturne zajednice / Ogranka Matice hrvatske u Wiesbadenu poziva na susret u povodu *Ivandana*, u četvrtak, 24. 06. 2021. godine, s početkom u 20:00 sati.

Susret se organizira kao video konferencija na portalu ZOOM: <https://t1p.de/vziz>

Zamisao da se *Ivandan/Johannesfest* u Mainzu iskoristi za promidžbu književnosti Hrvata na njemačkim prostorima, nastala je u jesen 2001. godine na susretu hrvatskih kulturnih udruga s *Maticom hrvatskom* u Wiesbadenu.¹ *Matica hrvatska* najavila je proslavu 160. obljetnice rada i niz jubilarnih izdanja. Ukupno je bilo najavljeno 12 svezaka od kojih bi jedan bio posvećen glagoljici.

Grad Mainz važan je za hrvatske migrante u Njemačkoj i zbog partnerstva s gradom Zagrebom. U djelokrug prijateljskih odnosa ubraja se i suradnja sveučilišta u Mainzu i Zagrebu. Pored toga, nemali broj hrvatskih građana studira u Mainzu (drugo pokoljenje iseljenika).

Okvir za priredbu pružila je godišnja svečanost *Ivanjskih krijesova / Johannesfest* (od 21. do 24. lipnja 2002.) u Mainz-u. Ovaj tradicionalni pozdrav ljetu prilika je i za spomen na **Johannesa Gutenberga** u Mainzu. Pored zabavnog programa i kulinarske ponude, brojnoj publici na ulicama gradskog središta nude se antikvarne knjige i nova literarna izdanja. U *Hrvatskoj katoličkoj misiji*, u užem središtu grada, *Društvo bivših studenata hrvatskih sveučilišta AMAC-D*, u suradnji s lokalnim hrvatskim udrugama iz Mainza i Wiesbadena upriličilo je javnu tribinu o *hrvatskom znanstvenom i književnom stvaralaštvu*. Tu su prijatelji hrvatske kulture imali priliku za susret s radovima iz hrvatske znanosti i književnosti koja, ne samo na njemačkom govornom području, ima svoje zasluženno mjesto u svjetskoj književnosti.

¹ Ivo Andrijević: Ustrajati u širenju hrvatske knjige i kulture, HKZ Wiesbaden upriličila redovni jesenski Susret Matice hrvatske, Riječ broj 29, HKZ Wiesbaden, 2001. str. 19 -20.

Iz programa u povodu Ivandana, u četvrtak, 24. 06. 2021. godine

- **Josip Kosor:** *Brand der Leidenschaften / Požar strasti*. Drama *Požar strasti*, izvorno objavljena na njemačkom jeziku u Münchenu, ***Brand der Leidenschaften***, 1911. godine. *Požar strasti* je tipična ekspresionistička drama s temom odnosa seljaka prema zemlji, u kojoj borba dobra i zla završava pobjedom zla.

Brand der Leidenschaften/ Požar strasti je prva i najznačajnija Kosorova drama, zapravo jedino od svih njegovih za života poznatih i objavljenih dramskih djela koje je odoljelo svim napadajima kritičara. Tom se djelu ne može zanijekati ni ideološka izvornost ni samosvojnost. Kosor je aktualan u današnjem razmišljanjima te zbivanjima i promatranjima sudbine migranata iz ruralnih područja u industrijski svijet. Ne možemo ni na trenutak smetnuti s uma kako je Kosor, bez obzira na izrazite naknadne intelektualne ambicije i pretenzije, duboko u sebi seljak i da njegove vizure iskonski kreću od zemlje i primitivnih nagona, što je zapravo svjetonazorna osnova i sudbina velikoga dijela naših današnjih intelektualaca te kulturnih i društvenih značajnika. Kosorov lik, bivši đak Mirko iz »Požara strasti«, decidirano odbija priliku da ostvari visoku intelektualnu karijeru, te nastavlja zemljoradničku sudbinu svojih predaka, videći u tomu mudro sklonište pred apsurdom. Takva je odluka danas nezamisliva, a ipak živi u bezbrojnim podsvijestima nacionalnog identiteta. Sve što se sada zbiva u našim prividno urbanim životnim okolnostima zapravo su izdanci one davne više vjekovne borbe za prostor, kao potvrde identiteta, borbe koja je u Kosorovoj drami osnovni mitološki razlog i smisao egzistencije. Odatle, možda, kreću i sve navedene tvrdnje i pretpostavke autoritativnih promatrača i komentatora koji se slažu u tomu da je Kosorov *Požar strasti* djelo trajne vrijednosti.

- **Đurđica Čilić:** *Fafarikul*

Autorica dr. sc. Đurđica Čilić, sveučilište u Zagrebu, predstaviti će svoj rad ***Fafarikul***.

Fafarikul je zbirka stotinjak pripovijesti, anegdota i sjećanja, koje dijele spremnost pripovjednog subjekta da neuvijeno i bespoštedno govori o slabostima, prije svega vlastitima, ali i o strahovima, manjkavostima, pogreškama i krivim skretanjima koje bi većina čitatelja mogla prepoznati kao svoje. Literarna je dimenzija zapisa katkad suzdržana u korist faktografskog pripovijedanja, a katkad je faktografija (imena, toponimi, datumi) upotrijebljena samo kao materijal za gradnju fikcije.

Fafarikul je vrsta brijesta koja, zanimljivo, u našim krajevima ima skoro pa bezbroj naziva. Poznat je po raskošnoj krošnji, moćnom korijenju, a ima i plod za kojeg neki niti ne znaju da je ukusan i jestiv. U našim krajevima vrlo često se ispod orijaškog fafarikula smjestila gostionica, konoba, kafana, oštarija.

I fafarikul Đurđice Čilić prepun je vrlo često duboko intimnih priča. U ovom krajnje poetičnom romanu, jer "Fafariku" jest roman, u kojemu je opisana čitava jedna epoha, epoha koja je prelomila dva čudovišno čudna stoljeća. Za Đurđicu Čilić ta se epoha svedena na jednu ljudsku sudbinu rasplamsala još u viteškom pitomom i maglovitom kraju, u vrijeme kada je većina ljudi živjela u nekoj gotovo pa socijalnoj hibernaciji. Likovi i dileme koje ih progone, iste su one dileme koje progone sve one generacije rođene šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog stoljeća, na prostoru koji je u to doba odisao nekom upravo pa franjevačkom jednostavnošću i izvornošću.

Velik dio knjige autorica, profesorica *polonistike* na Sveučilištu u Zagrebu, posvećuje ljubavi prema Poljskoj i poljskoj kulturi, iako ni ta ljubav nema zavezane oči i nije bezuvjetna, ali će ovoj knjizi zasigurno otvoriti i vrata poljskog prijevoda.

Roman predstavlja memoriju vremena koje, čini se, još nije prošlo i još ubire svoje usputne, a vrlo često i nenamjerne žrtve, raspršene po cijeloj zemaljskoj kugli. Lik pripovjedačice iz ovog moćnog romana jedan je od najživotnijih i najbolje opisanih u novijoj hrvatskoj književnosti.

- Tomislav Bogdan: *Prva Svitlos*, MH Zagreb 2017.

Podnaslov djela je *Studije o hrvatskoj renesansnoj književnosti*. Knjiga *Prva svitlos* obuhvaća jedanaest studija, povijesno-poetičkih rekonstrukcija djela dubrovačke i dalmatinske renesansne književnosti. Književni rad upotpunjen je *Predgovorom* te *Bibliografskom bilješkom*, *Kazalom imena* i *Bilješkom o autoru*. Prva se studija izdvaja od ostalih time što se bavi nekim načelnim pitanjima književnopovijesne metodologije; ostale su posvećene autorima i djelima iz renesansnoga razdoblja hrvatske književnosti. Imena koja čine okosnicu pojedinih radova jesu Šišmundo

Menčetić, Džore Držić, Jeronim Vidulić, Hanibal Lucić, Nikola Nalješković, Marin Držić, Dinko Ranjina i Juraj Baraković.

Polemički se odnoseći prema dijelu dosadašnjih književnopovijesnih analiza, autor se kritički osvrće na neutemeljeno povezivanje hrvatske renesansne književnosti i izvan književne zbilje te argumentirano rehabilitira spoznaju da tekstovi o kojima je riječ nastaju u okviru intenzivna dijaloga među književnim praksama.

- **Angela Ilić: *Bekennnis und Diaspora*.** Publikacije *Instituta za njemačku kulturu i povijest jugoistočne Europe* na Sveučilištu Ludwig Maximilians u Münchenu govori o odnosu i povezanosti između Njemačke, Srednje i Jugoistočne Europe u protestantizmu od 16. do 20. stoljeća. Reformacija njemačkog govornog područja - a kasnije i protestantizam u zemljama njemačkog govornog područja - ostavili su dalekosežne i raznolike tragove u zemljama Srednje i Jugoistočne Europe. Osobni i institucionalni odnosi i nastale prekogranične mreže od razdoblja reformacije do 20. stoljeća fokus su ovog rada. Višestrani protestantizam srednje i jugoistočne Europe, koji većinom postoji u situaciji dijaspore, raspravlja se i odražava na dinamiku suživota u različitim mikroregijama. Prilozi se usredotočuju na regije i teme koje do sada nisu istražene, a cilj im je izvršiti popis postojećih studija i teorija, kao i identificirati područja istraživanja koja tek trebaju biti otkrivena.
- **Alida Bremer: *Träume und Kulissen*.** Roman o gradu na Jadranu kao kulisi i za male i za velike tragedije i doba snova, kojim jedni posluju, drugi snimaju, ali s vrlo malo sreće. Autorica Bremer predstavila je Split, svoj rodni grad prema medijskom sjećanju, arhivskoj građi iz 30-tih godina 20-tog stoljeća. Split je u to doba mali lučki grad na Jadranu koji je 1936. godine poslužio kao kulisa malih i velikih tragedija i doba snova kojima neki posluju, a drugi snimaju sluteći tragediju koja će uslijediti. Split, *biser Jadrana* živi i odiše neozbiljnom lakoćom. Među turistima europskog *Hautevoleeja*, međutim, miješaju se izbjeglice, Židovi u bijegu, komunisti i drugi protivnici nacističkog režima, a s njima krijumčari i špijuni iz cijelog svijeta. Njemački filmski timovi koji su tu u funkciji ministarstva za propagandu izazivaju sumnju, čak i ako su mještani ponosni što se njihov grad smatra popularnom lokacijom za snimanje međunarodne filmske umjetnosti. Plaže, kafići i barovi su puni, u luci se nalaze putnički parobrodi, vojni brodovi uz ribarske lađe, a jednog jutra i leš. Priča Alide Bremer je kriminalni roman. Malo je tragova i oni vode u svim smjerovima. Inspektor Mario Bulat počinje istraživati, ali zapravo se čini da svatko zna više od njega. Istraga neće uroditi plodom. *Snovi i kulise* sjajan je kaleidoskop mediteranskog života u pregrijanoj epohi, društveni roman bogat tonovima i bojama o svijetu na prekretnici, kojem, unatoč svim obećanjima napretka, prijeti katastrofa.
- **August Cesarac: *Izabrana djela, povodom 80-te godišnjice smrti*.** *Poslije trideset godina rada, što ujedno znači i iskustva i (nove) tradicije, trebala bi literarna tribina i bez povoda jedne zapažene manifestacije biti nešto po sebi razumljivo, s niskom potrebom bilo kome objašnjavati zašto i kako. Pa ipak, otvaraju se nova poglavlja i pitanja u vezi našeg javnog nastupa. Jer, tko je ta mala zavičajna organizacija u Wiesbadenu pa da preuzima na sebe organizaciju skupa za koju inače ni instance, niti institucije ne nalaze vremena, a da o sredstvima i ne govorimo. Zato ponavljamo staro, ali nažalost još uvijek aktualno pitanje koje je August Cesarec postavio prije gotovo jednog stoljeća: Ima li u toj zemlji, u kojoj se od nekog vremena prokleta čini da se sve naprednije i bolje u njoj nalazi u likvidaciji, ima li u njoj, ima li u radništvu i seljaštvu i u ovome priklonjenoj inteligenciji energija koje će se skupiti da počnu to veliko djelo rehabilitacije, progresivne revizije svega i konačne renesanse?*²

Hrvatska kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu posvećuje javnu tribinu u četvrtak, 24. lipnja 2021. god. hrvatskoj knjizi i autorima. Poglavitom onima čiji radovi nastaju u našoj sredini – u redovima hrvatskih iseljenika ili migranata.

Ivica Košak

² *August Cesarec: Stjepan Radić i republika, 1925., Zagreb, Književna republika, srpanj 1925. Prema August Cesarec: Izabrana djela I., Matica Hrvatska, Zagreb 2015., str. 325.*

Predstavljanje knjige

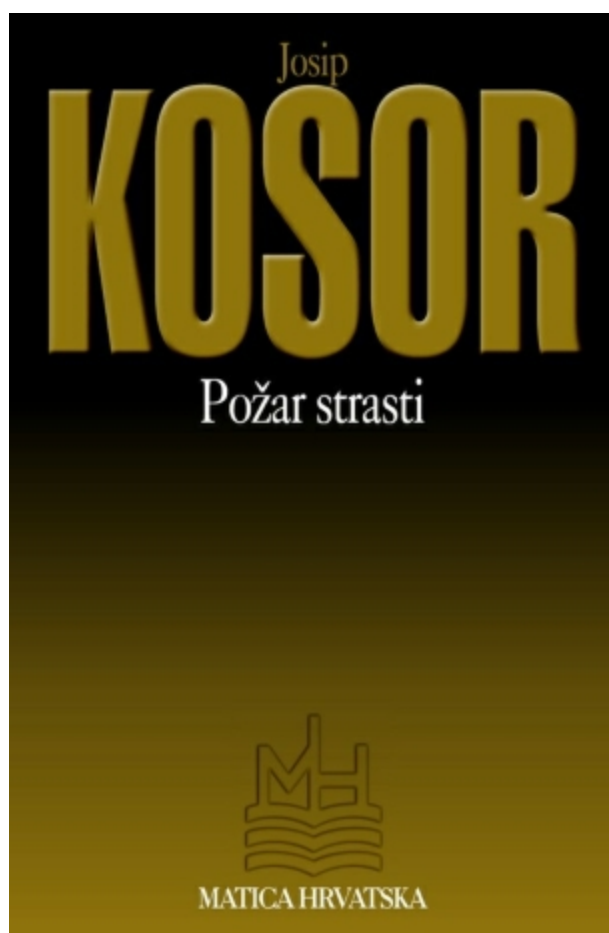
Josip Kosor:

BRAND DER LEIDENSCHAFTEN/ POŽAR STRASTI

Kosor, Josip, hrvatski književnik (Trbounje kraj Drniša, 27. 01. 1879. – Dubrovnik, 23. 01. 1961.). Radio je kao tipograf i pisar. Puno je putovao, živio i radio u mnogim gradovima i zemljama (Zagreb, Beograd, Berlin, Pariz, London, Moskva, Južna Amerika). U književnosti se javio pripovijetkama 1903., a 1905. objavljene su mu zbirke pripovijedaka *Optužba* i *Crni glasovi*, u kojima prevladava socijalna tematika i zanimanje za malog, običnog čovjeka, zbog čega su ga i prozvali *hrvatski Gorki*.

Najpoznatije mu je djelo *Požar strasti*, izvorno objavljena na njemačkom jeziku u Münchenu: *Brand der Leidenschaften*, 1911. godine, a zatim i na hrvatskom kao *Požar strasti* u Zagrebu, 1912. godine. Drama je praizvedena 1911. godine u zagrebačkome HNK-u, a potkraj iste godine u Münchenu i Mannheimu.¹ *Požar strasti* je tipična ekspresionistička drama s temom odnosa seljaka prema zemlji, u kojoj borba dobra i zla završava pobjedom zla.

¹ Paul Wertheimer, njemački pisac, izdao je zbirku novela pod naslovom *Der Brand der Leidenschaften*, Deutsch-Österreichischer Verlag Wien und Leipzig, 1914. godine. Ovaj kasniji rad digitaliziran je i javno dostupan u *Projektu Gutenberg*. Odabir naslova za Wertheimerovu zbirku novela je, pretpostavljam slučajno, ali nije ni nemoguće da se izdavač poslužio nazivom uspješnice J. Kosora.

Znanstvenici su ovo djelo odabrali kao kulturno važno i dio je civilizacijske baze znanja kakvu poznajemo, - navodi se u obrazloženju distributera Amazon.

Originalni njemački tekst *Brand der Leidenschaften* reproduciran je iz izvornog artefakta i ostaje što vjerniji izvornom djelu.² Knjiga sadrži izvorne reference o autorskim pravima, knjižnične marke (jer je većina ovih djela smještena u najvažnijim knjižnicama širom svijeta) i druge oznake u djelu.

Požar strasti nalazi se u javnoj domeni (*Public domain*) u Sjedinjenim Američkim Državama, a vjerojatno i drugim državama.³ Josip Kosor je značajan dramatičar hrvatske moderne te jedan od rijetkih pisaca svojega doba koji je dospio do stranih pozornica i čitatelja. Zbog dobre recepcije njegovih djela u inozemstvu jedno je vrijeme slovio za kandidata za *Nobelovu nagradu* za književnost.

Ivica Matičević, povjesničar hrvatske književnosti i književni kritičar priredio je novo izdanje *Požara strasti* u Matici hrvatskoj, Zagreb, 2008. godine.⁴ U predgovoru Matičina izdanja Matičević tvrdi kako je hrvatska književnost s pojavom drame *Požar strasti - konačno uhvatila korak s Europom. Brand der Leidenschaften/ Požar strasti* je prva i najznačajnija Kosorova drama, zapravo jedino od svih njegovih za života poznatih i objavljenih dramskih djela koje je odoljelo svim napadajima kritičara. Tom djelu ne može se zanijekati ni ideološka izvornost ni samosvojnost. Kosor je aktualan i u današnjim razmišljanjima te zbivanjima i promatranja sudbine migranata iz ruralnih područjima u industrijskom svijetu. Ne možemo ni na trenutak smetnuti s uma kako je Kosor, bez obzira na izrazite naknadne intelektualne ambicije i pretenzije, duboko u sebi seljak i da njegove vizure iskonski kreću od zemlje i primitivnih nagona, što je zapravo svjetonazorna osnova i sudbina velikoga dijela naših današnjih intelektualaca te kulturnih i društvenih značajnika. Kosorov lik, bivši đak Mirko iz »Požara strasti«, decidirano odbija priliku da ostvari visoku

intelektualnu karijeru, te nastavlja zemljoradničku sudbinu svojih predaka, videći u tomu mudro sklonište pred apsurdom. Takva je odluka danas nezamisliva, a ipak živi u bezbrojnim podsvijestima nacionalnog identiteta. Sve što se sada zbiva u našim prividno urbanim životnim okolnostima zapravo su izdanci one davne više vjekovne borbe za prostor, kao potvrde identiteta, borbe koja je u Kosorovoj drami osnovni mitološki razlog i smisao egzistencije. Odatle, možda, kreću i sve navedene tvrdnje i pretpostavke autoritativnih promatrača i komentatora koji se slažu u tomu da je Kosorov »Požar strasti« djelo trajne vrijednosti.

Ono što u misaonom sustavu Kosorove drame izaziva najpresudniju, univerzalnu, dakle i najaktualniju pozornost odnosi se na osnovni motiv, na stravično originalnu verziju sukoba Dobra i Zla. Kosorov Ilarija, zastupnik Dobra, u svojim razmišljanjima i postupcima postaje sve nerazložnijim i sve apstraktnijim, dok njegov antagonist, Guša, stječe sve logičnije, konkretnije i moćnije argumente. Stvari se izopačuju na osmišljen i prepoznatljiv način tako da prestaju djelovati ideologije, a život skida sve maske uporne besmislenosti. Ispada kao da Zlo mora trpjeti nepravdu što mu je nanosi besmislena upornost „Dobra“. Kosor to rješava tako da mu Dobro, na kraju, biva svedeno na krajnju surovost te izivljava svoju neočekivanu fizičku nadmoć nad Zlom. A taj motiv fizičkoga, konkretnog dokazivanja vrline i

² Za izdavača: Nabu Press, 7. 11. 2011., ISBN-10: 1271466848

Amazon prodaje izdanje za 18,75 eura, koje se nude kao tisak na zahtjev (on demand). Potraga za izdavačem ostaje besplodna - nema početne stranice, nema adrese za kontakt, samo poštanski pretinac u Charlestonu u Južnoj Karolini. Pod *Who is who?* stoji da Nabu Press trenutno nudi dobrih šest stotina tisuća knjiga na Amazonu, sve pretiske navodno naslova bez naknade. Prema europskom zakonu, međutim, znanstveno pripremljeno izdanje nikako nije klasika bez autorskih prava - čak i ako Nabu Press u svom engleskom opisu proizvoda tvrdi da je to samo reprodukcija djela objavljenog prije 1923. godine, tj. *Djela bez autorskih prava*.

³ *Public domain* djela možete unutar Sjedinjenih Država slobodno kopirati i distribuirati jer niti jedan entitet (pojedinaac ili poduzeće) nema autorska prava na njih. Kao reprodukcija povijesnog artefakta, pretisak (*facsimile*) može sadržavati stranice koje nedostaju ili su nejasne, loše slike, oznake pogrešaka itd. Znanstvenici vjeruju, a i mi se slažemo, da je ovo djelo dovoljno važno da se sačuva, reproducira i učini dostupnim javnost.

⁴ <https://www.matica.hr/knjige/194/>

pravednosti gotovo je prenametljiva metoda naše sveopće povijesne sadašnjosti i slikovita projekcija prastare izreke: *Tko je jači taj kvači!* Zapravo, sve što se sadržajno i verbalno gomila kroz ta četiri nasilna i napeta čina posve je u suglasju s elementarnom surovošću koja vlada našim svijetom, surovošću koja glumi Dobro i koja je svoje folklorno ruho arivistički zamijenila modernom kostimografijom. Današnja scenska vizija toga sustava trebala bi se poslužiti iskustvom vremena, te Kosorov »Požar strasti« uvesti u 21. stoljeće, kao što će se u nj useliti i iskonski grijesi naše aktualne sudbine. Folklorne dekorativnosti samo su prividno atraktivne smicalice u bogatoj procesiji raznih prolaznika, promatrača, zabavljača, pandura, strukovnjaka, administrativaca, prosjaka, nametnika i slučajnika, pa kao da se naslućuje društveni kaos konkretnosti koje, na primjer, nisu nimalo srodne fantazmama i pustolovima iz Krležina »Kraljeva«. Ti se besciljni pojedinci ne oglašavaju kao potencijalne sudbine, nego kao masa svjedoka koji ubrzavaju emocionalne kovitlace junaka, zapravo antijunake toga kaosa u kojemu se djelatnici izjednačuju s ciganima. Tu nitko nema prava na iskrenost, jer svi robuju nekim dvoličnim društvenim konvencijama kao izlikama, tako da laž djeluje kao najbolji izlaz. Gušina supruga Stana, na primjer, ne vjeruje gatalici Jeli, ali ipak uživa u silno obećavajućim lažima te željno očekuje njezine posjete. Kako je to aktualno u najširim društvenim razmjerima! Ali njezin sin, konceptualni zlikovac Ada, ne pristaje na dvoličnost jer mu se ne isplati, pa svojoj majci dobacuje u lice: »Ne mogu te vidjeti kad moliš, nije nam molitva u krvi.« A takav je, uostalom poput svojega oca, i kad otvoreno i nedvosmisleno, u lice svojemu protivniku Ilji, izgovara ono što misli, a što inače svi vazda prešućuju, vrebajući iz svojih mračnih zasjeda. To je nesmiljenost svijeta koji, danas, iza svoje najmodernije maske skriva prijetnje na račun humanosti.

Što se pak tiče strasti, odnosno nagonских poticaja koji djeluju i odlučuju izvan granica gotovo vazda smiješno nemoćna razuma, i to je vječna tema u aktualnim primitivnim okolnostima što povijesno vladaju našim svijetom. Emfatični monolozi Kosorovih junaka u odlučujućim prazninama kao da asociraju intonacije današnjih, kao i prošlih, političara i ideologa koji nude verbalna obećanja te nastoje hipnotizirati masu i pojedince. Sve što se zbiva u današnjemu svijetu medijskih čuda i znanstvenih doskočica samo je dodatni poticaj estradnoj neosviještenosti što se ogleda u nebrojenim zločinima i u nasilju. Kosorov »Požar strasti« svjedočio svojemu vremenu, ali i čudno anticipira, dok njegovi junaci, odnosno antijunaci funkcioniraju svevremenski. Sadašnji kazališni okršaji s tim djelom trebali bi neposredno prevladati te prividne udaljenosti. To mora biti potresan izazov za redatelja koji posjeduje moć brisanja vremenskih granica i koji, uz izdašnu pomoć lektora, može obaviti atraktivan prijevoz. Jer to se ne mora zbivati u Slavoniji, na početku 20. stoljeća, nego nama pred nosom. Možda i u nama samima. U mentalitetu našega svijeta nije se izmijenilo ništa bitno od onoga što je Kosor zahvatio svojom vidovnjačkom vizurom. »Požar strasti«, dakle, ne može se ugasiti, a vatrogasci novoga vremena, koji i sami izgaraju na ognjištima sve banalnije današnjice, nisu mu u stanju smanjiti plamen. – piše **Anatolij Kudrjavčev** u djelu *Požar strasti* Josipa Kosora u današnjemu scenskom kontekstu, objavljenom na portalu Hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa (HRČAK).⁵

Ivica Košak

⁵ Dani Hvarškoga kazališta: *Grada i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 27 No. 1, 2001. U radu Anatolija Kudrjavčeva: *Požar strasti* Josipa Kosora u današnjemu scenskom kontekstu <https://hrcak.srce.hr/73933>

PITANJE

Ima li u toj zemlji, u kojoj se od nekog vremena prokleta čini da se sve naprednije i bolje u njoj nalazi u likvidaciji, ima li u njoj, ima li u radništvu i seljaštvu i u ovome priklonjenoj inteligenciji energija koje će se skupiti da počnu to veliko djelo rehabilitacije, progresivne revizije svega i konačne renesanse? [A.C.]

August Cesarec: *Stjepan Radić i republika, 1925.*, Zagreb, Književna republika, srpanj 1925. Prema August Cesarec: *Izabrana djela I.*, Matica Hrvatska, Zagreb 2015., str. 325.

ZAGRLJAJI

Pa i ja sam vaša!

Zadnje ljeto prije polaska u prvi razred roditelji me šalju kod bake u Livno da me baka udeblja, da ojačam za Plack u školu. To je standardna procedura u obitelji s mamine strane. Moja starija sestra i svih šestero od mene starijih bratića i sestrični već su bili kod bake na tretmanu i ja se veselim što sam konačno i ja došla na red. Oni su se svi od bake vraćali bucmasti, što je veselilo njihove roditelje i osnaživalo bakin autoritet kod snaha i zetova, i puni uzbudljivih priča o avanturama u kojima su sudjelovali sa svojim livanjskim prijateljima, što je u meni izazivalo zavist i nestrpljenje. Imala sam osjećaj da su svi osim mene snažno povezani s bakom, s Livnom, međusobno, i da će to ljeto kod bake učiniti da i ja, najmlađa i najsuvišnija, među njima nađem svoje mjesto.

Kad me je mama dovela, baka me je s vrata samo hladno i kratko zagrlila, ali mama je tu i ja još ne slutim koliko će mi faliti kad ode. Ne znam tad da

UMARMUNGEN

Nun, ich gehöre auch zu dir!

Letzten Sommer, bevor ich in die erste Klasse kam, schickten mich meine Eltern zu meiner Großmutter in Livno, damit sie mich aufpäppeln kann um stärker zu werden, um zur Schule gehen zu können. Es ist ein Standardverfahren in der Familie von Mamas Seite. Meine ältere Schwester und alle sechs meiner älteren Cousinsen und Cousins waren bereits bei meiner Großmutter zur Behandlung und ich freute mich darauf, endlich an der Reihe zu sein. Sie kamen alle mollig von ihrer Großmutter zurück, was ihre Eltern bejubelten und Omas Autorität bei ihren Schwiegertöchtern und Schwiegersöhnen stärkte, erfüllt von spannenden Abenteuergeschichten, an denen sie mit ihren Livno-Freunden teilgenommen hatten, was bei mir Neid und Ungeduld auslöste. Ich hatte das Gefühl, dass alle außer mir stark mit Oma und Livno verbunden waren und dass dieser Sommer bei meiner Großmutter mich, die Jüngste und Überflüssigste, dazu bringen würde, meinen Platz unter ihnen zu finden.

Als meine Mutter mich hinbrachte, umarmte mich meine Großmutter kalt und kurz vor der Tür, aber meine

baka nije od velikog maženja i da se možda već dovoljno nagrlila svojih sedam starijih unuka, pa joj ja više za to ne trebam. Baka je mamina mama, ali nije ni nalik na nju. Moja mama se voli grliti, uzima me u krilo kad god želim, prije spavanja liježe pokraj mene i dopušta mi da prstima zavrćem njezine uvojke, najprije toliko žustro da je katkad nehotice počupam, a potom sporije, sve dok prstići ne zaspe omotani njezinom kosom.

Baka međutim ne gubi vrijeme na nježnosti, odmah me upoznaje s mojom stranom velikog bračnog kreveta koji ćemo dijeliti, što me umiruje jer računam da ću je barem navečer moći dirati po kosi. Oslobađa mi dio golemog ormara da složim svoju odjeću i pokazuje gornju policu na kojoj je kutija s fotografijama, pa me uhvati za bradu, podigne mi glavu prema svom strogom pogledu i kaže: *To ne smiješ dirati*. Svako krilo ormara ima bravicu, u njoj je jednostavan ključ kakvim se otključava taj i svi tome slični ormari, u Livnu i svim drugim livnima. Na ključu visi privjesak načinjen od svilenkastog konca na čijem je kraju gust repić resa, dugih i mekih. U danima što slijede često ću odlaziti u spavaću sobu, vaditi iz ormara ključ s resama i maziti se buntom svilenkastih končića po licu i prstima jer me podsjećaju na dodir uvojaka mamine kose kad me grli.

Bakin je režim prehrane strog, a sadržaj odbojan. Uvijek jedemo u isto vrijeme, zabranjeno mi je s prokuhanog mlijeka skidati kajmak, moram ga žličicom pojesti, kao i sve što je na tanjuru, a biva slanina, med, pura, kuhano meso, karfiol. Poslije ručka dobijem nekoliko Jaffa keksa za desert. Ne usuđujem se reći baki da ne volim Jaffu i da bih radije Domaćicu. Skrivam se u spavaću sobu, stavljam privjesak s resicama na obraze, sjedam pod singericu, na metalnu ploču kojom se nedokučivim mi mehanizmom pokreće igla iznad moje glave, klackam se i ližem čokoladni preljev sa svakog keksa, obgrizam biskvit i kad ostane samo narančino srce Jaffa keksa, ja ga bacam ispod ormarića s velikim ogledalom. Na ormariću je Eiffelov toranj veličine moje podlaktice koji je baki iz Pariza donio njezin sin, moj ujak. Uz njega je plastična Gospa Lurdska, ispunjena svetom vodicom, sva bijela, samo joj je svetačka kruna - to jest čep - plave boje. Odrnem Gospi krunu, otpijem malo svete vodice i obrišem se rukavom. I tako svaki dan: pojedem jestivi dio Jaffa keksa, nejestivi bacam pod ormarić,

Mutter und ich hatten immer noch keine Ahnung, wie sehr ich sie vermissen würde, wenn sie weg wäre. Ich wusste nicht, dass Oma nichts von Kuschneln hielt. Vielleicht hatte sie auch schon genug von ihren sieben älteren Enkelkindern, also brauchte sie mich nicht mehr zum Kuschneln. Die Oma ist Mamas Mutter, aber sie ist nicht wie sie. Meine Mutter umarmt mich gerne, nimmt mich auf ihren Schoß wann immer ich will, vor dem Schlafengehen legt sie sich neben mich und lässt mich ihre Locken mit meinen Fingern drehen, zuerst so flott, dass ich sie manchmal versehentlich zupfe, und dann langsamer, bis ihre Finger in ihre Haare gewickelt sind.

Oma verschwendet jedoch keine Zeit mit Zärtlichkeiten und führt mich sofort auf meine Seite des großen Doppelbettes, das wir teilen werden, was mich beruhigt, weil ich damit rechne, dass ich ihre Haare zumindest am Abend berühren kann. Oma räumt für mich einen Platz frei im riesigen Schrank, in den ich meine Kleidung stecken kann und zeigt mir das oberste Regal mit der Fotobox darauf, sie packt mein Kinn, hebt meinen Kopf zu ihrem strengen Gesicht und sagt: *Das darfst du nicht anfassen*. Jeder Flügel des Schrankes hat ein Schloss, darin ist ein einfacher Schlüssel, der dieser und alle ähnlichen Schränke in Livno und in allen anderen Livnis der Welt verriegeln kann. An dem Schlüssel hängt ein Anhänger aus seidigen Fäden, an dem sich ein dicker Pferdeschwanz aus Fransen befindet, lang und weich. In den kommenden Tagen gehe ich oft ins Schlafzimmer, ziehe den Schlüssel mit den Quasten aus dem Schrank und kuschle mit dem Bündel seidiger Fäden auf meinem Gesicht und mit meinen Fingern, weil es mich an die Berührung von den Haarlocken meiner Mutter erinnert, wenn sie mich umarmt.

Omas Diät ist streng und ihr Inhalt ist abstoßend. Wir essen immer zur gleichen Zeit. Es ist mir verboten, Kaymak¹ aus der gekochten Milch zu entfernen, ich muss es mit einem Teelöffel essen so wie alles, was auf den Teller kommt: Speck, Honig, Truthahn, gekochtes Fleisch, Blumenkohl. Nach dem Mittagessen bekomme ich ein paar Jaffa-Kekse zum Nachtsch. Ich wage es nicht, meiner Großmutter zu sagen, dass ich Jaffa nicht mag und dass ich lieber eine *Domaćica*² hätte. Ich verstecke mich im Schlafzimmer, lege einen Anhänger mit Quasten auf meine Wangen, setze mich unter der Sänger-Nähmaschine auf die Metallplatte, die die Nadel mit einem undurchschaubaren Mechanismus über meinen Kopf bewegt, wippe und lecke die Schokolade von jedem Keks ab, beknabbe dann den Biskuit, und wenn nur noch das orangefarbene Herz des Jaffa-Kekses übrig ist, werfe ich es unter die Kommode mit dem großen Spiegel. Auf ihrer Ablage befindet sich ein Eiffelturm

¹ Sahne, Bem. d. Über.

² Domaćica (Dt.: Hausfrau), mit Schokolade übergossene Keks. Bem. d. Über.

pijem iz Gospe. Kad primijetim daje Gospa sve lakša, dakle sve praznija, čekam da baka ode na pijacu, pa u Gospu natočim vodu iz pipe, da opet bude kao nova.

Usamljena sam i tužna kod bake. Kad god izađem ispred zgrade, nema djece, a ako katkad i vidim neku grupicu u igri, ostavljaju dojam da ih je dovoljno i da im ne treba nitko novi. Navečer liježem pokraj bake, ali ne mogu je dirati po kosi jer ona spava s mrežicom na glavi da joj se ne pokvare lokne koje su za sobom ostavili vikleri. Prije spavanja, razočarana Livnom, nepostojećim prijateljima, nedogođenim avanturama, nepruženim zagrljajima, bezglasno plačem za mamom.

Na kraju mog livanjskog ljeta negrljenu ali nadebljanu, nemaženu ali naspavanu, šalju me kod ujaka na more. Tamo mi je sestra, tamo su bratići i sestrične. Ne mogu dočekati da ih vidim, da im pričam svoje izmišljene livanjske avanture, da kažem kako je i meni bilo lijepo kod bake.

Prve večeri svi smo okupljeni na terasi pred ujakovom kućom, u goste stiže čika Ljubenko i svi mu se vesele, jedino ja nemam pojma tko je to. Gast se pojavljuje na terasi, nasmijan i srdačan, sva djeca skaču i opkoljuju ga, on ih grli, ljubi, baca u zrak. Ja stojim na repu tog jata svojih rođaka od kojih me dugoočekivani gost, jer sam najmanja, uopće ne vidi. Ohrabrim se i glasno ga oslovim: *Čika Ljubenko, čika Ljubenko!* On razmakne bučnu hrpicu svojih sestrični i bratića, nagne se prema meni i pita: *A čija si ti, sine?* Ja ga gledam iza nesigurnog osmijeha, širim ruke prema njemu, zagrlim ga i kažem: *Pa i ja sam vaša!*

Đurđica Čilić

Pretisak i prijevod, s ljubaznom dozvolom autorice Đurđice Čilić: *Fafarikul*, Disput, Zagreb, 2020. Str. 184-186.

von der Größe meines Unterarms, der meiner Großmutter aus Paris von ihrem Sohn, meinem Onkel, mitgebracht wurde. Daneben steht eine Plastikmadonna von Lourdes, gefüllt mit Weihwasser, ganz weiß, nur ihre heilige Krone - das heißt der Korben - ist blau. Ich schraube die Krone der Muttergottes ab, trinke etwas Weihwasser und wische mich mit meinem Ärmel ab. Und so mache ich es jeden Tag: Ich esse den essbaren Teil der Jaffa-Kekse, ich werfe das Ungenießbare unter die Kommode, ich trinke von der Muttergottes. Wenn ich merke, dass die Muttergottes leichter wird, weil sie leerer geworden ist, warte ich darauf, dass Oma auf den Markt geht, dann gieße ich Wasser aus der Leitung in die Muttergottesflasche, um sie wieder wie neu zu machen.

Ich bin einsam und traurig bei Oma. Immer wenn ich aus dem Haus gehe, sehe ich keine Kinder, und wenn ich doch manchmal eine Gruppe im Spiel sehe, erwecken sie den Eindruck, dass es genug von ihnen gibt und dass sie niemanden mehr brauchen. Abends liege ich neben meiner Großmutter, aber ich kann ihre Haare nicht berühren, weil sie mit einem Netz auf dem Kopf schläft, damit ihre Haarlocken, die mit Lockenwicklern gemacht wurden, nicht beschädigt werden. Vor dem Schlafengehen, enttäuscht von Livno, den nichtexistierenden Freunden, den Abenteuern, die nie stattfinden und ohne Umarmungen, weine ich lautlos um meine Mutter.

Am Ende meines Sommers in Livno, ohne umarmt zu sein, aber dicker, unwillkommen aber ausgeschlafen, schicken sie mich zum Haus meines Onkels am Meer. Dort ist meine Schwester, es gibt Cousinsen und Cousins. Ich kann es kaum erwarten, sie zu sehen, ihnen von meinen imaginären Abenteuern aus Livno zu erzählen und zu sagen, wie schön es für mich bei meiner Großmutter war.

Am ersten Abend sind wir alle auf der Terrasse vor dem Haus unseres Onkels versammelt. Onkel Ljubenko kommt an und alle freuen sich darauf, nur ich habe keine Ahnung, wer er ist. Der Gast erscheint lächelnd und herzlich auf der Terrasse, alle Kinder springen herum und umgeben ihn, er umarmt sie, küsst sie, wirft sie in die Luft. Ich stehe am Schluss dieser Herde meiner Cousins, wegen denen der lang erwartete Gast mich überhaupt nicht sehen kann, weil ich die Kleinste bin. Ich fasse Mut und rufe laut: *Onkel Ljubenko, Onkel Ljubenko!* Er schiebt den lauten Haufen meiner Cousinsen und Cousins beiseite, beugt sich zu mir und fragt: *Und wer bist du, mein Sohn?* Ich schaue ihn mit einem unsicheren Lächeln an, breite meine Arme aus, umarme ihn und sage: *Nun, ich gehöre auch zu dir!*

Đurđica Čilić
Aus dem kroatischen, Ivica Košak

OGRANAK MATICE HRVATSKE WIESBADEN

ՀԵՆՈՒԻՄԵԼԻ ԳՅՈՒԻՅՐՃՄԻ

LITERARNA TRIBINA

PIŠI I PREBIRAJ

u povodu međunarodnog Sajma knjiga u Ffm

VIDEO-KONFERENCIJA

u petak, 22. listopada 2021. godine, u 19:00 sati

<https://t1p.de/vziz>

Moderacija: REDAKCIJA ČASOPISA RIJEČ

Riječ

Aktualnosti Frankfurtskog sajma knjiga u Hrvatskoj kulturnoj zajednici / Ogranku Matice hrvatske.
Tradicionalna literarna tribina u *Hrvatskoj čitaonici* - projekt *Hrvatske knjižnice* u Wiesbadenu.

**NOVO HRVATSKE KNJIGE U NJEMAČKOM PRIJEVODU
NAJUSPJEŠNIJI HRVATSKI PISCI U INOZEMSTVU**

ČOVJEK KOJI PIŠE, Ivan Meštrović, autoportret, 1925.
MISLILAC (Čovjek koji čita/prebira), François-A.-R. Rodin, ca. 1882.

LITERARNA TRIBINA U POVODU SVJETSKOG SAJMA KNJIGE

Hrvatska kulturna zajednica /Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu (HKZ/OMH-Wi) tradicionalno bilježi taj događaj kao priliku za upoznavanje hrvatske kulture i književnosti.

Sajam knjiga u Frankfurtu je svjetsko središnje mjesto književnosti. Ovogodišnje izdanje održat će se od 20. do 24. listopada. Kao i prethodne godine, puno se nudi digitalno, ali i izložbeni prostor je re-vitaliziran.

Nakon što se prošle, 2020., godine najveći svjetski sajam knjiga morao prebaciti gotovo isključivo na digitalni prostor zbog pandemije korone, ovogodišnje 73. izdanje ove manifestacije oslanja se na mješavinu događanja licem u lice na izložbenim prostorima i gradu, kao i digitalnoj i hibridnoj ponudi.

Članovi i prijatelj *Hrvatske kulturne zajednice* – *Ogranka Matice hrvatske* u Wiesbadenu imat će priliku upoznati se, kako s novim radovima, tako i klasicima hrvatske književnosti i njihovim odrazom u svjetskoj literaturi. Ove godine bit će posebno predstavljeni prevedeni radovi u izdanju nakladničke kuće *Wieser* iz Klagenfurta.¹

Pisana riječ ima u Hrvatskoj kulturnoj zajednici Wiesbaden izuzetno važnu ulogu i sva bitna kulturna događanja u zajednici i izvan nje popraćena su

pisanim izvještajima. Vrijedni članovi Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden već niz godina pohode i događanje koje je u potpunosti posvećeno pisanoj riječi – Frankfurtski sajam knjiga, i o tome ostavljaju pisani trag u člancima objavljenima u *Riječi*. Posebno izdanje *Riječi* iz 2015. Godine² svjedoči o kontinuiranom programu u lokalnim zavičajnom društvu i promociji hrvatske literature. U prilogima objavljenima u prijašnjim brojevima *Riječi* može se prebrati/čitati kako jedna kulturna zajednica može pružiti pozitivan primjer za promicanje hrvatske kulture u inozemstvu. Članovi Zajednice trude se biti prisutni na bitnim kulturnim događanjima na području na kojem zajednica djeluje, a Frankfurtski sajam knjiga je svakako događanje koje nudi najviše mogućnosti što su članovi HKZ Wiesbaden prepoznali.

HKZ/OMH-Wi prijašnjih godina nije na tom važnom kulturnom događanju bila prisutna samo kao posjetitelj, nego i kao aktivni sudionik. Prilog o samostalnom nastupu HKZ/OMH-Wi na Sajmu knjiga 2015. godine objavljen je na [na portalu Zajednice](http://na.portalu.Zajednice)³.

Iz članaka koji su dostupni u digitaliziranoj arhivi časopisa *Riječ* na internetu⁴, vidljivo je kako iza Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden stoji period predanog rada na predavljanju, njegovanju i stva-

² http://www.rijec.hkz-wi.de/images/Izbor_2015_web.pdf

³ <http://www.hkz-wi.de/de.hkz/Literatur%20im%20Dialog/home/rijec-47-auf-der-buchmesse-2015.html>

⁴ <http://www.rijec.hkz-wi.de/pismohrana.html>

¹ <https://www.wieser-verlag.com/reihe/kroatische-literatur/>

ranju hrvatske književnosti i drugih vidova kulture u Njemačkoj.

Na tradicionalnoj literarnoj tribini u Hrvatskoj čitaonici – projekt HKZ/OMH-Wi pod nazivom Hrvatska knjižnica u Wiesbadenu - predstaviti će se u petak, 22. listopada, s početkom u 19:00 sati, aktualnosti Frankfurtskog sajma knjiga.

MEĐUNARODNI SAJAM KNJIGA FRANKFURT/M.. 2021.

Posebno izdanje časopisa Riječ sadrži izbor tekstova o *Sajmu knjiga* u Frankfurtu i promociji hrvatske literature u *Hrvatskoj kulturnoj zajednici* Wiesbaden.

Izbor obuhvaća razdoblje duže od dva desetljeća. Izabrano je devetnaest naslova koji zrcale javne nastupe članova i prijatelja *Hrvatske kulturne zajednice / Ogranka Matice hrvatske* u Wiesbadenu (HKZ/OMH-Wi). Predstavljeni su hrvatski, ali i strani autori, koji svjedoče o važnosti pisane riječ u kulturi i međuljudskim odnosima. Ova etička komponenta nije bez kritičnog stava autorica i autora o tome kako se promiče i popularizira knjiga i čitanje.

Program *Hrvatske čitaonice /Knjižnice „Edvin Bukluin“* u Wiesbadenu postao je osnova rada HKZ/OMH-Wi. Iz knjiga se uči, o knjigama se piše i govori. Naslovi kao: *Hrvatsko kulturno ušće* (6), *Hrvatska knjiga - most prema svijetu*(8), *Skrb za*

kulturnu prepoznatljivost hrvatskoga naroda (9) ili *U ozračju hrvatske pisane kulture* (11) upućuju na literaturu koja bilježi, pamti i formira kulturu jednog jezika.

Esej *Progovori* (17) jeste pak *fikcionalni odraz genocidnog zlostavljanja žena tijekom rata* i bio je jedan lokalni doprinos HKZ/OMH-Wi u Idsteinu 2012. godine. Moto ove radionice preuzet je od alžirskog književnika **Boualem Sansala** i glasi: *Otvora li literatura nove perspektive bolje nego politička akcija?*

Da, *Knjige nas ujedinjuju* (16) mogao bi glasiti jedan od pojednostavljeno shvaćenih odgovora na to pitanje. Problemi realnog svijeta trebaju stvarna rješenja, a literatura je samo odraz našeg poimanja stvarnosti. Taj *Odras literature u Riječi* (24) može biti dobar i koristan, kako je to opisala Ana Kramarić, jedna od urednica časopisa *Riječ*, ali on nije sveobuhvatan. Iseljenici u Njemačkoj trebaju bolju institucionalnu potporu za očuvanje i stvaranje kulture, govori Alida Bremer u članku *Gledaju, a ne vide* (33).

Časopis jedne lokalna zavičajne zajednice, ma koliko bio primjer dobre prakse, a nadamo se kako je *Riječ* takav dobar primjer, samo je jedan mali iskorak pisane kulture.

Ivica Košak¹

Erika Hornbogner Wieser Verlag, Ivica Košak HKZ/OMH-Wi

ABDULRAZAK GURNAH DOBIO NOBELOVU NAGRADU ZA KNJIŽEVNOST

Životna priča o ulozi migranta u događajima na koje se ne može utjecati

Štokholm, 07.10.2021. Romanopisac Abdulrazak Gurnah dobio je *Nobelovu nagradu za književnost* za 2021. godinu. Abdulrazak Gurnah rođen je 1948. godine na otoku Zanzibar (Tanzanija) kao sin jemensko-kenijskog para. Od 1968. živi i radi u Engleskoj. Gurnah je u Veliku Britaniju došao 1968. kao student, ubrzo nakon ustanovljavanja neovisnosti, Gurnah je napustio otok Zanzibaraeni u Zanzibaru, koji je danas dio Tanzanije. Kaže se da je više od 10.000 Arapa ubijeno u previranjima zbog promjene vlasti. Do umirovljenja je predavao englesku i postkolonijalnu književnost na Sveučilištu Kent, s primarnim interesom za afričku, karipsku i indijsku književnost.

U Engleskom Kentu Gurnah je pronašao novi dom i novi jezik. Od početka nije pisao na svahiliju, svom materinjem jeziku, već na engleskom. *Kad sam imao deset ili jedanaest godina, nisam razmišljao o tome da postanem pisac*, rekao je u jednom intervjuu. *Počeo sam tek kad sam imao 20 godina kada sam bio u Engleskoj i imao nekih problema. I bilo mi je jasno da je engleski jezik za mene jer je to jezik na kojem čitam knjige.*

U obrazloženju Švedske akademije se navodi kako je Gurnah nagradu osvojio za *nepopustljivo i samilosno pronicanje učinaka kolonijalizma i sudbine izbjeglica u provaliji između kultura i kontinenata.*

Od Zanzibara do Europe to je je također Gurnahina priča. Odrastao je slušajući priče o borbama za samoodređenje koje je obradio u svom posljednjem romanu *Afterlives*.

Abdulrazak Gurnah uredio je dva toma eseja o afričkoj književnosti, objavio je cijeli niz članaka o suvremenim postkolonijalnim piscima, uključujući V. S. Naipaula, Salmana Rushdieja i Zoë Wicomb. Urednik je izdanja *A Companion to Salman Rushdie* (Cambridge University Press, 2007.). Od 1987. godine jedan je od urednika časopisa *Wasafiri*, kvartalnog literarnog magazina posvećenog međunarodnim suvremenim piscima.

Abdulrazak Gurnah objavio je desetak romana i nekoliko kratkih priča. Njegova prva tri romana - *Memory of Departure* (1987.), *Pilgrims Way* (1988.) i *Dottie* (1990.) govore o imigrantskom iskustvu u suvremenoj Britaniji iz različitih perspektiva.

Njegov četvrti roman, *Paradise* (1994.), smješten je u kolonijalnu istočnu Afriku tijekom Prvog svjetskog rata i bio je u užem izboru za nagradu Booker. Roman *By the Sea* iz 2001. godine, čitatelju pripovijeda Saleh Omar, stariji tražitelj azila koji živi u engleskom primorskom gradiću.

Unutarnja previranja u emigraciji, prisiljavanje na izmišljanje novog identiteta kada se stari više ne može pomiriti sa životom u novom svijetu, to su teme o kojima govori Abdulrazak Gurnah. Za to pronalazi divnu metaforu u romanu *Admiring Silence* (1996.) ko *slomljeno srce* koje dijagnosticira bezimenom junaku, mladiću koji napušta Zanzibar i emigrira u Englesku, tamo će se oženiti i postati učitelj. I tek kad prizna *slomljeno srce*, stječe hrabrost za povratak u domovinu. *Ali slomljeno srce* se ovim ne može izliječiti, kao što i unutarnji sukob nikada ne prestaje za iseljenike. Jer *ponekad sam imao osjećaj da je cijeli moj život priča u kojoj sam odigrao svoju ulogu u događajima na koje nisam mogao utjecati*, (*Admiring Silence*/ Gromoglasna tišina).

Do sada nije niti jedan njegov roman preveden na hrvatski jezik.

Ivica Košak

NOBELOVA NAGRADA ZA MIR 2021. GODINE

Nobelovu nagradu za mir 2021. godine dobivaju filipinska novinarka Marija Ressa i ruski novinar Dmitri Muratov.

Nobelov odbor u Oslu opravdao je odluku opredjeljenjem dvojice novinara za zaštitu slobode izražavanja. Važan je to dan za novinare koji se trude etički raditi. Berit Reiss-Andersen, predsjednica norveškog Nobelovog odbora, imenovala je ovogodišnje dobitnike Nobelove nagrade za mir, **Mariju Ressa**, izvršnu direktoricu i suosnivačicu Rapplera, te **Dmitrija Muratova**, glavnog urednika Novaje Gazete (Новая газета). Ressa, s Filipina, i Dmitrij Muratov, iz Rusije,

pohvaljeni su od Nobelovog odbora zbog njihovih napora da zaštite slobodu izražavanja, *što je preduvjet za demokraciju i trajni mir.*

Nagrada uključuje zlatnu medalju i novčanu nagradu od 968.000 eura.

Slobodno, neovisno i činjenično novinarstvo služi zaštiti od zlouporabe moći, laži i ratne propagande, rekla je Reiss-Andersen, pohvalivši *hrabru borbu dvoje novinara za slobodu izražavanja, preduvjet za demokraciju i trajni mir.*

Marija Ressa je suosnivačica istraživačke internetske platforme Rappler 2012. godine, koja je poznata po kritičkom izvještavanju o filipinskom predsjedniku Rodrigu Duterteu i njegovu ratu protiv ovisnika o drogi.

Prije toga, Ressa, rođena u Manili, provela je gotovo dva desetljeća na CNN-u kao vodeći istraživački izvjestitelj u Aziji, gdje je vodila urede CNN-a u Manili i Džakarti.

- Moramo učiniti sve što možemo kako bismo zaštitili slobodu medija, koja štiti našu demokraciju, moto je Marije Resse.

Christophe Deloire, glavni tajnik Novinara bez granica/Reporters sans frontières (RSF), rekao je kako se radi o velikom *veselju jer je ovo izvanredna počast novinarstvu, izvrsna počast dvije nevjerojatne ličnosti, Mariji i Dmitriju. No, ostao je i osjećaj hitnosti,* rekao je, jer *novinarstvo je u opasnosti, novinarstvo je oslabljeno, novinarstvo je ugroženo ... u cijelom svijetu.*

Prema najnovijim svjetskim ljestvicama RSF -a, stanje slobode medija je *- teško ili vrlo ozbiljno* u 73% od 180 zemalja koje ocjenjuje, a *- dobro ili zadovoljavajuće* u samo 27%. Pokušaji gušenja neovisnih medija od fizičkog nasilja preko državne cenzure do ciljanog financijskog pritiska, množe se diljem svijeta, kaže grupa RSF.

Ivica Košak,
redakcija Riječ, Wiesbaden

Redakcija časopisa jednog malog zavičajnog društva poput Hrvatske kulturne zajednice / Ogranka Matice hrvatske u Wiesbaden (HKZ/OMH-Wi) samo je fusnota u velikom poglavlju novinarskog rada. Pa ipak časopis *Riječ* u izdanju HKZ/OMH-Wi ukazuje na zbivanja koja nisu samo lokalnog karaktera. Članak o *režimskom novinarstvu* u broju 61/62 ukazuje ne samo dobar odgovor na izazov današnjice, nego pokazuje kako i sitna slova u maloj tiraži doprinose slobodi izražavanja.

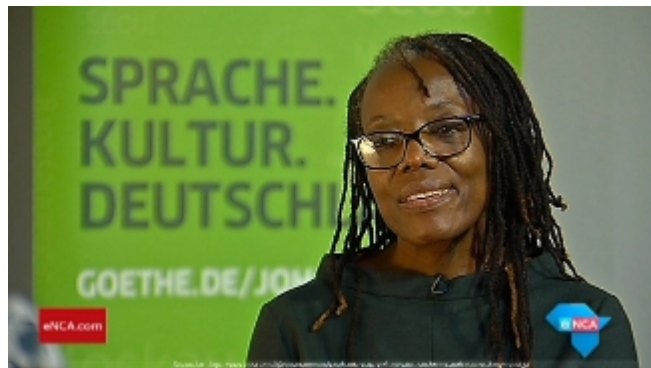
TSITSI DANGAREMBGA DOBITNICA NAGRADE ZA MIR 2021.

Njemačko udruženje za trgovinu knjigama dodjeljuje Nagradu za mir

Pet godina nakon *Drugog svjetskog rata* realizirana je ideja koja i danas ima utjecaja. Na temelju stajališta Immanuela Kanta o čovjeku kao slobodnom biću sa svjetski važećim ljudskim pravima, osnivači nagrade su htjeli razlikovati one koji se riječima i djelom protive onome što ugrožava mir, razumijevanje i jednakost među ljudima. *Njemačko udruženje za trgovinu knjigama* (Börsenverein des Deutschen Buchhandels e.V.) dodjeljuje Nagradu za mir od 1950. godine. Svojom bogatom poviješću nagrada za mir utjecala je na društvene rasprave do danas.

Upravni odbor odabrao je spisateljicu i redateljicu **Tsitsi Dangarembga** za dodjelu nagrada 2021. godine. Svečana dodjela nagrada održat će se u nedjelju, 24. listopada 2021. godine. Tsitsi Dangarembga, rođena 14. veljače 1959. u Mutoku na današnjem sjeveroistoku Zimbabvea, jedna je od najvažnijih spisateljica, dramatičara i filmašica u svojoj zemlji. Knjige njezine međunarodno uspješne trilogije romana govore o odrastanju i životu žene koja teži samoodređenju u postkolonijalnom Zimbabveu, ilustrirajući složene mehanizme ugnjetavanja spola, kolonijalizma i rasizma.

Tsitsi Dangarembga u svom umjetničkom radu kombinira jedinstveno pripovijedanje s univerzalnim pogledom te je stoga, ne samo jedna od najvažnijih umjetnica u svojoj zemlji, već i široko čujan glas Afrike u suvremenoj svjetskoj književnosti. U svojoj trilogiji, Tsitsi Dangarembga na primjeru adolescentice opisuje borbu za pravo na pristojan život i žensko samoopredjeljenje u Zimbabveu. Time pokazuje društvene i moralne sukobe koji nadilaze regionalni kontekst i otvaraju odjeke za globalna pitanja pravde. U svojim filmovima bavi se problemima koji proizlaze iz sukoba tradicije i modernosti. Njezine poruke uspješno su upućene širokoj publici kako u Zimbabveu, tako i u susjednim zemljama. Njezin umjetnički rad prati njezina dugogodišnja predanost promicanju kulture u svojoj zemlji - i otvara je posebice ženama. Istovremeno se bori za prava na slobodu i političke promjene u Zimbabveu. Trenutno je njihov mirni prosvjed usmjeren protiv korupcije, zbog čega Tsitsi Dangarembga također prihvaća da ja vlada progoni. *Ako želite da vaša patnja prestane, morate djelovati,*

poziva ona. *Akcija dolazi iz nade. Ovo je princip vjere i djelovanja.*

Kenijska germanistica i sociologinja Auma Obama održat će laudatio na dodjeli nagrade u nedjelju, 24. listopada 2021. u povijesnom zdanju *Paulskirche* u Frankfurtu. Dr. Auma Obama je nagrađena s nekoliko nagrada za svoju društvenu i humanitarnu predanost, posebno za ekonomsku, ekološku i društvenu održivost, uključujući nagradu Walter Scheel i nagradu časti Hansa Rosenthala 2019. godine. Članica je *Svjetskog vijeća za budućnost/ The World Future Council (WFC)* od 2014. godine. Njezino društveno opredjeljenje povezuje je s Tsitsi Dangarembga, s kojom je dugogodišnja prijateljica. Književnik Hans Schwarz predložio je skupini njemačkih izdavača i knjižara da osnuju zakladu za nagradu za mir još 1949. godine. Nagrada je prvi put trebala biti dodijeljena Maxu Tauu, a potom i drugim humanistima i piscima na godišnjoj razini. Osnivači su se nadali da će nagrada pomoći da se Njemačka izvuče iz kulturne izolacije i da će se humanističke ideje vratiti u društvo. U statutu *Nagrade za mir* njemačkog Društva za trgovinu knjigama formulirali su tvrdnju: *Zaklada služi miru, humanosti i razumijevanju među ljudima. To se postiže dodjeljivanjem Nagrade za mir osobi koja je dala izuzetan doprinos ostvarenju ideje mira, prvenstveno svojim radom na području književnosti, znanosti i umjetnosti. Pobjednik se bira bez obzira na naciju, rasu ili vjeru.* Formulacija se temelji na stavovima Immanuela Kanta o čovjeku kao slobodnom biću sa svjetski važećim ljudskim pravima i tezama o mirnom suživotu država prikazanim u njegovom djelu *Prema vječnom miru*.¹

Ivica Košak

¹ Kant je u jesen 1795. objavio spis *Prema vječnom miru*, s podnaslovom *Filozofski nacrt, u kojem pokazuje kako se um odnosi prema povijesnoj prirodi čovjeka. Može li uopće znanje postati praktično ili se ono odvija samo u čistom području božanstva, matematike i prirode? Može li ljudski um biti djelotvoran u sferi javnog djelovanja, tj. politike?* Kant u tom spisu postavlja tezu da je mir temelj i norma političkoga, te se ovim mišljenjem svrstava u europsku humanističku tradiciju.

IN MEMMORIAM

UMRLA IRENA VRKLJAN, HRVATSKA KNJIŽEVNICA I PREVODITELJICA

U utorak 23. ožujka 2021. u Zagrebu je, u 91. godini života, umrla hrvatska književnica i prevoditeljica Irena Vrkljan, dopisna članica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Rođena je 21. kolovoza 1930. u Beogradu. Majka joj je bila Bečanka koja doselila u Beograd, a otac trgovački zastupnik čija je obitelj vukla podrijetlo iz Lovinca. U Beogradu je pohađala dvojezičnu njemačko-srpsku školu. Nakon bombardiranja 1941. Godine, s roditeljima i deset godina mlađim sestrama Verom i Nadom seli u Zagreb gdje je spisateljica završila gimnaziju kod časnih sestara u Savskoj. Obitelj se zbog očeva posla potom seli u Opatiju, a Irena ostaje sama u Zagrebu na studiju. Studirala je arheologiju i germanistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te režiju na Akademiji za film i televiziju u Berlinu. Bila je

urednica televizijske emisije Portreti i susreti (1960. – 1971.), za koju je napisala sedamdesetak scenarija. Živjela je i radila u Berlinu kao profesionalna književnica i prevoditeljica, a 2014. vratila se u Zagreb.

Pisati je počela još pedesetih godina prošlog stoljeća u okviru tzv. "krugovaša", okupljenih oko časopisa za književnost i kulturu "Krugovi". U tom razdoblju sa Zvonimirom Golobom prevodila je djela njemačkih autora poput Remarquea, Wolfganga Otta, H. W. Richtera... Objavila je više od dvadeset knjiga, zbirki poezije, proze, romana i eseja, a pisala je i scenarije za televizijske i radijske drame. Od 1960. do 1971. bila je urednica televizijske emisije "Portreti i susreti", sa suprugom pisala je radio-drame, a na njemački je prevela antologiju hrvatske ratne lirike "U ovom strašnom času". Dobitnica je brojnih književnih nagrada, među kojima su nagrada Tin Ujević za najbolju knjigu poezije "U koži moje sestre", Ksaver Šandor Gjalski za knjigu "Svila, škare", Ivan Goran Kovačić za roman "Marina ili o biografiji", nagrada HAZU za roman "Posljednje putovanje u Beč", Kiklop za pjesničku zbirku "Koračam kroz sobu" te Vladimir Nazor za životno djelo. Bila je dopisna članica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

U sjećanju će nam ostati kao hrvatska Virginia Woolf.

Ivica Košak

Predsjednik **Matice hrvatske** na Glavnoj izbornoj skupštini Matice hrvatske 6. studenoga 2021. dodijelio je povelje izdanjima ogranaka Matice hrvatske

MIRO GAVRAN NOVI JE PREDsjedNIK MATICE HRVATSKE

Književnik **Miro Gavran** izabran je na četverogodišnji mandat većinom glasova Skupštine Matice hrvatske

Zagreb/Wiesbaden, 6.11. 2021. Književnik **Miro Gavran** novi je predsjednik Matice hrvatske, izabran na četverogodišnji mandat većinom glasova Skupštine u subotu, 6. studenog 2021. godine u Zagrebu.

Gavran je na čelo Matice izabran na Glavnoj izbornoj skupštini koja se održala u subotu, 6.11. 2021. u kinu Studentskog centra u Zagrebu. Osim predsjednika, na novi četverogodišnji mandat izabrani su i članovi Predsjedništva MH, Glavnog odbora, Nadzornog odbora i Časnog suda. Za Glavnog tajnika Matice hrvatske izabran je **Marijo Dominković**, a **Slavica Stojan**, predsjednica Ogranaka Matice hrvatske Dubrovnik izabrana je za članicu Glavnog odbora.

Ovim izborima Matica hrvatska ulazi u 180. godinu postojanja, koja se obilježava 2021. godine.

Uz Gavrana, za mjesto predsjednika kandidat je bio dosadašnji čelnik Matice Hrvatske **Stipe Botica**. Hrvatski književnik Miro Gavran rođen je u Gornjoj Trnavi 1961. godine. U Novoj Gradiški završio je srednju školu 1980. godine. Diplomirao je dramaturgiju na Akademiji za kazalište, film i televiziju u Zagrebu.

Radio je kao dramaturg i kazališni ravnatelj *Teatra &TD*. Debitirao je 1983. godine s dramom *Kreontova Antigona* u kojoj je na umjetnički snažan način progovorio o političkoj manipulaciji, u Dramskom kazalištu Gavella u Zagrebu. Tri godine potom dramom *Noć bogova* tematizira odnos umjetnika i vlasti u totalitarnom sistemu. Potom piše ciklus drama u kojima najvažnijom temom postaju muško-

ženski odnosi. Kreirao je velik broj kompleksnih ženskih likova. Njegove junakinje su istodobno i snažne i emocionalne. Do sada je napisao četrdeset kazališnih tekstova: *Kad umire glumac*, *Sve o ženama*, *Sve o muškarcima*, *Ljubavi Georgea Washingtona*, *Čehov je Tolstoju rekao zbogom*, *Kako ubiti predsjednika*, *Shakespeare i Elizabeta*, *Zaboravi Hollywood*, *Zabranjeno smijanje*, *Tajna Grete Garbo*, *Paralelni svjetovi*, *Nora danas*, *Hotel Babilon*, *Najluđa predstava na svijetu*, *Muž moje žene*, *Pacijent doktora Freuda*, *Parovi*, *Lutka*, *Sladoled*, *Pivo...*

Od 1993. godine živi i radi kao profesionalni pisac. Njegove knjige se objavljuju na svim krajevima svijeta: Peking, Beč, Petrograd, Oslo, Istanbul, Pariz, Prag, Bratislava, Sofija, Ljubljana, Santiago de Chile, Amsterdam...

Od 2014. godine član je suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Postao je redovni član Ruske akademije književnosti, 22. travnja 2014.

godine, te redoviti član Ruske akademije književnosti u Moskvi.

od 400 kazališnih premijera širom svijeta, a vidjelo ih je više od tri milijuna ljudi.

Nicole Dziembala, Clarissa Pütz i Miro Gavran na promociju časopisa Riječ broj 55 na Sajmu knjiga u Frankfurtu, 2018. godine

Gavran je najizvođeniji hrvatski dramski pisac. Djela su mu prevedena na 40 jezika. Njegove knjige su imale više od 250 izdanja u zemlji i inozemstvu. Po Gavranovim dramama i komedijama nastalo je više

Jedini je živući dramatičar u Europi koji ima njemu posvećen kazališni festival, izvan zemlje rođenja, na kojem se igraju isključivo predstave nastale po njegovim tekstovima. Festival pod nazivom *Gavranfest* od 2003. djeluje u Trnavi /Republika Slovačka. *Gavranfest* je 2019. godine održan i u njemačkom gradu Augsburgu.

Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu pozdravlja novog predsjednika, naglašavajući kako je književnik Gavran s prijevodima radova na njemački jezik posebno dobro poznat na njemačkom govornom području.

Predsjednik Matice hrvatske na Glavnoj izbornoj skupštini Matice hrvatske 6. studenoga 2021. dodijelio je povelje izdanjima ogranaka Matice hrvatske Hrvatskoj kulturnoj zajednici – Ogranku Matice hrvatske Wiesbaden za Riječ, glasnik Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden. Urednice: Marina Beroš i Marijana Erstić Wiesbaden, 2018–2021.

Ivica Košak

Dubrovnik erlesen

Studierende der Philosophischen Fakultät hatte auf der Frankfurter Buchmesse „Das Wort“

Am 10.10.2018 um 12.00 Uhr fand in der Zusammenarbeit mit den Studierenden der Philosophischen Fakultät der Universität Siegen auf dem kroatischen Stand der Frankfurter Buchmesse eine Präsentation der Wiesbadener Kulturzeitschrift *Riječ/Das Wort* statt. Das Thema des präsentierten Zeitschriften-Heftes ist die adriatische Stadt Dubrovnik, ehemals Ragusa. Die einzelnen Beiträge, die v.a. aus der Feder der Studierenden der Philosophischen Fakultät stammen, befassen sich mit Dubrovnik in der Serie *Game of Thrones* oder mit Ragusa in der deutschsprachigen Literatur des 19. und des 20. Jahrhunderts. Die Autorinnen sind die Studentinnen Clarissa Pütz, Nicole Dziembala und Regina Müller. Das Heft ist das Resultat eines Seminars über Dubrovnik erlesen an der Universität Siegen, die PDF-Version finden Sie hier [PDF](#). Die Zeitschrift wird betreut und herausgegeben von der Kroatischen Kulturgemeinschaft Wiesbaden e.V. und von der Deutschen Gesellschaft für Kroatistik. Die Herausgeberin des Dubrovnik-Heftes ist PD Dr. Marijana Erstić.

Dr. Marijana Erstić, Ivica Košak, Nicole Dziembala i Clarissa Pütz

Aktualisiert via XIM5 am 15.10.2018, von K.-V.Hilpisch

Screenshot: Präsentation *Riječi* br. 55, 2018. godine, <https://www.uni-siegen.de/phil/aktuelles/verschiedenes/840067.html>

SPLITSKI KNJIŽEVNI RAZGOVORI 2021.

Alida Bremer čitala je ulomke iz romana *Träume und Kulissen*, koji je upravo objavljen u Njemačkoj Split, petak, 04.06.2021. održana je manifestacija pod nazivom *Splitski književni razgovori* za članove *Njemačkog društva za kroatistiku* te ostale zainteresirane, putem Google meet-a na njemačkom jeziku. Uvodnu riječ je imala prof. dr. sc. Marijana Erstić, a prisutne je pozdravila i prodekanica Filozofskog fakulteta u Splitu, izv. prof. dr. sc. Antonela Marić.

Tema ovogodišnjeg simpozija *Njemačkog društva za kroatistiku* bila je **Medij domovine i sjećanja** (*Medien der Heimat und der Erinnerung*). Teme domovine i sjećanja često se međusobno isprepliću i igraju važnu ulogu u mnogim književnim i filmskim djelima. Ali što je domovina? - Jezik? Mjesto rođenja? Mjesto stanovanja? Mjesto rada? Mjesto rođenja i boravka roditelja? Što ako roditelji, mjesto rođenja, domovina ne postoje (više)? Što ako mjesto rođenja iznenada pripada drugoj državi? Što ako se narodnost ili mjesto rođenja razlikuje od državljanstva? Što ako je dom mjesto sjećanja? U raspravama se te teme opetovano rješavaju, a cilj im je potaknuti daljnje promišljanje i pisanje.

Prof. dr. sc. Eldi Grubišić-Pulišelić održala je predavanje o Tilli Durieux, poznatoj njemačkoj spisateljici, glumici... u Zagrebačkom egzilu za vrijeme II svjetskog rata.

Dr. Alida Bremer čitala je ulomke iz svog novog romana *Träume und Kulissen*. Bilo je to prvo čitanje iz romana, koji je upravo objavljen u Njemačkoj.

Alida Bremer, rođena u Splitu 1959. godine, živi u Njemačkoj od 1986. godine. Studirala je komparativnu književnost, romanske studije, slavenske studije i njemačke studije u Beogradu, Rimu, Münsteru i Saarbrückenu. Autorica, prevoditeljica, urednica i posrednica kulture između jugoistočne Europe i svijeta njemačkog govornog područja.

Autorica Bremer predstavila je Split, svoj rodni grad prema medijskom sjećanju, a Arhivskoj građi iz 30-tih godina 20-tog stoljeća. Split je u to doba mali lučki grad na Jadranu koji je te

1936. godine poslužio kao kulisa malih i velikih tragedija i doba snova kojima neki posluju, a drugi snimaju sluteći tragediju koja će uslijediti.

Split, *biser Jadrana* živi i odiše neozbiljnom lakoćom. Među turistima europskog *Hautevoleeja*, međutim, miješaju se izbjeglice, Židovi u bijegu, komunisti i drugi protivnici nacističkog režima, a s njima krijumčari i špijuni iz cijelog svijeta. Njemački filmski timovi koji su tu u funkciji ministarstva za propagandu izazivaju sumnju, čak i ako su mještani ponosni što se njihov grad smatra popularnom lokacijom za snimanje međunarodne filmske umjetnosti. Plaže, kafići i barovi su puni, u luci se nalaze putnički parobrodi, vojni brodovi uz ribarske lađe a jednog jutra i leš. Priča Alide Bremer je kriminalistički roman. Malo je tragova i oni vode u svim smjerovima. Inspektor Mario Bulat počinje istraživati, ali zapravo se čini da svatko zna više od njega. Istraga neće uroditi plodom.

Snovi i kulise sjajan je kaleidoskop mediteranskog života u pregripanoj epohi, društveni roman bogat tonovima i bojama o svijetu na prekretnici, kojem, unatoč svim obećanjima napretka, prijete katastrofa.

I posljednje, ali ne i najmanje važno, ova knjiga je pogled iza kulisa, literarno buđenje iz jednog sna. Jer bilo je to doba snova:

Netko je je sanjao o laganoj glazbi i laganoj odjeći, brzom novcu i brzim automobilima, zdravlju i medicini, znanosti i tehnologiji, plivanju i letenju, olimpijskim pobjedama i kamerama koje bi pružile najbolje snimke tih pobjeda. Također se sanjalo o pravdi besklasnog društva, o bratstvu između radnika i seljaka, o jakim državama i još jačim vođama, o letu u Ameriku i o letu gdje god. Gledao si filmove koji su nalikovali snovima. Došlo je do spora oko toga jesu li filmovi snovi ili bolje rečeno tumačenja snova. I trebaju li filmovi biti poezija ili proza.

(Alida Bremer, *Träume und Kulissen*, Jung und Jung Verlag KG, Salzburg 2021., Str. 20.)

Ivica Košak

DIE UNERHÖRTE GESCHICHTE MEINER FAMILIE

Buchbesprechung¹

MILJENKO JERGOVIĆ
DIE UNERHÖRTE
GESCHICHTE
MEINER FAMILIE
ROMAN SCHÖFFLING & CO.

Ich bin gewissermassen ein Urenkel der österreichisch-ungarischen Monarchie“, pflegt der heute in Zagreb lebende postjugoslawische Schriftsteller Miljenko Jergović von sich selbst zu sagen (vgl. zum Beispiel Interview mit Vijesti, 30.8.2014). Diese Aussage rekurriert auf eine historische Faktenlage.

Als Zeuge dafür kann des Schriftstellers Urgroßvater Karlo Stubler auf-gerufen werden, welcher, seines Zeichens habsburgischer Banatschwabe und hoher Eisenbahnbeamter, der imperialen Politik Öster-reich-Ungarns folgend nach mehreren transmonarchischen Versetzungen mit seiner Familie in Sarajevo lebte. Oder Karlos Schwiegersohn Franjo Reic, des Schriftstellers Großvater, dessen Heimat als Koordinator der Eisenbahn-Fahrpläne Bosnien-Herzegowinas „zeitlebens das gesamte Territorium Österreich-Ungarns war“ (S. 356). Denn – und deshalb enthält die Urenkel-Aussage auch ein (potentiell nostalgisches) gesellschaftlich-identitätsbezogenes Programm – Großvater Reic war angehalten, seinen bosnisch-herzegowinischen Fahrplan aus streckentechnischen Gründen auch noch nach dem Untergang der Donaumonarchie mit allen ihr ehemals ein- oder angegliederten Zonen abzustimmen, um auf diesem gesamten Streckennetz Unfälle zu verhindern. Jenseits von staatlichen, nationalen oder ethnischen Grenzen fasste Großvater Reic Heimat deshalb als „Heimat seiner menschlichen Verantwortlichkeit“ (S. 356) auf.

Die Aussage der kakanischen Familienabstammung trägt bei Jergović indes nicht nur dem weiten geografischen (und kulturellen) Horizont seiner Vorfahren Rechnung. Sie initiiert auch eine spezifische Poetik oder Erzählreflexion, die sich in seinem Buch Die unerhörte Geschichte meiner Familie [Rod, 2013], in welchem Karlo Stubler und Franjo Reic zwei unter vielen wei-

¹ Miljenko Jergović: Die unerhörte Geschichte meiner Familie. Frankfurt am Main: Schöffling & Co. 2017. 1144 S.Text: Anna Hodel. Abdruck mit freundlichen Genehmigung aus **Spiegelungen**, Zeitschrift für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas, Ausgabe 2020.2.

Die Zeitschrift **Spiegelungen** wird im Auftrag des Instituts für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas an der Ludwig-Maximilians-Universität München (IKGS) herausgegeben und erscheint halbjährlich. Thematisch widmet sich die Zeitschrift in wissenschaftlichen, literarischen, feuilletonistischen und dokumentarischen Beiträgen zur deutschen Kultur und Geschichte Ostmittel- und Südosteuropas in ihren vielgestaltigen politischen, sozialen und kulturellen Kontexten.

teren Figuren darstellen, auf besonders fruchtbare Art und Weise entfaltet.

Nachdem Miljenko Jergović schon einige Bücher zur Geschichte des jugo- bzw. südslawischen Raums vorgelegt und diese im Lichte vieler, oft familienbezogener Erzählungen intensiv ausgeleuchtet hat – zuletzt 2010 im Roman Vater [Otac] –, mag man sich fragen, ob es dieses Buch mit seinen über 1000 Seiten (1001 im Original, 1137 in der deutschen Übersetzung) noch gebraucht hätte. Diese Frage verfliegt bei der Lektüre sehr schnell. Die unerhörte Geschichte meiner Familie handelt nicht nur vornehmlich von der Mutter des Schriftstellers, der Tochter von Franjo Reic, und von ihrer Familie, es ist gleichsam auch das (bereits als sein Opus Magnum angepriesene) Mutterbuch all seiner Bücher sowie eine Art von Mutter- oder Urerzählung zur Geschichte der letzten 150 Jahre Südosteuropas (beziehungsweise Europas, sofern sich dieses in gewisser Hinsicht auch als posthabsburgische Gemeinschaft betrachten lässt).

Der Titel der Originalausgabe, Rod, ist in seiner Kürze und Prägnanz überaus vieldeutig und durchaus programmatisch. Rod bedeutet einerseits Familie, Sippe, Verwandtschaft, andererseits auch Heimat, Nation. Es bedeutet sowohl Kategorie, Art, Typ als auch Ernte, Früchte. Und nicht zuletzt wird damit die Gattung, zum Beispiel die literarische, bezeichnet. All diese Bedeutungsebenen erweisen sich als konstitutiv für Jergovićs Buch: die Familiengeschichte als Heimat- oder Nationalgeschichte und umgekehrt die Fruchtbarkeit dieser Perspektive sowie die Typenhaftigkeit, die sich darin – in einem gewichtigen Understatement – versteckt und die das scheinbare Chaos, das jede Familie bedeutet, spielerisch bis unheilvoll verbirgt. Auch der Hinweis auf die literarischen Gattungen, die rodovi, ist elementar für Jergovićs Unerhörte Geschichte. Die außerordentliche Stil- und Gattungsvielfalt, die der Roman aufweist (das Inhaltsverzeichnis nennt explizit u. a. Vortrag, Roman, Quartette, Reportage, Inventar, Fiction), konstituiert keine Stilübung à la Raymond Queneau. Vielmehr ist es eine grundlegende Aussage zum Modus des Erzählens, wie ihn dieser Vielvölker-Raum hervorbringt, oder mehr noch, wie

er ihn – würde man diesen genialen Erzähler erhören – verlangen würde: Es ist der Modus der Dispersion, der Variation und der Pluralisierung. Denn gerade diese narrative Reflexion verbindet sich wiederum mit einer gesellschaftlich-identitätsbezogenen: Wir sind, was wir und wie wir es erzählen. Und so gesehen, sind wir unendlich viele Wir. Das ist eine Vision, die sich auch das heutige Europa mit seinen pluralen Grenzen, transnational-regionalen Verflechtungen und fortdauernden Migrationsbewegungen zu Herzen nehmen könnte – gerade bei den gegenwärtig allerorten beharrlich erstarkenden Renationalisierungs- und Monologisierungstendenzen.

Die (eigene) Familie dient Jergović als faktualer und reflexiver Ausgangs- und Fluchtpunkt, indes stets von der Prämisse ihrer prinzipiellen Fiktionalität und narrativen Modularität ausgehend: „Der familiäre Zusammenhalt, das, was uns als Familie konstituierte, gründete wie jede kulturelle, verwandtschaftliche oder häusliche Gemeinschaft auf einer Illusion.“ (S. 611) Und diese Illusion gerät jenseits jeglicher Romantisierung ins Getriebe der Narration: „Stolz auf die eigene Familie ist nicht gut, denn von da ist es nur ein Schritt und man ist stolz auf sein Volk – eine schwere, verachtungswürdige und meistens unheilbare Krankheit.“ (S. 378) Dennoch oder gerade weil die Familie in all ihren Widersprüchlichkeiten und Unzulänglichkeiten beleuchtet wird, ist der Roman voll emphatischen und respektvollen Interesses an den Figuren, an ihren Fähigkeiten ebenso wie an ihren Schrulligkeiten, die, wie etwa das expansive Bienenzucht-Hobby des wortkargen Franjo Reic, jeweils ebenso viele Buchseiten erhalten wie sie subjektive Wichtigkeit in den jeweiligen Leben besaßen.

„Mein Zuhause gehört der Vergangenheit an, und die Gegenwart ist überwiegend fernes Ausland, egal wo ich mich aufhalte.“ (S. 430) Das Interesse Miljenko Jergovićs an der Vergangenheit und der Geschichte, das bei ihm im Sinne des return of the narrative eine wenn nicht formale, so zumindest semiotische Gegenposition zu postmodernen Literaturformen andeutet, ist kaum einer Gegenwarts- oder Zukunftsver-

drossenheit geschuldet. Auch nicht der Sehnsucht nach einer kindlich ungetrübten Welt oder einer verlorenen Heimat. Vielmehr ist es Ausdruck einer durchaus auf die Gegenwart gerichteten gesellschaftskritischen Haltung, wie sie Jergovićs gesamtes Werk prägt und wie er sie in seinem dokumentarischen Roadmovie *Lange Reise durch die Geschichte* [Dugo putovanje kroz istoriju, historiju i povijest] von 2010 besonders prägnant artikuliert: „Über die Vergangenheit soll man nicht schweigen, sondern reden, sonst kehrt die Scheiße immer wieder zurück.“ Jedoch nicht dass, sondern wie man über sie reden soll, ist hier die entscheidende Frage.

In dieser Hinsicht ist *Die unerhörte Geschichte meiner Familie* Diskursanalyse, Denkmal und Potential zugleich. Statt die Verbrechen und Ungerechtigkeiten zu zählen oder die Leiden der Opfer auszumessen und abzuwägen, untersucht Miljenko Jergović in einem unerhörten erzählerischen Furor und einer fluiden, heterogenen und dennoch gekonnt zusammengehaltenen Multiperspektivik nicht nur all die Weisen, in welchen die Geschichte die Menschen prägt, sondern auch jene, in welchen die Menschen selbst die Geschichte prägen, indem sie sie erzählen, also in Geschichte(n) umwandeln. Und in ihren Erzählungen, die mit einem deutlich zelebrierten literarischen Spieltrieb immer von Neuem Fiktives mit Faktischem vermischen und extra- und intradiegetische Grenzen aufweichen, konstituieren sich die Figuren jeweils in relativer Abhängigkeit zum stets kontingenten (narrativen) Setting; gewissermaßen, wie Niklas Luhmann sagen würde, als Gegenstände im „Horizont möglicher Abwandlungen“. Auf die Identitätsproblematik übertragen klingt das bei Jergović so: „Der Grund also, jedes meiner Wir auf ein Ich zu reduzieren, in der langen Zeit des Hasses die Ausnahme sein zu wollen [...], liegt in meiner Identität, die untrennbar auch das enthält, was ich nicht bin.“ (S. 17f.) Jergović zelebriert hier keinen Multikulturalismus, wie er häufig in positiven Stereotypisierungen Bosniens prominent figuriert (die er abtut als „Mär vom friedlichen Zusammenleben in Bosnien“, S. 424). Viel eher betont er das unhintergehbare Enthaltensein des Anderen im Eigenen, der Alterität/en

in der/den Identität/en. Und das ist eines der inhaltlich und gleichzeitig formal-narrativ leitmotivischen Verfahren, welches dieses Buch vorführt – einer seiner beeindruckendsten Kniffe.

Weit davon entfernt indes, einer narrativen Zirkusvorstellung zu ähneln, entspringt Jergovićs Erzählen gleichzeitig einer tragischen Grundkonstellation. Die Geschichten handeln nicht nur von heterogenen Nachbarschaften, transkulturellen Verliebtheiten und Plurilingualitäten, sondern auch von absurden und (oft dummen) Zufällen geschuldeten Momenten der Wahl von (politischen) Konfliktseiten in dieser an Konflikten nicht armen Historie. Einem solchen dummen Zufall fiel ein Onkel Jergovićs im Zweiten Weltkrieg zum Opfer, als man ihn aufgrund der Annahme höherer Überlebenschancen – fälschlicherweise – zu den Deutschen, also zu den Nazis, statt zu den Partisanen schickte. Sein Tod wird zu einem folgenschweren familiären Trauma. Die Mutter des Onkels, Jergovićs Großmutter, leidet ihr Leben lang an Schuldgefühlen, welche sie insbesondere auf ihr anderes Kind, auf Jergovićs Mutter, überträgt, indem sie es mit Liebesentzug straft. Diesen gibt Jergovićs Mutter an ihr eigenes Kind, an Miljenko, weiter, und die Erfahrung der nichtexistenten Mutterliebe ist eine der dunklen, aber grundlegenden Triebfedern dieses Mutterbuches. „Ich habe sie nicht geliebt. [...] Sie nicht lieben ist fürchterlich und allumfassend, wie ein Magnet, der alles anzieht und ringsum Ödnis und Chaos schafft.“ (S. 281)

Doch so wie die Mutter, die an Krebs leidend im Sterben liegt, ihrem Sohn, dem Schriftsteller, Scheherazade gleich und dem Tod entgegen Geschichten um Geschichten erzählt – jene Familiengeschichten, die in diesem Buch in unterschiedlichen Gattungen niedergelegt sind –, so postuliert auch der Erzähler: „Glücklich ist, wer vergisst, oder wer die Erinnerung in einen Text gießt, in eine literarische Fiktion ...“ (S. 226) Wobei nicht nur die Seitenzahl dieses Mutter-Romans deutlich macht, welche Variante für Miljenko Jergović wie auch für seine Leserinnen und Leser die fruchtbarere ist.

Anna Hodel

ROD, autora Miljenka Jergovića

Predstavljanje njemačkog izdanja knjige *Die unerhörte Geschichte meiner Familie*

Miljenko Jergović

Rod

Na literarnoj večeri / Susretu na kraju godine *Hrvatske kulturne zajednice / Ogranku Matice hrvatske* u Wiesbadenu predstavljen je roman ROD autora **Miljenka Jergovića**. Roman *Rod* je tiskan 2013. godine u Zagrebu, a 2017. godine izašlo je i njemačko izdanje: *Die unerhörte Geschichte meiner Familie*. Knjiga je sastavljena od više cjelina - romana, dokumenata, pripovjednih skica, fragmenta - u kojima se izmjenjuju fikcionalni i ne fikcionalni dijelovi i savršeno se miješaju stvarno i izmaštano. S mnogo autobiografskih elemenata Jergović u *Rodu* ispisuje sagu o porodici Karla Stublera, svoga pradjeda. *Rod* je roman u kojem Jergović kroz sudbinu vlastite porodice govori o stoljećima Srednje Europe i Balkana, roman koji poput željeznice spaja epohu i krajeve, zemlje koje su se izmjenjivale, povijest koja je bila nemilosrdna. Od pradjeda i početka dvadesetog stoljeća do da-

našnjice i autora i njegove sudbine, *Rod* je *opus magnum* Miljenka Jergovića, autora kojeg s pravom možemo nazvati Ivom Andrićem našega doba. Povod za ovu temu susreta na kraju godine je englesko izdanje romana pod naslovom *Kin*. Prijevod knjige "Rod / Kin" našao se među sto najboljih američkih knjiga u 2021. godini, te ujedno među deset najboljih knjiga prevedenih u Americi prema godišnjoj listi prestižnog američkog književnog magazina *Kirkus*.

Pradjed Carlo Stubler, dunavski Švaba, rođen je u rumunjskom Banatu tadašnje Austrougarske. Bio je željezničar koji je život proveo u Bosni. Kćeri su mu se udale u Bosni, sin je studirao u Beču i Grazu. Kod kuće se govorilo njemačkim, a ispred kuće bosanskim jezikom. Država s kojom je došao u Bosnu zvala se Austro-Ugarska, ali je većinu života živio u Jugoslaviji. Godine 1943. njegov unuk osuđen je na doživotni zatvor, poginuo je kao njemački vojnik u Slavoniji. Dvije godine kasnije, partizani su došli Carla Stublera odvesti u logor za pripadnike njemačkog naroda u Jugoslaviji, iz kojeg je trebao biti deportiran u Njemačku. Spasili su ga susjedi koje je štitio i skrivao u svom domu tijekom rata. *Rod* prati priče Carlove djece i unuka sve do smrti posljednje unuke koja je živjela u Sarajevu i s kojim umire obiteljska loza.

Sam Jergović knjigu naziva obiteljskim romanom. Međutim to je više. To je priča o njegovoj (vrlo) široj obitelji, koja se širi srednjom Europom. Zapravo, već smo susreli neke od njih, izmišljene u njegovim romanima, ali ovdje ih vidimo uživo. Siromašna mala zemlja Bosna, gdje je gotovo 90 posto ljudi tih 1920-ih i 30-ih godina bilo nepismeno, gdje su epidemije tifusa i kolere kolale alarmantnom učestalošću, i gdje je endemski sifilis pustošio generaciju za generacijom bez predaha, neka vrsta zle tradicije u središtu je pozornosti. Naravno, i majčinski pradjed našeg pripovjedača, koji je zapravo došao iz Banata (regije srednje Europe), opisuje Bosnu kao idealno mjesto za život. Opa (Carlo mu je ime) bio je i ostao njemački govornik i pričao je svojoj djeci samo na njemačkom jeziku, iako je znao i govorio hrvatski i slovenski. Tako pratimo priče (mini-romane) brojnih ljudi – pedeset i dva Stublera (prezime Carla i njegovih potomaka), te brojnih prijatelja i susjeda. Fokus je

na pet osoba koje se privremeno pojave, privremeno ustupajumjesta drugima u više navrata. Njih petorica su sam autor, njegova majka Javorka, njezini roditelji – Franjo Rejc i Olga, te Mladen, njihov sin i Javorkin brat, kojeg je jedva poznavala. Mladen se pojavljuje u romanu, ne toliko koliko ostali, ali njegov život ili, osobito, njegova smrt, ključ je knjige. Međutim, knjiga je o Javorki koliko i o bilo kome drugome. Idoista, završava njezinom smrću 2012. godine.

Jedan od ključnih aspekata priče je multinacionalni/kulturni aspekt regije. Bosna je bila pod utjecajem raznih drugih – Osmanlija, Austro-Ugarske, Njemačke (nacista), Jugoslavije, a potom i sadašnje neovisnosti kroz vrlo neugodan rat. Sve to predstavlja obilje etničkih skupina – raznih Slavena i Austrijanaca, ali i Turaka i Židova. To je također značilo obilje jezika. Franjo, primjerice, govori slovenski, srpsko-hrvatski, njemački, francuski, talijanski, mađarski, rumunjski i sa sedamdeset godina počeo je učiti engleski jezik. (*Iako je mrtav četrdeset godina, ova vrsta ujedinjene Europe bila je prava domovina mog djeda*).

Naš pripovjedač tvrdi da je bosanski Hrvat, te je kada su devedesetih počeli Balkanski ratovi, preselio u Zagreb iz Sarajeva, gdje je pretrpio rasističko zlostavljanje od strane nacionalističkih Hrvata. (*Moja pogreška leži u zamišljanju ujedinjene Europe kao dovršene i modernizirane Austro-Ugarske, zemlje u kojoj su naš ljubazni stari kralj i car načelno smatrali da bi trebao znati sve jezike svoje monarhije*).

Franjo i Olga – on ih u cijeloj knjizi naziva Nono i Nona, odnosno djed i baka – upoznali su se kad je ona imala sedamnaest godina, a pripovjedač pretpostavlja da je možda bila trudna prije nego su bili u braku. Dobili su dva sina, Mladen je bio najstariji, rođen 1923. godine. Zatim, 1942. godine, rođena je Javorka, autorova majka.

U tom razdoblju to je područje bilo *Nezavisna Država Hrvatska*, desničarska marionetska država nacističke Njemačke i fašističke Italije. Moguće je da je Olga možda htjela pobaciti, ali prema tadašnjim zakonima, to bi bilo veliko kazneno djelo, pa je Javorka rođena. Sedamnaest mjeseci kasnije Mladen je bio suočen s dva izbora – pridružiti se partizanima ili se pridružiti Nijemcima. Njegova majka je mislila da će biti sigurniji s Nijemcima, pa se pridružio njima. Njegov otac je favorizirao partizane. U rutinskoj ophodnji napali su ih partizani. Mladen se sakrio iza plasta sijena, dok su se njegovi drugovi skrivali iza zida. Otrčao je do zida jer je mislio da će biti sigurnije. Nije uspio.

“*Rod*” je knjiga o Bosni, zemlji koja se malo ponosi, a malo srami svojih raznih identiteta. “*Rod*” je i knjiga o velikim ratovima u malim zemljama koji u pravilu nikada ne završavaju, ali i roman koji se bavi svime onime što službena politika želi sakriti pod tepih. Roman o identitetima koje siluju nacionalni mitovi, gle ti zbrke, baš uime identiteta. (Denis Derk, *Večernji list*, 23.11.2013.)

On je bio prva i posljednja osoba koja je ubijena. Nekoliko dana kasnije cijela postrojba zajedno sa svojim zapovjednikom pridružila se partizanima. Olga nikada nije preboljela njegovu smrt. Doista, iskaljivala se na Javorki. Zašto je preživjela, a njen dragi sin je umro? To je, nije iznenađujuće, imalo dubok utjecaj na Javorku. Kao i njena majka, udala se rano. Njen muž, pripovjedačev otac, bio je liječnik. Brzo su se vjenčali i ona je zatrudnjela. Prije nego što se naš autor rodio, rastali su se. Nikada nisu živjeli zajedno. Međutim, ostali su u braku neko vrijeme. Našeg autora odgojili su njegovi djed i baka, a majka i otac sporadično su ga posjećivali. Otac – Dobroslav – igra vrlo malu ulogu u ovoj knjizi nakon stvaranja autora. Međutim, nije iznenađujuće da naš autor ima pomalo složen odnos s majkom, osobito nakon preseljenja u Zagreb.

Ona bira ostati u Sarajevu što je, naravno, u to vrijeme bilo vrlo opasno. Imala je nekoliko zdravstvenih problema, pa je redovito telefonirao i povremeno posjećivao, ne samo zato kako bi iz nje izvukao informacije za ovu knjigu.

Uz sve ostale životne kompleksnosti, epizoda o Mladenu pokazuje da su razni ratovi imali ogroman utjecaj na obitelj, prijatelje i susjede. Primjerice, krajem *Drugog svjetskog rata* Carlo je uhićen kao Nijemac i trebao je biti deportiran. Međutim, spasio je nekoliko Srba od Nijemaca, pa su došli susjedi i zahtijevali njegovo oslobođenje. Partizani su se opirali, ali sutradan su ga poslali kući i više nije terećen. Balkanski ratovi devedesetih godina bili su još gori. Činilo se da ljudi uživaju u svim tim animozitetima i antagonizmima. Ni to nije bilo ništa novo: *nema senzacije tako neodoljive i ispunjene kao mržnja, a ništa drugo osim mržnje ne može ići tako brzo od toga da bude privatna do javna emocija* ... Hrvatska je doista postala zemlja mržnje. Ta je mržnja uglavnom bila usmjerena prema unutra, prema aspektima vlastitog društva i, zauzvrat, vlastitoj kulturi, povijesti, identitetima, jezicima... Iako se mnogo knjiga odnosi na ratove i njihov utjecaj na stanovnike, postoji mnogo i o drugim aspektima. Kao što je spomenuto, tu su brojne priče o njegovim

rođacima, prijateljima i susjedima. Neki su vrlo smiješni. Neki su jako tužni. Ali su izvrsni, šareni mini romani. Ponekad se tu radi o stvarnim ljudima. Spominju se mnogi pisci, poput Davida Albaharija, Ive Andrića, Branka Ćopića, Miloša Crnjanskog, Davorina Gubijana, Danila Kiša, Miroslava Krleža, Meše Selimovića i mnogih drugi, neki neimenovani, mnogi jednostavno nepoznati.

Jergović pokriva raspon stogodišnjeg razdoblja i razne sadržaje - od pečenja do pčelarstva, od Sotone do državljanstva, od ubojstva nadvojvode Franje Ferdinanda do rata, gladi i siromaštva, razne jezike, nacionalnosti, religije, povijesne događaje i poznate i obične ljude, u mnogim slučajevima povezane samo geografijom, iako sve povezuje njegovo pričanje njihovih priča na temeljito novelistički način.

Jesu li njegove priče istinite? On daje odgovor romanopisca: *Ne postoje priče koje se bave takozvanim istinitim događajima. Postoje samo istinite i neistinite priče, stvarne i izmišljene. Je li sve činjenično? Nisam ništa izmislio u tom romanu, ali to ne znači da je potpuno istinit.*

Izmislio je malo, lagao je ili pripovijedao stvari kako su se činile. Nepotrebno je tražiti ili razotkrivati vješte laži pripovjedača. A i nema ih toliko puno. Činjenica ili ne, ovo je vrhunski obiteljski roman. Jergović ima vještinu romanopisca u pričanju priča često običnih ljudi i njihovom zanimljivom, smiješnom, tužnom, suzama, šarenom, živahnim i temeljito originalnom. Knjiga u njemačkom prijevodu imala 144 stranica.

Ivica Košak, Miljenko Jergović, Frankfurt 2019.

Hrvatska Kulturna zajednica – Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu predstavila je i njemačko izdanje romana *Ruth Tannenbaum* autora Miljenka Jergovića u časopisu *Riječ* br. 58/59, 2020. godine.

Ivica Košak

Na godišnjoj listi, prestižnog američkog književnog magazina Kirkus, prijevod knjige "Rod" našao se među sto najboljih američkih knjiga u 2021, te ujedno među deset najboljih knjiga prevedenih u Americi.¹

KIN

by Miljenko Jergović; translated by Russell Scott Valentino

Vast, generous-spirited story of family across the face of the 20th century in the turbulent Balkans.

“Around the subject of my elder uncle there was silence.” So writes the prolific Bosnia-born Croatian journalist, novelist, and poet Jergović at the beginning of this epic. That silence, born of an accident of history and bloodlines, surrounds much of his family in this blend of memoir and fiction. (It is seldom clear where fact shades into invention.) The uncle’s maternal grandfather, Jergović’s great-grandfather, was an ethnic German who spoke only German to his children, and although his Croatian and Slovene sons-in-law spoke German fluently, he spoke to them only in their languages. Fastidious about his Germanness and the difference of others, that great-grandfather nonetheless stood alongside Jews, Turks, Croats, Hungarians, Bulgarians, and all the other diverse people who made up the population of Sarajevo; during World War II, when those ethnic distinctions were made matters of life and death, he sheltered his neighbors from the Croatian fascists, the Ustaše, “not primarily because he was a good and unselfish man, but because they were an important part of his own world.” In short, Opapa couldn’t imagine a monocultural life. Jergović himself, old enough to remember life in socialist Yugoslavia before it splintered in civil war, recounts being breastfed at birth by “an unknown Muslim woman,” further evidence of universality in a time of ethnic hatred. Jergović’s pages are peppered with walk-ons from Bosnian, Serbian, and Croatian history, such as a feared interrogator who, after retiring, “had a small house with a large garden full of roses, which he cared for himself, breeding some and buying others from various parts of the world.” Even monsters, it seems, are susceptible to beauty. There is beauty aplenty, and ample monstrosity, in Jergović’s account, as well as many moments of mystery: a beekeeper’s coded journal, the alpenglow that surrounds Sarajevo as surely as a besieging army, the “living torment” that is existence, all come under Jergović’s empathetic eye. A masterwork of modern European letters that should earn the author a wide readership outside his homeland.

□

¹ <https://www.kirkusreviews.com/best-of-2021/fiction/books/>

DVORI OD ORAHA

Etičko-estetske i historijske implikacije u romanu Miljenka Jergovića

Romaneska struktura objektivni je medij u kojemu pripovjedač iznosi i obrazlaže esencijalne žanrovske elemente kojemu će i čitatelj dati svoju književnoestetsku ocjenu.

U duhu hegelovske misli da ta objektivnost uvijek izlaže i nalaže individualnu i društvenu sliku određenoga vremena i prostora, planski organizam kolokvijalnosti priče uklapa se u romanesknu formu koja u posebnom obrascu može zadovoljiti poetološke zadanosti. U tom smislu, nije raritet da se u arhitektonici romana pripovjedač posluži retrospektivnom formulacijom pripovijedanja i slijeda događaja, asocijacija misli i usredotočenosti na obrnut fabulativni redosljed pripovijedanja. Roman *Dvori od oraha* jedan je od takvih tvorbenih modela.

Počinje Dijaninim monologom o težini zajedničkoga života i odnosima s umno oboljelom majkom Reginom te se radnja odmotava retrogeneracijski prateći Reginin život čitavih stotinu i dvadeset pet godina upoznavajući nas s dvije obitelji: Delevale i Sikirić. S intimnom obiteljskom akcijom prepliće se društveno – povijesna zbilja, politički zaslon i propaganda Dijanina trudnoća u vrijeme kada je najveći jugoslavenski predsjednik Tito bio bolestan, tragičan doživljavaju njegove agonije, u vrijeme „kada nijedna odluka koju je čovjek mogao donijeti o sebi i svome životu nije izgledala važnijom od toga što se događalo u ljubljanskom kliničkom centru“¹. Prikaz političke scene osamdesetih k devedesetim godinama jeste preispitivanje ideologije jugoslavenstva s različitih stanovišta, za nekoga utopijske zemlje nade i budućnosti, za nekoga zemlje ropstva i strogih kanona golootočkih. Tako odnos povijesti i sadašnjice vješto korespondira s andrićevskom tezom da govoriti o povijesti znači bolje sagledati sadašnjost.

U djelu oživljena prošlost aranžira tekstualnu preradbu ne u eliotovskom smislu Tradicije i Nostalgicnog nego momenti identificiraju naraciju o kolektivnom i paralelnu privatnu priču o jednoj obitelji. Iz takve historijske perspektive nastaje novi tekst, s fiktivnim i realnim diskursivnim elementima. Grotesknost i parodičnost kojom se narator služi osnovne su prepoznatljivosti postmodernističke poetike u romanu. Ta deformacija krvne slike dviju obitelji nikako ne uspijeva obrazložiti samim obiteljima psihološko-mentalno porijeklo svojega nastanka, objasniti „oboljelosti“ svojih ponašanja i gestikularnih oblikovnosti. Primjećujemo to već na samome početku romana: kada pubertetski razvoj Reginine unuke ne bude išao prirodnim poretom već su joj grudi nesrazmjerno rasle. Mjesta ispisivanja individualne priče upravo *zaustavljaju* radnju na ovim parodično-ironijskim sekvencama, uplićući i sadržaj aktivne političko-kulturne scene istoga stoljeća – socijalistički vid vlasti i distanca s koje se ta ideologija *promatra danas*; ili je to doba pred Prvi svjetski rat, ili pak

¹ Jergović, Miljenko. *Dvori od oraha*, Beograd, Rende, 2008, str. 60.

radnja koja seže još dalje u prošlost (uporedo s pričom o pogibiji Dijaninog muža Vida emitirana je i priča o Titovoj smrti).

Svaki deformirani postupak člana obitelji uvijek se svodio na Reginino tumačenje bolesne loze Delavale, Regini kojoj je „ostalo samo da čeka, nervira se i traži nove razloge zbog kojih joj je kćer pobjegla od kuće, ali svaki se ipak svodio na bolesnu lozu Delavala koju, svakako prije nego što se ona uzela s Ivom, trebalo iskorijeniti i tako spasiti svijet od neizlječivoga ljudskog defekta koji se samo uvećavao iz generacije u generaciju“².

Radnja nije locirana samo na tlu bivše Jugoslavije već i u Italiju i dalje: pripovijesti o Regininom bratu, humoristi i šverceru, čovjeku ubijeđenom da se nikada neće „razboljeti“ od zavičaja, ali u finansijskoj oskudici i radom teško zarađenom novcem shvatit će ozbiljnost i odgovornost koju

² Jergović, str. 121.

život iziskuje. Njegova ispovijest nije ništa drugo nego ispis godina koje još jedino stoje kao dokaz o identitarnoj pripadnosti bića.

„Čim se ne možeš vratiti tamo odakle si došao, počinješ život u kolodvorskoj čekaonici; sve ti je privremeno i nemaš razloga ništa planirati i započinjati, jer čekaš svoj vlak i ništa ne može biti važno osim čekanja i časkanja s drugima koji čekaju.“³ Nacionalni identitet je u osjećaju da se negdje pripada, ili pripadnost mrtvog tijela rodnoj zemlji, ukupu koji će zaokružiti ljudsko individualno postojanje i spoznaju da se od nečega krenulo i negdje okončalo gostovanje na zemlji. Stoga je ovo historijski roman i roman ličnosti jer je historija zatekla čovjeka u njegovim empirijsko-tragičnim okruženjima, to je ispis o sudbini i sudbinama te nosi pečat „sudbonosne kolektivne priče“⁴.

Roman *Dvori od oraha* strukturalna je projekcija priče iz priče, lančana povezanost omeđena likovima kao koncima koji vežu mikroradnje poglavlja. Riječ je o likovima u bližem okruženju obitelji Delavale ili Sikirić. Tumačenje da je ovo zapravo zbirka *labavo povezanih novela*⁵ ima svoju opravdanost jer upravo u narativnosti ogledaju se strukturalne razdijeljenosti koju novele u objedinjenosti zbirke zadržavaju, minijaturne priče čiji se likovi u makronarativnosti susreću, dodiruju u svojim (ne) ispisanostima. Time je svako poglavlje kontekstualizirano u određeni vremensko-epohalni interval, uvijek retrospektivno, u tematskom nijansiranju spektra osobina aktera: licemjerstvo, smrt, bolest, amputiranost uspomena, suočavanje s okolinom i dosljednosti njenog mišljenja, seksualnošću koja zna promaknuti u beskompromisnu naturalističnost. Tako će se u tim vremenskim epohama na određenim lokacijama i neki određeni likovi prepoznati u političkim angažiranim strujama:

Goli otok,	četnici,	ustaše,
Blajburg,	Trst,	Sarajevo.

Pripovijedanje stječe svoje obrise kada se „monotona sukcesija pripovijedanog vremena tokom pripovijedanja izobličuje, prekida, preokreće ili čak dokida“⁶ a prekidanja i preokreti pripovijedanja rekonstruiraju priču datumima političko-društvenih bitnosti i time je roman satkan od iscjepkanosti pripovjednog kostura ali to tijelo ne gubi svoju kontinuiranu fabulativnu nit: pripovijest o životnom putu Regine Delavale.

³ Jergović, str. 175.-176.

⁴ Kazaz, Enver. Od poetike žanra do poetike knjige. http://www.openbook.ba/izraz/no01/01_enver_kazaz.htm str. 1.

⁵ *Dvori od oraha i nisu roman u užem smislu, nego zbirka labavo povezanih novela čiji su protagonisti odabrani po nekom spontano-asocijativnom ključu, što opet upućuje na modernistička ishodišta, pri čemu bi kritičkiji čitatelj mogao prigovoriti da je izbor „noveleskih“ protagonista zapravo plod posvemašnje autorove proizvoljnosti odnosno nedovoljne discipline u radu na tekstu (...)*, preuzeto s Internet

stranice: <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac258.nsf/AllWebDocs/hrprz.2> (Radić, Damir. *Mizantropija i nježnost*, Vijenac, broj 258., 22. siječnja 2004.)

⁶ Solar, Milivoj. (iz eseja Leavis, F. R.: *Velika tradicija*). Povijesna teorija romana, Beograd, Nolit, 1979, str. 269.

Pitanje je koliko je koncentracija naratora na tome šta se dogodilo ili kome se dogodilo jer priča je krvotok romana bez obzira o kojoj vrsti pripovjedača je riječ. Ta opća načela u vezi s pričom, likovima i načinom pripovijedanja zavise i od čitateljevoga oka, kritičareve usredotočenosti na roman kao cjelinu ili pak zavise od nekog drugog faktora koji će roman interpretirati s određenog teorijskog aspekta. „Pripovedanje je umetnost a ne nauka ali to ne znači da smo nužno osuđeni na neuspjeh kad pokušamo da formulišemo načela u vezi sa njom. U svakoj umetnosti postoje sistematski elementi, a kritika romana nikad ne može izbeći odgovornost da pokuša da objasni tehničke uspehe ili promašaje pozivanjem na opšta načela. No uvek se moramo upitati gde se mogu naći opšta načela.“⁷

U roman su inkorporirani i stereotipni imagološki elementi o Dalmatincima kao pomorcima, Bosancima kao nevoljkim putnicima: „(...) ljudi koji žive iza tih prozora gradili su svoje kuće na sigurnoj udaljenosti jedni od drugih, da bi mogli disati isti zrak i ostati jedni drugima prijatelji, a ne kao uz more, gdje kuće rastu jedna iz druge, svatko svakome može zaviriti u spavaću sobu i nikamo, osim na more, ne možeš pobjeći od tuđih očiju. Zato su Dalmatinci pomorci i nije im teško godinama izbivati iz svojih mjesta i gradića, otići u Australiju i Novi Zeland i nikad se ne vratiti, dok Bosanci ostaju tu gdje jesu, stotinama godina se ne mijenjaju i u tuđim očima izazivaju blagi prezir, katkad i otvorenu mržnju, jer su glupi i zatucani ljudi koji nikada ne vide svijeta i daleko im je otići i dvadeset kilometara od kuće, zapravo otići toliko daleko da ne vide krovove svojih kuća.“⁸

Fabula romana je konstruirana retrospektivnim pripovijedanjem i poglavlja su označena obrnutim redoslijedom od jedan do petnaest te je tako roman dobio prstenastu oblikovnu formalnost – radnja se opet vraća na Reginin lik te je na taj način oblikovan detaljan psihogram jedne ličnosti u njenim razvojnim dobima, s njenim najbližima, u različitim iskustvenim situacijama. Tako Reginin lik izrasta u simbol stoičke odvažnosti i obrazlaže na neki način njenu ogrubjelost u mentalno-emosivnom dijalogu s ljudima s kojima se susreće. U jergovićevskom stilu defilei epoha usuglašavaju upliv svrhovitosti koja nalaže diktat obrazložen u bolesnom, deformiranom i grotesknom genetskom stablu Delevala-Sikirić. Naglašena je priča ali i iznijansirana psihološkog doživljaja subjekata u njoj, svaki popraćen transportom individualiziranog iskustva u mudroslovlje naratorove namjere da postupci likova i njihovi stavovi budu što više približeni percipijentu, likovi omeđeni sujetom okoline koja uvijek pomno promatra, komentira čak i osuđuje ili opravdava.

Tekst sadrži i naratorovo „poigravanje“ s ozbiljnosti, elemente travestije i ironizacije u duhu parodične diskursivnosti: bijeg dva čovjeka i njihova borba preživljavanja, dok narator ističe kako je prava šteta da ih nije snimila kamera. Zatim, tu su groteskne scene iz života Reginine majke Kate u bračnom odnosu kojim je kolalo nezadovoljstvo i o tome šta je nastojala promijeniti pa sve opravdavala seksualnom monomanijom koja je za nju bila lijek protiv muževog pasivnog temperamenta jer „(...)da se⁷ Ibidem, (iz eseja Flaker, Aleksandar: *O tipologiji romana*), str. 111. ⁸ Jergović, str. 77.

rodila koju stotinu godina ranije, obratila bi se isповјedniku, da ju je život dopao u vrijeme u kojem će živjeti njezini praunuci, napisala bi pismo ženskom magazinu ili bi se – što je, možda, najnevjerojatnije s obzirom na geografiju Katine duše – obratila psihijatru⁸. To su tipični elementi bahtinovske karnevalizacije i poliglotskoga ismijavanja influirani i u pomen o lokalnim običajima gdje je crnina koju su smrtnici odredili za svoj ukop uvijek u ormaru poredana tako da je muška ispod ženske. Ovdje je riječ i elementariju muške kulture i ženskoj dimenziji Drugosti, potčinjenosti u toj strogoći stereotipa, riječ je o inferiorizaciji ženske perspektive u hijerarhiji potčinjavanja i marginalizacije. Međutim, Regina je žena koja će se suprotstaviti toj lokalnoj kulturi, antagonistički će investirati svu svoju umnu snagu u borbu samoodržavanja svoje obitelji: muža preljubnika i kćerke koja je dobila ime po muževoj ljubavnici. Zapravo, saznanje o muževom preljubu oplodit će Reginu u lik osvetoljubiv u sve što asocira na elemente muške normotvornosti, a k tome u prilog ide i čin iz njene rane mladosti: kada se zaljubila u mladića koji ju je napustio uplašivši se bujice njenih emocija prema njemu. Stoga je Reginin lik ovdje smioni zapis o održivosti ženskog subjekta podvrgnutog stereotipnoj patrijarhalnosti sredine u kojem obitava te takav stav glavne akterke subverzivno djeluje kao sistem koji podriva stvari iznutra. U nastojanju da sreću „zgrabi za rep“, da se pridrži za minijaturnu nadu od koje će moći krenuti nakon muževe smrti, i zapravo u nastojanju potrage za srećom kojoj svi po svojoj prirodi težimo, njena skrhanja priroda potražila je snagu u odgoju kćerke kojoj je morala biti i majka i otac, ne prizivajući više strast muškarca. U zrelim Regininim godinama narator ne otkriva izravno njenu želju za intimom s muškarcem, njezinu esencijalnu erotsko-ženstvenu stranu.

Priča o ovom periodu Regininog života više je skoncentrirana na egzistencijalne epizode životnoga vijeka, to je Zakon opstanka u svijetu realija i kroz koje se mora koračati. U pojedinim dijelovima priče pozoran čitatelj nazire Regininu osamljenost koja nije izbor već nametnutost.

„Eto kako lako čovjek ostane sam, pomisli. Ne možeš izaći iz kuće, ni ikoga dozvati, bura te nosi čim promoliš nos. I isto je svakome. Samo što su neki doma sa svojim, a ona je sama samcata i mogla bi sad umrijeti i da nitko to ne zna i da nikoga ne bude briga. Svaka kuća u gradu je otok. Postoje naseljeni i nenaseljeni otoci, braći i škoji. Na škøjima nema žive duše, a na braćima se ne živi. Samo je ona na otoku koji nije ni brać ni škøj, nego samuje kad joj do samoće nije. A oko nje su svi čim joj ne treba nitko, sažalila se Regina nad sobom. Potekle bi joj suze, samo kad bi bilo onoga tko će te suze primiti na dušu. Nije još ušla ni u pedesetu godinu života, ima malo dijete i pred sobom samo smrt.“⁹

U okovima sredine koja uvijek ima komentar dobar ili loš, Regina i nije mogla postati nijedna druga žena osim one koja iznalazi snagu u pretrpljenoj osamljenoj noći, žena koja je neprestano pred očima imala crninu vlastitog usuda i trpeljivost dokonog dana u koji je skrila pred radnim obavezama svu svoju praznu i neispunjenu intimnu ličnost. Iako je u romanu predstavljena široka paleta likova i njihova pozicioniranost u reprezentiranom društvenom kontekstu, ipak je Reginin lik taj koji povezuje sve priče i kao hobotnica priljepljuje sve radnje i likove u romanesknu formalnostrukturnu kompaktnost.

⁸ Jergović, str. 386.

⁹ Jergović, strana 157.

Kultura sjećanja ovdje poprima oblikotvornost fiktivne zamisli da se iskonskom doživljaju naratora zapravo ukazala opće-prikazivost iz jedne udaljene distance, pripovijedanje „hladne glave“ iz čije se perspektive priča sagledava objektivnije, a isti taj fiktivni diskurs zapravo se približava realnosti koja je ipak nekad i negdje moguća. Zapravo, likovi se izgrađuju kroz samu naraciju, na taj način otkrivaju svoje intimizirane identitarne osobitosti, društvene ali i nacionalne u kojima je Balkan pogodan prostor za interni a ne samo kolektivni antagonizam.

To ja taj Balkan krvavi, u strukturi muškocentrizma, patrijarhalnosti i strogosti, falusno jedno-obraznim i ratom ugnjetavanim, gdje skoro svaka generacija na Balkanu doživi po jedan rat. Stoga je ovaj roman polifoničan u nekoliko vidova: drugi govor, perspektiva sagledavanja drugoga lika s druge strane priče, predstava o poziciji likova iz fabule svakoga poglavlja. Na ovaj način je ispričana velika pripovijest o jednoj obitelji, čitava jedna saga, a mikropriče dekonstruiraju metanaraciju (Velike priče o herojima i velikim događajima), uspio osjećaj za „lijepljenje“ radnje uz radnju, lik uz lik a da koherentnosti tih mikro-struktura ne plaćaju ceh ukupnosti strukture romana. Tako kultura sjećanja polifonijski nadrađa generacije jedne obitelji kroz stoljeće, a sve u šeherezadijanskom omnibusu punom soka aktivne radnje¹⁰ gdje je autor zapravo antologičar koji prikuplja, oblikuje i uvrštava partitivnosti radnje u romanesknu formu.

Seksualnost je jedna od privilegiziranih tema romana, uvijek čući u nekom uzglavlju priče, tu su čitavi porazi ženskih i muških likova, porazi zbog gubitaka, izdaje, zaljubljenosti, spektar uskomešanih osjećanja počevši od Dijaninih ranih mladalačkih ispada (bijeg u Sarajevo kod mladića kojeg je znala samo nekoliko dana) preko Regininoga iskustva pa sve do iskustva Minine čežnje i platonске ljubavi u kojoj je ona samu sebe osudila na trajno čekanje muškarca kojemu ništa ne znači, dok miriše otiske posteljine u kojoj je spavao. U tom smislu se može govoriti čak i o ljubavi jer je to polje jedino gdje se čovjek odmara, ali i ti opisi kod Jergovića groteskna su iznijansiranost, sve je u odbijanju prihvata ljepote čistunstva koju nevini i nježni osjećaji nastoje usvojiti. To je grubo trganje od partnera, bez oprostа, uzdaha (Dijana, Regina, Ivo...). Oslobođeni svake vrste patetične emocionalnosti likovi su svjesni da je podnošljivost života neminovna, mada ima momenata kada narator ironizira tu emocionalnost kako bi joj povratio izvornost. Ali glavna junakinja je ta u kojoj je seksualna želja bila potisnuta u zrelim godinama, sve što je iz ovog tematskog kruga moglo biti predstavljeno u vezi s Reginom narator je približio u mikropričama u kojima se spominje njena rana mladost i predbračne godine. Kasnije je njena ženska strana uvijek bila usredotočena na egzistencijalno preživljavanje i borbu u areni koju zovemo životom.

Tako je Jergović, koristeći tehniku flashbaca u romanu *Dvori od oraha* oblikovao zapravo sagu o obiteljima koje su kao i svaka, tolstojevski ispis potrage za srećom, u raskoracima sličnosti samo po svojoj nesreći. Zašto orahovina u naslovu i kakva joj je simbolizacija u semantiziranoj i semiotiziranoj

¹⁰ Iako je roman kvantitetom opsežan, čita se „slasno“ i s intrigantnosti koja stalno postavlja modulesknost pitanja: A što dalje, a što dalje...

kontekstualnosti romanesknog žanra? Kako je već navedeno, naratorova koncentracija je u predstavi Regininog života u retrospektivnim fluencama pa sve do fetusne perspektive u majčinoj maternici. Tu se pojavljuje tesar August koji je za nerođenu djevojčicu trebao izraditi drvenu igračku. Opre-dijelio se za kuću jer ona je temeljni identitarni zaslon pojedinca: „(...)sagradit će od orahovine kuću u kojoj će Europljani živjeti 1950.! To će biti igračka budućeg djeteta i svejedno je hoće li ono biti muško ili žensko. Kuća je jedina stvar na ovom tužnom svijetu koja jednako pripada muškarcima i ženama.“¹¹ U kontinuiranom ponavljanju historije, zalazaka ideoloških smjena i nastupa slijedećih, ispis internih sudbina nerijetko biva pretopljen u priče o kolektivnom, o ratovima, bunama, i besmislenom prolijevanju krvi, a često i situacija apsurdna i seoba uspjeha i poraza u kojem je jedina svetost obitelj i osjećaj da se ima gdje vratiti, tamno odakle je „sve“ krenulo, gdje je identitarni profil začet i podvrgnut kasnijim prelivima i dodirima s empirijom koja oblikuje, uvjetovana vremenom i mjestom. Stoga je kuća, dom, jedino mjesto koje na neki način potvrđuje čovjekov identitet, njegujući osjećaj pripadnosti, biološki, kulturološki i naposljetku antropološki. Ako čovjek nema dom, barem nastoji zamisliti njegov idiličan prizor, toplinu i ugođaj koji smiruju i nakon svih „bura otočkih“. Toj kući svi težimo, mada nekad i ne bismo htjeli priznati. To može biti „kuća budućnosti“ iz knjige „Moderni interijeri gradova budućnosti“.

„Kuća budućnosti vječno je osunčana jer se, opet na električni pogon, cijela okreće za suncem. Ima velike prozore i pogled na alpsko jezero nad kojim se uzdižu osnježeni planinski vrhovi i lete ptice grabljivice. Jednoga dana, daleke 1950., gradovi će biti saživljeni s prirodom, nalazit će se uz staništa divljih životinja i usred šuma, tamo gdje je čist zrak i boje prijaju očima. Industrijske zone bit će preseljene u saharsku pustinju i ispod morske površine, a nije moguće niti to da budu preseljene na Mjesec...“¹²

Jasno je da je ovo utopijska slika koja ironizira vrijeme sadašnjosti i tako postaje obol vremenu koje je obećavalo ali se nije ispunilo. Otkazani su kako bi drvena kuća, igračka za Reginu, bila dovršena. A to je, na alegorijskoj aplikativnosti tumačeno, priprema za početak novoga života, sudbine koja suživljena u kolektivnom ispisu slični drugim sudbinama te tako približava teoriji da svi smo jednaki u svojim strahovima, nadama i nutarnjim potragama za odgovorima o tome ko smo zapravo!

Simbolizacija orahovine je ovdje sugeriranje na Reginin karakter, njenu prirodu i podvojenost njenog ženskog bića. Orahovina je stara stotinu godina, otprilike kao i vremenski kontinuitet priče o Regini Delavale.

„Petog aprila 1905., u tačno četiri popodne, dijete je rođeno. Posljednji vrisak bio je dug kao put na kraj svijeta, oštar kao sablja u ruci posljednjeg junaka i visok kao sunce na nebu. Tog se trenutka ništa važnije pod zvijezdom nebeskom nije moglo dogoditi. Ratovi su stali ako se negdje i ratovalo, mornari na krstarici Knez Potemkin Tavričevski su na čas prestali biti gladni i gnjevni, car Nikolaj II zastao je sa šalicom čaja na pola puta do usta, duboko se zamislio finski ribar s nožem koji će zabiti u prijatelja, Jose Manitas pogledao je bika u oči i u životinji vidio brata, John Eldar Evian nije kihnuo nakon što je šmrknuo iz burmutice (...) Sve što na Zemlji govori, hoda i osjeća, zastalo je u času djetetovog rođenja. Nije

¹¹ Jergović, str. 503.

¹² Ibidem, str. 504. ¹⁴ Ibidem

to moguće! Povikali su ljudi kad su za to čuli. Ali kako bi oni mogli znati šta jest, a šta nije moguće? Kako kada nisu bili tu? August je, međutim, znao. Plakao je dok je kao treći u redu čekao da mu babica na ruke spusti novorođenu djevojčicu. Plakali su svi prisutni, osim Kate i obitelji od orahovine.“¹³

Sve je u vezi s kućom trebalo biti napravljeno od orahovine, od drveta, ništa od krpice: „Krpene lutke su mu uvijek išle na živce, a nisu ni prikladne ao se rodi dječak. Dječaci se nikad ne igraju s krpenim lutkama, ali ljudi i psi od orahovine dio su muškog koliko i ženskog svijeta.“¹⁴

Iz ovoga jasno razabiremo da je priča smještena i u ambivalentnost androgine percepcije u kojoj su spolno-rodne muško-ženske razlike hermetički hijerarhizirane. Međutim, da je kuća Augustova igračka-kuća metonimijska predstava o načinu života i obiteljskoj kompoziciji, pokazuje detalj o izradi tanjura od gipsa, ne od drveta. Zašto od gipsa?! Upravo zato što se tanjuri daju lakše razbiti pri nekoj obiteljskoj svađi ili kada nastupi očaj. Završetak romana aplicira utopijsku težnju za srećom jer je tesar, u trenutku kada se djevojčica rodila, probudio drvenu djevojčicu koja je samo u kući od orahovine mogla biti sretna. Retoričnost individualne drame i sugestivnost ideologijskih crta historije jednog stoljeća oblikovani u romanu *Dvori od oraha* dali su hrvatskoj, bosanskohercegovačkoj pa i balkanskoj kulturološko-književnoj skali arhitektonski još jednu uspješnu romanesknu strukturu.

Vrijeme to i pokazuje.¹⁵

Ljiljana Tadić

IZVOR:

1. Jergović, Miljenko. *Dvori od oraha*, Beograd, Rende, 2008.

LITERATURA

- Solar, Milivoj. *Moderna poetika romana*, Beograd, Nolit, 1979.
- http://www.openbook.ba/izraz/no01/01_enver_kazaz.htm
- <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac258.nsf/AllWebDOcs/hrprz.2>
- Denić-Grabić, Alma. *Otvorena knjiga: Elementi postmodernog diskursa u romanima Istočni diwan i Šahrijarhov prsten Dževada Karahasana*, Sarajevo: Zoro, 2005.
- Epštejn, Mihail. *Postmodernizam*, Beograd: Zepter Book World, 1998.
- Haćion, Linda. *Poetika postmodernizma*, Novi Sad: Svetovi, 1996. Riker, Pol. *Sopstvo kao drugi, s farnuskog preveo Spasoje Čuzulan*, Beograd, Nikšić: Jasen, 2004.
- Đurišin, Dioniz: *Šta je svetska književnost*, Novi Sad, 1997.
- Bošnjaka književnost u književnoj kritici, knjiga IV, *Novija književnost - proza*, priredio Enes Duraković, Sarajevo, 1998.

¹³ Ibidem, str. 509.

¹⁴ Ibidem, str. 506.

¹⁵ Ljiljana Tadić predstavila je svoj rad na literarnoj večeri – Susretu na kraju godine *Hrvatske kulturne zajednice / Ogranku Matice hrvatske* 17.12.2021. u Wiesbadenu.

PRED ZID

Hruševac Donji u pokupskoj zabiti nije se tamo našao slučajno. Srušen je u *Dugom turskom ratu* koji je trajao između 1593. i 1606. godine. Rat koji je započeo Pirovom pobjedom nad Turcima kod Siska 22. lipnja 1593. godine. U *Dugom turskom ratu* koji je uslijedio Sisak je prestao postojati za sljedećih dvjesto godina. Zapravo Sisak je prestao postojati još u nekom stoljeću četvrtom. kad je ostao bez muškog stanovništva, obrambenog i radnog, a koje se nije vratilo iz rata u Maloj Aziji. Navodno protiv Perzije.

U tom. po Siščane kobnom, 16. stoljeću od rimskog velegrada ostale su samo ruševine stanova, vila, hramova i manufaktura. Solidne ruševine od tvrde keramike i pravilnih kamenih stupova poslužile su kaptolskoj pohlepi da potakne gradnju kule koja će poslužiti kao hajdučko gnijezdo za pokretanja pljačke i nasilja protiv onih na drugoj, turskoj obali rijeke. Sokolović, domaći podanik turske vlasti, poveo je uglavnom seljake te Bosanke Posavine koji su završili pod paljbom arkebuzera iz Šlezije ispred zidina *Starog grada* tog 22. lipnja 1593. godine. A onda se vratila turska sila. Sisak i stanovništvo pokupskih selišta je masakrirano ili odvedeno u ropstvo. Ruševine, za koje današnja arheologija u Hrvatskoj nema interesa, do nedavno su virile u po Vukomeričkim goricama. Sve do *Drugog velikog rata* prenošeno je s koljena na koljena sjećanje o desetku tisuća uciviljenih duša koje je sudbina, Kaptolski hir ili turska sablja odvela u nepovrat. Kao da nisu ni postajali, kao ni gradsko središte Siska. Ne, te ruševine, osim poneke cigle da se podmetne na blatnom putu Hruševca Donjeg, nisu dostajale da se sagradi nova kula. Tek nebrojene divlje kruške i jabuke između hrastova i bukvi svjedočiše o nasadima minule kulture. Tragovi davno izgubljene baštine mogu se očitati u toponimu Luke na sjeveru Hruševca Donjeg. Luka se prostire kao četverougli proplanak, okružena šumom s istoka i sjevera, a na zapadu i jugu bezimanim potokom. Na povišenom mjestu stajao je Dub. Da, Dub, neobičan, starinski naziv za hrast na rubu hrastove šume. Pored njega kao da izvire potok, koji se na tom mjestu izlazi iz šume, širi se i smiruje tok. Potok prolazi šumom i približava se i spušta u dolinu Luke sa sjeverozapadnih padina, koje se protežu sve do Jastrebova gnijezda, tako je književnik Slavko Kolar nazivao Kravarsko. Zašto se mjesto naziva Luka? Da li je to luknja koja s obližnjeg brežuljka izgleda kao oko? Ono „oko“ iz vremena koje opisuje Radoslav Katičić kao *mjesta naše stara vjere?* Starih svetih mjesta s uzvišenjem, s dubom uz izvor vode? I ne začuđuje zato da je u blizini i jedna *Vražja jama*, tek stotinjak metra udaljena. Ne podsjeća li i to na legendarni dualizam *Naše stara vjere?*

Brežuljak na jugu iznad Luke ogolio je u bjesomučnoj sječi stoljetnih šuma koje je poslije *Prvog velikog rata* provela poduzetnička ruka, u narodu zvana *Turentaksica* (njemački Turn und Taxis?). Povratak drvosječa na proplanke šuma, koje su uzmakle pred oranicama i pašnjacima, predstavljao je povijesni trenutak kolonizacije u trajanju samo nekoliko desetljeća prošlog stoljeća, niti dvije generacije doseljenika koji su se nastanili na istoku Luke u Cerini ili južno na brežuljak ispod Švapa.

Šabanov brijeg ispod Švapa zauzela je obiteljska zadruga bačvara. Slobodnjaci, izbjeglice iz turske Bosne, započeli su umijećem i zanatom borbu za novi život. U slobodi, ali zaboravljeni od vlasti, po strani prometne ili bilo koje druge infrastrukture ostali su prepuštani sebi i neumoljivoj sudbini

stare vjere. Dub i Vražja jama. Dubljenje hrasta pokazalo se unosnim. Vinogradari sa Suhog brijega, koji su snabdijevali Sisak, tamošnji gostinjac Mayer-Marića i trgovinu vinom židova Milera. obećavali su unosan posao. A onda je došao rat. *Drugi veliki rat.*

Munja je razorila krošnju starog Duba. Vražja jama progutala je nekoliko hrastovih bačava s kućnim potrepštinama, zalihama hrane i onih par vrijednih uspomena. Ali rat nije došao u selo.

Gori! Povici zbunjenih i preplašenih seljaka prenosili su se s brežuljka na brežuljak. Preko Kupe gore sela. Stupovi crnog dima prekrili su nebo. Konjanici u žutim uniformama pozivali su na mir, red i zbor.

Zbor konjskih zaprega. Idite po vaš plijen prijeko rijeke, mi smo otjerali bandu.

Kako bandu, to gore kuće, protjerane su žene i djeca, nejdemo u pljačku - zavapila je Katarina.

Zaprege se okrenuše, žuti jahači apokalipse, zbunjeni neočekivanom provalom ljudskosti običnog puka, a kojem su do jučer bez uniforme i sami pripadali, povukli su se zbunjeno i ćutke.

Zaliha ulja, soli i nešto šećera potrajala je do preokreta. Zabit i daleko od komunikacija skretalo je tokove ratnih oluja podalje od svetoga oka Luke. U travnju zadnje godine rata proširio se glas kako je zadnji Mayer-Marić odveden u smrt, Židova u Sisku više nema.

Jurjevo je prošlo, lug se zeleni, srne izlaze dnevno iz šume na Luku.

Idu, poviče Joža, bjegunac iz vojske već nepostojeće države, trčeci prema Luci u sklonište Vražje jame. Marija je zagrlila najmlađu sestru.

Zlato ne boj se!

Vrag ga jeb... psovku starog bačvara prekine lavež pasa. Iz šljivika bljesnu bajunete i puščane cijevi. Beskonačno duga povorka crnih vojnika.

Zbor, svi iz kuće marš!

Djeca su ionako bila u dvorištu. Iz štaglja se pojavi Avek Šabanov još držeći nekakav kolac u ruci. Na kućni prag izlazi Katarina.

Dolazi banda. Sve će vas pobit. Skupljaj stoku i zapregu, idete u zbjeg na slobodu.

Mi smo ovdje sami i slobodni – odvažno će otac familije.

Pomirljivije dodaje majka Katrina: - Kamo, do zla boga, kuda ćemo s djecom?

Nema diskusije! Zaurla čosavi balavac prištava lica u prljavoj uniformi.

Pali kuću, tko ne ide bit će streljan. Ovog starog pred zid!

Pa znate mi smo Hrvati – pokušava stari Šaban nekakvo posredovanje, kolac mu je ispao iz drhtavih ruku.

Nema razgovara, majku li vam jeben, da znate tko su Heercegovci!

Jecanje djece koju se su okupila oko majke prekine rafala strojnica, zatim tutanj dvotaktnog motora s njemačkom posadom.

Los! Die Partisanen haben den Fluss überquert. Sie sind in einer Stunde da! (Ajde! Partizani su prešli rijeku. Bit će ovdje za sat vremena!)

Vidljiva strka i panika kod do tog trenutka odrješitih momaka koji se spustiše prema Luci trčećim korakom kako bi slijedili potok prema Kravarskom.

Oprostili mi... progovori vojnik u njemačkoj uniformi, ja, Poljak iz Šlezije. Rat gotov.

Joška Maznik

Vae qui malum bonum et pax malum dicitis!
Ili kako bi stari Siščani to rekli: *Jao si ga onima što zlo dobrim i mir zlim prozivaju!*

MATOŠ U SISKU 2021.

Starih Siščana više nema.
Srušili su im grad i gradinu staru
da mađarskom popu na Kaptolu
pećinu neku zazidaju novu.
Ne za pravdu i poštenje,
već podjelu plijena od
pljačke i pustošenja

A grada Siska
više od godina dvjesto
bilo nije.

Profit novoga doba
iz utrobe Zemlje
crnog zlata,
donošen mudročću
Zakona starog
spališe horde
što zlo dobrim i
mir zlim prozivaju.

A ti vječno
jučerašnji govore sada:
*Nema više povrataka
na staro.*

Ostalo sjećanje živo
na grad potonuo
u panonsko blato.

Zemlja se otvorila nije,
tek poput mokrog psa
stresla kaljužu.

Juran i Sofija

ZAŠTO PARTNERSTVO S INSTITUCIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA?

Obilježje kulturne zajednice nije zurenje u kulturu

Matija Antun Relković piše na kraju 18. stoljeća s jasnom prosvjetiteljskom nakanom pomoći vlastitim zemljacima u izlasku iz zaostalosti i neznanja, *Satir* iliti *divji čovik*. Djelo je tiskano 1762. godine u Dresdenu u nakladi od 1.500 primjeraka. U samom djelu Relković ističe i protresa sve mane vlastitih sunarodnjaka, počevši od njihove nepismenosti i nemara za školu, nejedinstvenog pravopisa i „*turskih skula*“, odnosno običaja poput *prela*, *sijela*, *kola*, *derneka* rekli bi danas, misleći na osobnu raspuštenost i izigravanje ne samo moralnih načela već i pozitivnih zakona.

U kontekstu ondašnjih prilika taj Relkovićev poduhvat nije bio usamljen. Relković, austrougarski vojnik na kraju jednog dugog (*sedmogodišnjeg*) i izgubljenog rata, nalazi se u dilemi. Onoj istoj dilemi u kojoj je bečki dvor nakon izgubljene vlasti nad prosperitetnom i sirovinama bogatom Šlezijom. Rudnici i manufakture razvijene pokrajine ulaze u sastav Pruske kraljevine. Pretežno ruralno stanovništvo Hrvatske i Slavonije živi od potrošačke poljoprivrede ili *subzistencijalne* ekonomije. Ovaj način privrede nastaje kada poljoprivrednici uzgajaju prehrambene usjeve kako bi zadovoljili svoje obiteljske potrebe, (lat. Subsistentia „sam sebi“) - bez tržišnih viškova.

Stopa pismenosti u to vrijeme ne prelazi 3%.

Na kraju 19. i početkom 20 stoljeća seljaštvo u Hrvatskoj je još uvijek bilo podređeno, politički obespravljeno i gospodarski iscrpljeno. U seljaštvo toga doba ubrajalo se preko 90% stanovništva.

Antun Radić¹ smatrao je kako se stanje može promijeniti samo na način da se seljaštvo prosvjetno i politički organizira i na taj način pokrene. Način za ostvarivanje toga vidio je u pokretanju lista koji će obrazovati seljaštvo i proširiti njihovo znanje i spoznaju. Ono što hrvatski utemeljitelj etnografije nije slutio, a zasigurno ni želio, dogodilo se u „*prosvjećenim*“ krugovima Europe i postalo dio svakodnevnih prakse u Hrvatskoj. Politička, društvena i ideološka iskoristivost narodnih običaja i folklornih studija postaju primarni cilj. Folklorne studije proizvode kategorije i koncepte za vlastite potrebe, odnosno za opisivanje i tumačenje fenomena i procesa. U javnom diskursu znanstveni sadržaj i značenje tih kategorija (kao što su tradicija, kulturna baština, narodna kulture i tako dalje) nestaju, a zamjenjuje ih društvena i kulturna dramaturgija svakodnevnog života. Ili, obrnuto, znanstve-

¹ Dr. **Antun RADIĆ** (Trebarjevo Desno 11. VI. 1868. - Zagreb 10. II. 1919.) Znanstvenik, književnik i političar. Utemeljitelj hrvatske etnografije. Od 1893. u školskoj službi, nakon izbora za Sabor 1897., na izričiti zahtjev bana Khuena, otpušten iz službe, jer nije htio glasovati za vladina kandidata. Od 1897. do 1902. Radić radi kao urednik "Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena", koji je izdavala JAZU u Zagrebu. 1899. godine Radić pokreće "Dom – list hrvatskom seljaku za razgovor i nauk". Zbog sukoba s Tomom Maretićem napušta mjesto urednika "Zbornika" te preuzima mjesto tajnika **Matice Hrvatske**, a od 1906. postaje i urednikom "Glasa Matice Hrvatske". Zajedno sa svojim bratom Stjepanom, Ante Radić vrši pripreme za osnivanje seljačke stranke. U "Domu" piše 13. III. 1902. programatski članak "O hrvatskoj seljačkoj stranki" u kojem kaže: "*Vrijeme je već da se sami seljaci za sebe postaraju. Već je dosta tog pisanja i govorenja, što se vidi i čuje od naše gospode: naš mili, naš ljubljani, naš mukotrpnji, naš mučenički, naš na krst razapeti narod. Tog je već dosta i previše, i što se više toga čita i čuje, to je tome milom i ljubljenom narodu sve to gore.*" 10. III. 1904. osnovala su braća Radić Hrvatsku pučku seljačku stranku, istupili iz Hrvatske opozicije i odlučili voditi hrvatsku realnu politiku, što im je i uspjelo, jer su iz male, neznatne stranke razvili u najjaču i najbrojniju hrvatsku političku stranku. God. 1909. izgubio je Radić posao tajnika Matice Hrvatske, te se od tada morao isključivo prehranjivati pisanjem, ponajviše u "Hrvatskom Narodu", "Hrvatskim novinama" iz Virja, u "Domu", glasilu HPSS, te u "Obzoru". God. 1917. primljen je Ante Radić ponovno u državnu službu, kao profesor gornjogradske gimnazije u Zagrebu, no izdržao je samo godinu i pol dana. Umro je 10. II. 1919. Nove vlasti Kraljevine SHS nisu odobrile mirovinu udovici Antuna Radića Vilmi, koja je time ostala bez sredstava za život. Kad je dobila sudski nalog da napusti stan zbog neplaćanja stanarine, otišla je 6. srpnja 1919. na grob svog supruga i tamo ispila otrov.

na kvaliteta folklornih studija koriste se kako bi se podržali i zastupali politički stavovi, ideologije i namjere. Mnogi klasični radovi razotkrivaju povijesne dimenzije ovog pitanja i ispituju ulogu koju su etnografija i folklor igrali u procesu stvaranja nacija u Europi devetnaestog stoljeća.² Opsežne studije govore o tome kako su etnografija i folklor politički instrumentalizirani u nacističkoj Njemačkoj jednako kao i u fašističkoj Italiji.³ Prošlost, tradicija, baština, narodna kultura, domovina i arhizam su one koncepcije koje su stvorile kognitivne i kulturne temelje modernim društvima. Danas suvremenost prolazi kroz temeljnu promjenu, i stoga moramo ispitati što se događa s našim pogledom na etnografska istraživanja u suvremenom društvenom i političkom prostoru. U traženju odgovora na ta pitanja, trebamo ispitati određene različite i kontrastne razvojne procese u ovom području. Trenutne društvene teorije se razlikuju i one su dio rasprave o objašnjenjima i tumačenjima o društvenim transformacijama u kojima etnička pripadnost, nacionalnost i mit o kulturi baština još uvijek igra značajnu ulogu.

I više od jedne radne teze, postavlja se pitanje, trebali se tradicijskim oblicima i žanrovima pristupiti ne toliko kao nizu strukturnih osobina, nego radije kao ljudskom izrazu koji počiva na samoidentifikaciji zajednica (nositelja, stvaratelja, izvođača, posrednika, poklonika i inih mogućih sudionika određene tradicije), na njihovu vlastitu osjećaju o tomu što je njihova tradicija, s kime je dijele, tko su im subaštinici, a tko stranci?

U hrvatskim kao i zajednicama drugih nacija s područja jugoistočne Europe često se primjećuje da je samoidentifikacija lokalnih zajednica jedini kriterij njihovog postojanja.

Multikulturni rad jedne lokalne zajednice migranata nije samo neka vrsta vježbe iz kulturne demokracije. Rad *tradicijskih zajednica* omogućuje predstavljanje ljudi i kultura koje se inače ne čuje, neelitnih i nekomercijalnih oblika stvorenih za vlastite potrebe. Demokratičnost se očituje u davanju glasa i, štoviše, u omogućavanju samopredstavljanja dotičnih zajednica, nešto kao *živi muzej* bez ikakvih zidova, koji potiče na promišljanje, sudjelovanje i suočavanje sa životima drugih ljudi. Nije riječ samo o izvođenju, demonstriranju i slavljenju kulturnih baština, već i o njihovom razumijevanju i raspravljanju o njima, čime se uspostavlja vrlo

snažan kulturni dijalog, na dobrobit i publike i sudionika. Lokalna zajednica nije nikakv zoološki vrt, kako neki tvrde, i to zato jer se u njemu *izlažu* - predstavljaju i posjetitelji, jednako kao i sudionici (izvođači), odnosno sudionici imaju glavnu ulogu u oblikovanju svog vlastitog samopredstavljanja. Ipak, unatoč dobrim namjerama, sadržaj rada kulturnih zajednica često zadovoljava tek potrebu zurenja u drugoga pod krinkom primicanja živih folklornih izraza.

Potkraj 1990-ih, kako je zorno pokazao simpozij *Public Folklore: Forms of Intellectual Practice in Society*, postojala je bitna razlika u razumijevanju javne prakse folkloru u dvije utjecajne tradicije folklorističkih promišljanja – *njemačkoj i američkoj*.⁴ Njemački folkloristi izrazito zaziru od javne prakse. Štoviše, i sam termin *öffentliche Folklore* odnosio se na neprofesionalno posredovanje folkloru u javnost, ideološki i/ili tržišno motivirane (zlo)uporabe folkloru, etički upitno djelovanje u koje se profesionalni etnolozi i folkloristi ne trebaju upetljivati, uz marginalnu praksu povremenih nastupa zajednica migranata. Suprotno tomu, termin *public folklore* u diskursu i praksi američkih folklorista odnosio se na profesionalno, na suvremenim znanstvenim promišljanjima temeljeno posredovanje folkloru, s posebnim naglaskom na promicanje baštine marginaliziranih zajednica.

Organizacija *Ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu* (UNESCO) nije uspjela potaknuti države članice da razviju održivi mehanizam na međunarodnoj razini koji bi obuhvatio i kulturne i pravne aspekte zaštite folkloru. Na Općoj konferenciji UNESCO-a 1989. godine usvojena je tek jedna *preporuka* o očuvanju tradicijske kulture i folkloru.⁵ U prvi su plan bile postavljene istraživačke, arhivske, muzejske i srodne institucije, koje bi razvile nacionalne registre i standardne tipologije folklorne građe, uvele je u školske programe, potpomogle otvaranje radnih mjesta za stručnjake u medijima i tijelima uprave, unaprijedile predstavljanje folkloru na festivalima, izložbama i skupovima, zaštitile interese kazivača, sakupljača i arhiva te produbile međunarodnu suradnju putem skupova, edukativnih radionica i razmjene informacija. Međutim stvaralaštvo kulturne tradicije je ostalo po strani.

⁴ Simpozij je okupio ugledne folkloriste vezane uz europska sveučilišta s njemačkog govornog područja i iz SAD-a te nekolicinu folklorista vezanih uz ugledne američke institucije za promicanje folkloru. Radovi sa simpozija objavljeni su 1999. godine u *Journal of Folklore Research* (Bendix i Welz 1999).

⁵ Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore, UNESCO 1989.

² Wolfgang Kaschuba, *Einführung in die Europäische Ethnologie*. München 1999,

³ Wolfgang Jacobeit, Hannjost Lixfeld / Olaf Bockhorn in Zusammenarbeit mit James R. Dow (Hg.): *Völkische Wissenschaft*, Wien 1994.

Temeljne zajednice, institucije civilnog društva su vraćene na *prela, sijela, kola*.

U zaključnim preporukama vladama zemalja članica i UNESCO-u izrađenima na temelju regionalnih izvještaja, autoritet zajednica integriran je u sljedeće četiri stavke:

- 1) *Uključiti članove tradicijskih zajednica u tijela koja donose odluke o pitanjima koja utječu na dotične zajednice*
- 2) *Raditi s lokalnim zajednicama kako bi se osmislili načini sprečavanja razornih aspekata pretjerane komercijalizacije i turizma*
- 3) *Pokrenuti i koordinirati regionalne skupove o tradicijskoj kulturi i folkloru koji će potaknuti suradnju stručnjaka, istraživača i praktičara u područjima vezanima uz tradicijsku kulturu i folklor*
- 4) *Razviti djelatno partnerstvo s institucijama civilnog društva, uključujući lokalne organizacije, nevladine organizacije i agencije s privatnim financiranjem*⁶

Zajednice, poput zavičajnih klubova u migraciji nositelji su kulturne tradicije i moraju imati središnje mjesto u svakom aspektu koji se tiče shvaćanja, prakse i prijenosa određenoga elementa baštine. Naizgled polemičko pitanje upućeno Predstavniku RH, veleposlaniku **Gordanu Grliću Radmanu**, *Di su pare(?) – zasnivalo se na najavi Marije Pejčinović Burić kako će i Republika Hrvatska ulaskom u Europu ravnati se standardom o korištenju 2,6% BDP za kulturu.*⁷

Kako **Marija Pejčinović Burić** danas predstavlja vladu RH u svojstvu ministrice za vanjske poslove i europske integracije, pitanje upućeno veleposlaniku bi se moglo uzeti kao pitanje na pravu adresu s namjerom da se objasni kako to RH kao članica EU ne ulaže u kulturu više od 0,69% BDP⁸. Ako se uzme u obzir da su 2% zaposlenih u RH kulturni radnici, ostaje pitanje kako razviti kulturni rad i hrvatski identitet bez za to potrebnih sredstava? Ostavimo po strani izjavu veleposlanika **Radmana koji je na prvom mjestu smatrao potrebnim** navesti kako riječ „*pare*“ nije hrvatski izraz, nego se

⁶ Anthony Seeger, Peter Seitel: *Summary Report on the Regional Seminars*, Center for Folklife and Cultural Heritage i Smithsonian Institution, Washington 2001.

⁷ **Marija Pejčinović Burić**: *Euphorie in Kroatien in Kulturreport, Fortschritt Europa*, Institut für Auslandsbeziehungen und R. Bosch Stiftung, Nr. 1/2007, Stuttgart, S.104.

⁸ <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7829>
Pregledano 8.03.2018.

usredotočimo na odgovor u kojemu veleposlanik tvrdi kako raspoloživa sredstava postoje i samo treba biti sposoban da ih se dobije! Kod raskoraka u obećanju/najavi **Marije Pejčinović Burić** iz 2007. godine i današnjih izdvajanja za kulturu u RH, ostaje otvoreno pitanje: *jesu li kulturni radnici koji čine 2% zaposlenih u RH nesposobni doći do potrebnih sredstava kako bi kultura hrvatskog čovjeka postala dio zadovoljenija njegovih osnovnih potreba ili su ograničenja neke druge naravi?*⁹

Ovaj privitak, u kojemu se predstavlja uvodno izlaganje za rad *XXXI Sabor Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, 2021. godine*, jeste radni papir za dijalog i diskusiju, a koji bi trebali uslijediti: *Što je to zaista novo u kulturi iseljenih Hrvata? Problemi o kojim se govori imaju nesumnjivo povijesni karakter. Ne zbog toga što se i Hrvati trebaju „od stoljeća sedmog“ smatrati doseljenicima tamo gdje sada na „tvrdoj stini“ svoju povijest pišu, zbog jedne okolnosti s početka prošlog (20.) Stoljeća. Naime, dr. Ante Radić piše 13. ožujka 1902. godine u programatskom članak u časopisu **Dom**, vrijeme je već da se sami seljaci za sebe postaraju. Već je dosta tog pisanja i govorenja, što se vidi i čuje od naše gospode: naš mili, naš ljubljani, naš mukotrpn, naš mučenički, naš na krst razapeti narod. Tog je već dosta i previše, i što se više toga čita i čuje, to je tome milom i ljubljenom narodu sve to gore.*¹⁰

Nepotrebno, znam, ipak napominjem kako se mili i ljubljani narod ovdje treba zamijeniti milom i dragom dijasporom...

Ivica Košak

XXXI Sabor Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, 2021.

Sve je u Hrvatskoj zdrobljeno, pretvoreno u zgode, u epizode, u djelovanje raznih interesnih grupa – u kojima se nadmeću pojedinci, svaki za svoj račun – i nema drugih mjerila i nema drugih ciljeva; samo se još trivijalne fraze patetično prikazuju kao nada nacije, da bi se izigrala dubina politike i veličina njezine uloge. To je ponašanje cinične i provincijski nemarne samo-dostatnosti, ona je za sebe uvijek i početak i kraj. Hrvatska je na taj način ne samo zdrobljena nego i posve isključena s povijesnog fronta suvremenog svijeta, gurnuta na njegovu periferiju, gdje se obavljaju zaostali poslovi provincijâ – bili to ratovi ili programi obnove, svejedno...

Vlado Gotovac: Feral Tribune, 21.6.1999.

⁹ Riječ broj 53/54, HKZ-Wiesbaden, 2018.

¹⁰ *Usp. Riječ u izdanju Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, broj 41. 2011.*

Luka Ilić *Teološka biografija Matije Vlačića Ilirika*

Iščitavanje Vlačića u novom ključu¹

Za svoj doprinos izučavanju Vlačićeva djela Luka Ilić je, prigodom 500. obljetnice reformacije, dobio Lutherovu medalju i zahvalnicu Evangeličke crkve u RH, a 2020. nagradu grada Labina za »kontinuirano proučavanje djela M. V. Ilirika«. Prije knjige koja je ovdje prikazana, u Hrvatskoj je 2014. (u Puli) objavio studiju »Milost, vjera i grijeh: teologija Matije Vlačića Ilirika«

Prošle, 2020. godine, grad Labin, rodno mjesto **Matije Vlačića Ilirika** (Matthias Flacius Illyricus) želio se na dostojan način odužiti svom velikom sugrađaninu (rođenom 30. ožujka 1520. u Alboni, kako se Labin tada zvao), ali nažalost, opsežan i dobro osmišljen program obilježavanja 500. godišnjice njegova rođenja zbog pandemije i epidemioloških mjera nije se mogao realizirati kako je bilo planirano. Šteta, jer radi(lo)se o značajnoj obljetnici posvećenoj jednom od najvećih sinova koje su Istra i Hrvatska kroz cijelu svoju povijest dali svijetu znanosti i kulture. Napose teologiji i drugim društvenim znanostima (lingvistika, filozofija, povijest...), a pritom ne treba zaboraviti kako se upravo Vlačić danas smatra utemeljiteljem hermeneutike, filozofsko-lingvističke discipline koja je u velikoj mjeri obilježila, i to na različitim područjima, svekoliku novodobnu znanost.

Ali, da sve ipak ne ostane samo na planovima, pobrinuo se prof. dr. **Luka Ilić**, osoba koja je danas, ne samo unutar Hrvatske, već i u širem europskom kontekstu jedan od najboljih znalaca života i djela Matije Vlačića; nedavno je s engleskog jezika (u prijevodu prof. dr. Marine Schumann) objavljena njegova doktorska disertacija naslovljena »Theologian of Sin and Grace: The Process of Radicalization in the Theology of Matthias Flacius Illyricus« (obranjena 2012. na Lutheran Theological Seminary u Philadelphiji, a kao knjiga tiskana je 2014. kod njemačkog nakladnika Vanderhoeck i Ruprecht u Göttingenu). Dakle, »Teološku biografiju Matije Vlačića Ilirika, proces radikalizacije u Flaciusovoj misli«, kako je preveden naslov spomenute Ilićeve knjige, u nas je objavio Teološki fakultet »Matija

Dr. Luka Ilić

Vlačić Ilirik« u Zagrebu u svojoj prominentnoj ediciji Folia Protestantica Croatica i bez sumnje velik je doprinos razumijevanju i novom čitanju ideja ovog velikog znanstvenika, ali i njegovog svekolikog obimnog djela enciklopedijskog karaktera, koje je, kako tvrdi dr. Ilić, još uvijek u velikoj mjeri terra incognita; odnosno, tek nam predstoji prava i puna analiza bogatstva misli koje se skrivaju u njegovim inspirativnim rečenicama, a u čije značenje uvijek iznova valja proniknuti i u novom ključu ih tumačiti.

Teologija velikog Labinjanina

Prof. dr. Luka Ilić (rođen u Karlovcu 1969.) diplomirao je na Protestantsko-teološkom fakultetu u Bruxellesu, magistrirao je na Vrije Universiteit u Amsterdamu, a doktorirao je, kako smo već napisali, u SAD-u. Jedno je vrijeme radio i kao profesor na Visokom evanđeosko-teološkom učilištu u Osijeku, a potom je otišao u Mainz gdje je u razdoblju 2010.- 2014. radio kao znanstveni suradnik na Leibnizovom institutu za europsku povijest. Kao pastor služio je u Zemunu, New Jerseyju, a jedno kraće vrijeme i u Rijeci; od svibnja 2014. živi i radi kao evangeličko-luteranski pastor u Wirttenbergu, u mjestu Balzheim, a paralelno se bavi i znanstvenim radom i do sada je objavio više od 60 radova iz različitih područja, uglavnom vezanih za teološko-povijesnu problematiku.

Za svoj doprinos izučavanju Vlačićeva djela, prigo-

¹ Objavljeno s ljubaznom dozvolom **Novog lista**, https://www.novolist.hr/ostalo/kultura/knjizevnost/luka-ilic-teoloska-biografija-matije-vlacica-ilirka-iscitavanje-vlacica-u-novom-kljucu/?meta_refresh=true, pregledano 13.12. 2021.

dom 500. obljetnice reformacije, dobio je Lutherovu medalju i zahvalnicu Evangeličke crkve u RH, a 2020. nagradu grada Labina za »kontinuirano proučavanje djela M. V. Ilirika«. Prije knjige koja je ovdje prikazana, u Hrvatskoj je 2014. (u Puli) objavio studiju »Milost, vjera i grijeh: teologija Matije Vlačića Ilirika«.

U predgovoru hrvatskog izdanja svoje doktorske disertacije Ilić je napisao: »Vlačić je već tijekom života bio kontroverzna ličnost i takav je ostao i u povijesnom sjećanju. Kao jedna od najpoznatijih osoba s područja današnje Hrvatske u njemačkom kulturnom krugu, ipak zaslužuje veću pozornost i dublje istraživanje, kako njegovih pisanih djela, teološke misli i argumenata, tako i njegove biografije, obilježene brojnim selidbama diljem Europe, obiteljskim životom s velikim brojem djece i teškoćama koje je proživio kao stranac. Svrha ove knjige je pridonijeti upoznavanju Vlačićeve teologije, što je do sada u hrvatskoj historiografiji uglavnom bilo zanemareno. S druge strane, cilj je i ispraviti neke pogreške i netočnosti proizašle iz heroiziranja njegovog lika bez kritičkog i analitičkog pristupa.« Godinama posvećen izučavanju teologije velikog Labinjanina, kako je duhovito primijetila Ilićeva supruga »za koje je vrijeme postao nevidljivim, ali itekako prisutnim članom obitelji«, autor je pohodio brojne knjižnice i arhive diljem svijeta; prelistavao je tomove građe, čitao brojne knjige, tako da neizostavno valja istaknuti kako samo bibliografija njegove doktorske disertacije obuhvaća preko 50 gusto ispisanih stranica izvora. Služio se i do sada neobjavljenim rukopisima koje je trebalo dešifrirati, a tko si bude dao truda i uzeo u ruke ovu, s velikim znanjem i akribijom napisanu knjigu, neće zažaliti; otvorit će mu se jedna nova, drukčija perspektiva na velikog teologa, ali i složena vremena u kojima je radio i živio, a koja su u mnogo čemu predodredila i bitno utjecala na njegovo uistinu monumentalno djelo, koje dakako, prije svega možemo zahvaliti njegovom geniju, ali i političkim i društvenim odnosima i procesima u crkvi u kojoj je bio involviran i koji su ga tjerali da na samosvojan način reagira na brojne izazove, kako unutar akademsko-institucionalne sredine, tako i na povijesni kontekst, koji je na neki način i sam uvelike oblikovao.

Proces radikalizacije

Polazna točka u pokušajima periodizacije razvoja Vlačićeve teologije za Ilića »skrivala« se u činjenici da je on bio pripadnik tzv. druge generacije

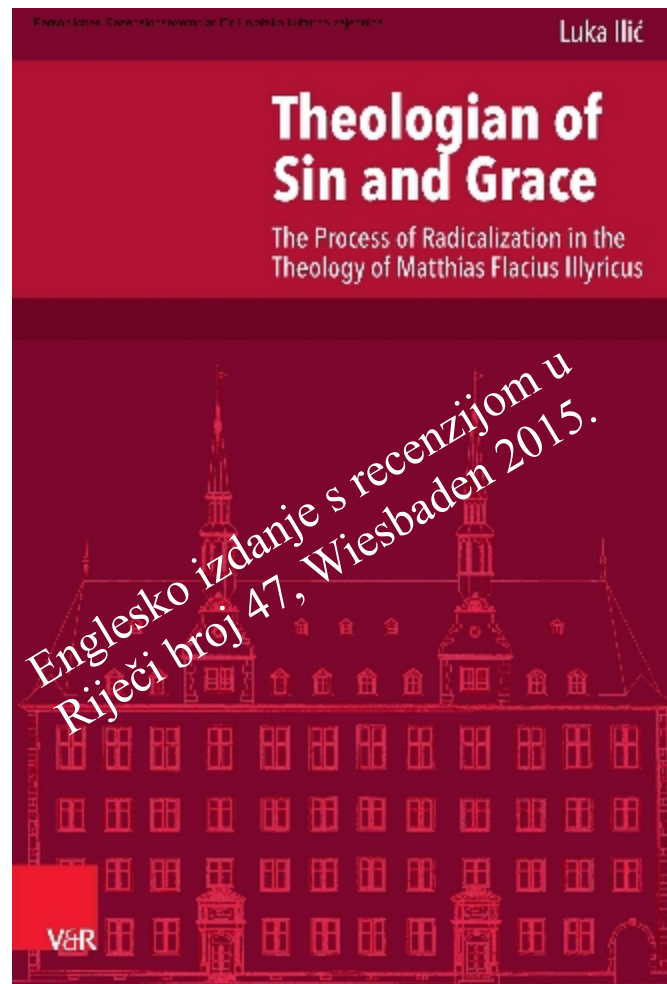
evangeličkih teologa, koji su bili učenici Martina Luthera i Philipa Melanchthona. Koristeći se prikazom života i teologije Matije Vlačića kako bi se mogao što preciznije i sustavnije usredotočiti na »progresivnu radikalizaciju njegove teologije«, sam je proces radikalizacije mapirao, odnosno razlomio u tri faze, uz napomenu da im je i prethodila tzv. faza predradikalizacije kao samosvojan uvod u veliku misaonu avanturu koja je uslijedila i koja je nesumnjivo obilježila epohu kojoj je pripadao. I koja još uvijek traje, punih 500 godina, sve do danas. Vlačić je kao mladić napustio Labin i otišao je učiti i studirati u Veneciju, potom Basel, Tübingen i Augsburg, a svojim se talentom i znanjem nametnuo u Wittenbergu, središtu luteranske reformacije gdje se pod utjecajem Luthera i Melanchthona duhovno formirao i na tom putu ostao dosljedan, čak i onda kada mu je i samome bilo jasno da je možda ipak suviše čvrst u svojim stavovima i da bi trebao prihvatiti dobronamjerne savjete, pristati na kompromise, ali on je sve to ignorirao. Smatrajući da je u pravu, nije popuštao, tako da na koncu nije ispaštao samo on, već i njegova mnogobrojna obitelj. Naime, Vlačić se dva puta ženio; s prvom suprugom imao je dvanaestero djece, a kada je ona umrla ponovo se oženio i u tom mu se braku rodilo

još šestero djece. Tu brojnu obitelj trebalo je uzdržavati, što dakako nije bilo nimalo lako, posebice jer je često dolazio u sukobe s raznim gradskim upravama u mjestima u kojima je prebivao i stoga je morao mijenjati mjesto boravka, a ta egzistencijalna nesigurnost odražavala se i na njegov rad. Velik broj knjiga koje je napisao došle su na Index librorum prohibitorum, čime se nisu samo »stanjili« ionako skromni prihodi, već mu se često i »glava nalazila u torbi«, tako da je morao bježati i u vječitom traženju zaštitnika dodatno se iscrpljivati. Na koncu, utočište je našao u jednom samostanu u Frankfurtu na Majni; zapravo, tu je mogao smjestiti obitelj, ali sam je morao napustiti grad, jer mu lokalne vlasti iz političkih razloga (i pod pritiskom kneževa) nigdje nisu dopuštale duže zadržavanje. Nastavio je obilaziti razne gradove tražeći pomoć i razumijevanje, ali bez uspjeha, umoran i bolestan vratio se u Frankfurt gdje je u ožujku 1575. i umro, ali gradske vlasti obitelji nisu dozvolile sahranu po evangeličkom obredu. Tako je u posvemašnjem siromaštvu svršio jedan od najvećih umova svoga vremena, ali to je bio put koji je sam izabrao i ni po koju cijenu s njega nije želio skrenuti. Vlačić je bio uvjeren kako je njegova misao »bila istinski biblijska i istinski luteranska« i kako mu je dužnost ići tim trnovitim stazama kako bi vlastitim primjerom pokazao i dokazao da za istinskog kršćanina »drugog puta nema« i u tom uvjerenju je umro.

Žestoke polemike

Nakon Wittenberga, često je mijenjao sredine (Magdeburg, Jena, Danzing, Nürnberg, Strasbourg...); u prvo vrijeme iz akademskih razloga i potreba teoloških istraživanja po raznim bibliotekama i arhivama, a na koncu kako bi pronašao mir i egzistencijalnu sigurnost za svoju obitelj i svoj rad. Prof. Ilić iznosi tezu da se razdoblje Vlačićeve predradikalizacije odnosi na period između 1536. i 1548.; nakon toga, prva faza radikalizacije započinje 1548. i traje do 1557., a karakteriziraju je brojne i žestoke polemike s oponentima, sučeljavao se s različitim teološkim gledištima, a izrazito je bio kritičan prema političkim zbivanjima u Svetom Rimskom Carstvu izazvanim širenjem evangeličke vjere.

To je i razdoblje kada je Vlačić osudio tzv. carski Augsburški interim do kojeg je došlo nakon što su njemački evangelički knezovi doživjeli poraz od papinske vojske i u kojem su iznova uvedene neke, za luteranski svijet neprihvatljive, »prakse«. Nakon toga, Vlačić se preselio u Magdeburg (1549.), gdje

je objavio velik broj publikacija protiv Interima, što mu je proširilo glas i slavu beskompromisnog i oštrog polemičara, ali i originalnog teologa. Dakle, to je ujedno bilo i razdoblje kada je Vlačić počeo graditi vlastitu teološku poziciju bespoštedno kritizirajući sve one koji su obnašali vlast, bilo u Crkvi, bilo u državi. Ilić piše: »Prvu fazu Vlačićeve radikalizacije obilježilo je njegovo sudjelovanje u adijaforističkom sporu (odnosi se na stvari, dogovore ili postupke čije je postojanje Bog zamislio i uredio, ali ih nije izričito zapovijedio), gdje je tvrdio da određeni elementi u teologiji i praksi Crkve ne mogu biti predmetom kompromisa i da tako treba i ostati, posebice u vrijeme ekstremnih kušnji i progona. Također se uključio u majoristički spor koji se vodio oko nužnosti dobrih djela za spasenje – čemu se Vlačić žestoko usprotivio, jer je to za njega potkopavalo značaj Božje milosti.«

Takva isključivost donijela mu je brojne neprijatelje, ali on se na to nije obazirao, jer upravo je tada započeo pisanje svojih najznačajnijih projekata, prije svega skice svjedoka istine (»Catalogus testium veritatis«), ali i kasnije slavne »Magdeburške centurije« u kojima je želio predstaviti svekoliku povijest Crkve od njezinog nastanka do 16. stoljeća, a zapravo tim radovima dokazati

opravdanost i legitimnost otpora papinskoj Rimokatoličkoj crkvi i uspostavu protestantizma.

Vječiti lutalica

Nakon što se 1557. preselio u Jenu, započela je, tvrdi Ilić, druga faza Vlačićeve radikalizacije; do tada je djelovao kao »oporbeni« teolog, ali sada, nakon što mu je vladar Saske Johann Friedrich II. dodijelio mjesto profesora na tamošnjem teološkom fakultetu, prvi put se našao u prilici da on sam, osobno odlučuje o pojedinim crkveno-političkim (ne)prilikama. U to je vrijeme, kako kaže Ilić, formulirao »Knjigu opoziva« koja je trebala vjernicima ponuditi »ispravan nauk« koji bi slijedili svi kršćani, a sve u nakani da »teološki ujedini teritorij i stane na kraj brojnim krivovjermima«. Ali, umjesto željenog primirenja teoloških sporova i odnosa u zajednici, knjiga je samo dodatno uzбудila duhove, tako da je na kraju Vlačiću (zajedno s Johannesom Wigan-dom) bilo zabranjeno daljnje poučavanje i objavljivanje na cijelom prostoru Saskog vojvodstva.

Napuštajući Jenu, po mišljenju dr. Ilića, Vlačić ulazi u treću fazu radikalizacije koja je trajala od 1562. do 1575.; zapravo, u cijelom tom razdoblju »pokušavao je očistiti svoje ime od optužbi da izaziva razdore«. Međutim, sve je više, posebice među njegovim sve brojnijim oponentima vladalo uvjerenje kako je njegov nauk o izvornom grijehu zapravo hereza, a on, kako bi dokazao ispravnost svojih stavova, napisao je »Ključ Svetog pisma« koji je zapravo svojevrstan hermeneutički magnus opus, djelo u kojem je detaljno obrazložio svoje učenje o istočnom grijehu. Tijekom 1566. Vlačića su pozvali u Antwerpen da bude savjetnik tamošnje evangeličke zajednice, ali nakon što su Španjolci osvojili grad morao je pobjeći u Strasbourg, gdje je dovršio svoje posljednje veliko djelo »Glose uz Novi zavjet«.

Međutim, uslijed stalnih trzavica i sumnji u »ispravnost njegovog nauka«, gradske su ga vlasti (1573.) protjerale i tako se veliki teolog definitivno preobrazio u novodobnog Ahasvera, vječitog lutalicu koji nigdje ne nalazi smiraj.

Ilić piše: »Vlačićeva djela nam otkrivaju dubinu njegovog teološkog promišljanja, ali i izuzetno poznavanje filozofije i klasične književnosti, a vladao je i brojnim jezicima«, tako da mu nije bio problem izvorno, u originalu konzumirati brojna djela kako na tzv. živim, tako i »mrtvim« jezicima.

Monumentalan opus

Vlačićev monumentalni opus, kao i razvoj njegove teološke radikalizacije, tvrdi Ilić, »nije bio do danas rekonstruiran primjenom kronološkog pristupa i stoga ovaj rad predstavlja doprinos poznavanju tog teologa ispitivanjem njegovog života i mapiranjem njegovog teološkog razvoja kao dvaju usko isprepletanih i interaktivnih područja«.

Prof. Ilić se posebno bavio Vlačićevim naukom o grijehu i poimanjem Božje milosti koja mu je bila od temeljne važnosti, jer je samo ona mogla biti kontrapunkt »potpunoj čovjekovoj iskvarenosti«. Samo milošću Božjom, a ne činjenjem dobrih djela (što dakako nije loše, ali nije dovoljno), ljudi mogu dobiti spas i tako zaslužiti novi život. A da se ne radi samo o vrijednoj teološkoj baštini, duhovnom nasljeđu koje nema poveznicu sa suvremenošću, najbolje svjedoči primjer koji nam je ponudio dr. Ilić: Hans Christoph von Hasse i njegov bratić, čuveni njemački teolog Dietrich Bonhoeffer, istražujući u kakvom su odnosu »status confessiones« i sloboda Crkve (pitanja kojima se intenzivno bavio i Vlačić) poslužili su se Ilirikovim idejama u raspravama koje su zaokupljale njemačke kršćane 30-ih godina minulog stoljeća, dakle u vrijeme kada su nacisti jurišali i na koncu osvojili vlast. I upravo na tragu Vlačića su zaključili: »status confessiones« obvezuje na beskompromisan otpor. Iako Von Hasse nije izravno spominjao nacistički režim, njegovi su tekstovi, svima je to bilo jasno, bili upozorenje vjernicima što i kako postupiti s novom i opasnom rasističkom i antisemitskom ideološkom pošasti. Bonhoeffer je čak doslovno citirao Vlačića, povlačeći paralelu s tada aktualnom njemačkom situacijom: u zemlji u kojoj zavedeni puk zaboravlja izvorni nauk Crkve u korist lažnog nauka, izgubio je istinsku kršćansku orijentaciju. Dakako, Hitler se ubrzo, i to drastično (o)svetio svima koji su se usudili makar i indirektno kritizirati njegov režim, ne sluteći da su njemački teolozi inspiraciju pronalazili upravo u teologiji jednog Slavena.

Na koncu možemo zaključiti: djelo »Teološka biografija Matije Vlačića Ilirika« značajan je doprinos ne samo dubljem i boljem razumijevanju svekolikog stvaralaštva velikog Istranina, već nam zorno ilustrira i koliko je to nasljeđe još uvijek živo i aktualno. Ilić je obavio velik, titanski, ali ujedno i pionirski istraživački rad s kojim se, i to s pravom, svrstao među intelektualce od formata od kojih možemo očekivati (s nestrpljenjem) nove radove, slične, visoke kvalitete.

Jaroslav Pecnik

VJEROISPOVIJED I DIJASPORA

Publikacija Instituta za njemačku kulturu i povijest
Jugoistočne Europe

Reformacija – a kasnije i protestantizam – u zemlja-ma njemačkog govornog područja ostavila je da-lekosežne i raznolike tragove u zemljama Srednjei Jugoistočne Europe. Osobni i institucionalni odnosi i rezultirajuće prekogranične mreže od doba reformacije do 20. stoljeća usredištu su ovog zbornika.¹ U njemu se raspravlja raznoliki protestantizam Srednje I Jugoistočne Europe, koji uvelike postoji u situaciji dijaspore, i reflektira se na dinamiku suživota u različitim mikro-regijama. Prilozi se fokusiraju na regije i teme koje do sada nisu istražene i imaju za cilj sagledati postojeće studije i teorije, kao i identificirati područja budućih istraživanja. Zbornik radova sadrži uglavnom radove s međunarodnog skupa održanog u Münchenu pod nazivom **Beziehungen und Netzwerke zwischen Deutschland, Ostmittel- und Südosteuropa im Protestantismus vom 16. bis 20. Jahrhundert** koji je organizirao Institut za njemačku kulturu i povijest Jugoistočne Europe u suradnji s Međunarodnom istraživačkom skupinom za obuku Religiozne kulture u Europi 19. i 20. stoljeća/Religiöse Kulturen im Europa des 19. und 20. Jahrhunderts.

Urednica zbornika **Angela Ilić** predstavlja u uvodu povijesni kontekst kao i problematiku povijesnih izbora u regiji, i citira **Martin Schulze Wessel-a**, direktora Međunarodne istraživačke skupine za obuku "Religiozne kulture u Europi 19. i 20. Stoljeća, koji je u pozdravnom obraćanju sudionicima radionice podvukao potrebu jednog *transnacionalnog pristupa povijesti religija*.²

Luka Ilić u svom osvrtu ispituje brojne veze i mreže koje su proizašle iz osobnih kontakata, a ponekad i suprotstavljene teološke i crkveno-političke utjecaje s područja Europe njemačkog govornog područja, koji su oblikovali novoosnovane reformacijske pokrete ili crkvene strukture u Jugoistočnoj Europi u 16. stoljeću. Žarište njegove pažnje usmjereno je prije svega na područjima naseljenim južnim Slavenima.

Norbert Friedrich opisuje napore Kaiserswerther Diakonie, kao i matične kuće koje su nastale kao Službe (Dijakonalni rad) i koje su odigrale važnu ulogu za protestante od samog početka njihove pojave na Jugu Europe. Na to ukazuje i mreža đakonskih matičnih kuća u Jugoistočnoj Europi koje su se osnivale neovisno o Kaiserswerthu, ali po njihovim uzorcima. Friedrich govori i o njihovim odnosima s crkvenim strukturama u Njemačkoj.

Doprinos mađarskog povijesničara **Bele Makkaija** o protestantskim misionarskim zajednicama u Slavoniji i gradu Rijeci posvećen je multietničkom i višejezičnom kontekstu tih mjesta. On pokazuje kako se regija s mađarskog stajališta smatrala I misijskim poljem; u isto vrijeme, međutim, otkriva i kako su mađarski protestanti doživljavali širenje njemačko govornih crkvenih općina/župa i na koji su se način - u slučaju Rijeke čak i u istoj župi - natjecali jedni s drugima i kakvu je dinamiku to uzrokovalo.

Karl-Reinhart Trauner ispituje u svojoj studiji promjenu veza između evangeličke luteranske župe u Mariboru i Njemačke.

¹ Ilić, Angela (ur.): Bekenntnis und Diaspora. Beziehungen und Netzwerke zwischen Deutschland, Mittel- und Südosteuropa im Protestantismus vom 16. bis 20. Jahrhundert. Regensburg 2021. (Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Kultur und Geschichte Südosteuropas an der Ludwig-Maximilians-Universität München, Bd. 142) 200 S.

² Angela Ilić, urednica zbornika predstavila je knjigu na skupu „Ivandan“ u organizaciji HKZ/OMH-Wi 24. lipnja 2021. godine.

Martin Illert predstavlja u svom radu povijesni razvoj u Bugarskoj, gdje ispituje razvoj njemačke protestantske zajednice u inozemstvu, posebno u Sofiji. Prije svega, usredotočuje se na promjenu samo-percepcije zajednice koja je nastala s političkom cezurom u 19. stoljeću.

Anna Bischof predstavlja napetost između konfesionalnih i nacionalnih interesa i ispituje motive društva Gustav Adolf u nesigurnom ranom međuratnom razdoblju u multietničkom i raznolikom protestantskom krajoliku Slovačke.

Angela Ilić pruža transnacionalni pregled angažmana društva Gustav Adolf na tlu današnje Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Srbije i Slovenije te daje impuls za daljnje istraživanje ove dosad zanemarene teme. Odabrani potporni projekti društva predstavljeni su kao primjeri koji ilustriraju širinu aktivnosti i raznolikost podržanih crkvenih općina u regiji.

Karl W. Schwarz portretira pastora Gerharda Maya, kojega je životni put vodio od pastora u donjoštajerskoj dijaspori do biskupa Evangeličke crkve u Austriji, što je također bilo usko povezano s osobnim ideološkim zaokretom od njemačko-etničkog teologa do središnjeg aktera tzv. „austrifikacije“.

Članak **Daniele Simon** bavi se preciziranjem I pozicioniranjem pokušaja Njemačke protestantske crkve u *Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* i opisuje dileme s kojima se crkveno vodstvo susretalo kao predstavnik etničke i konfesionalne manjine u ovoj s brojnim konfliktima opterećenoj situaciji. Posebna se pozornost posvećuje pitanju vjerskih obraćenja na protestantizam.

IZVJEŠĆE O RADU HRVATSKE KULTURNE ZAJEDNICE / OGRANKA MATICE HRVATSKE U WIESBADENU ZA 2021.

Nr. 1 Zapisnik - Bilješka o susretu Hrvatske kulturne zajednice /Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu (HKZ/OMH-Wi) od 15. siječnja 2021. godine

- Izvješće HKZ/OMH o radu za godinu 2020.
- Izvješće o blagajni
- Najavljena je priprema za godišnju skupštinu - XX-XI Sabor HKZ/OMH-Wi u nedjelju, 21. veljače 2021. godine s početkom u 15:00 sati kao video-konferencija
- Gospodin Jakov Šteko je iz vlastite privatne biblioteke darovao knjige za Hrvatsku knjižnicu i čitaonicu „Edvin Bukulin“ u Wiesbadenu i predstavio inicijativu hodanja u grupi El Camino.
- Dr. Luka Ilić podsjetio je članove HKZ/OMH-Wi na 500-tu obljetnicu rođenja Stjepan Konzula, jedne od najvažnijih povijesnih ličnosti rođenih u Buzetu u Istri koji je pred kraj svog života više godina bio aktivan u Eisenstadtu, (hrv. Željezno, Austrija), gdje je najvjerojatnije i umro.

Nr. 2 Zapisnik sa sjednice XXX godišnjeg sabora Hrvatske kulturne zajednice -Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu, održane 21.02.2021

- Prikazan je broj 61/62 Riječi-glasnik Hrvatske kulturne Zajednice, gdje su, između ostalog, prikazani i radovi umjetnika **Dragutina Trumbetaša** u sklopu art projekta *Kunst als Lebenshilfe*.
- Osvrt na rad i život preminulog člana HKZ Wiesbaden dr. Ante Bilokapić, svećenika Franjevačke provincije sv. Jeronima u Dalmaciji i Istri, koji je bio župnik u Hrvatskoj katoličkoj župi u Wiesbadenu.
- U okviru godišnje skupštine XXXI Sabora pod Točkom 7 s početkom u 17:00 sati, a u povodu Međunarodnog dana jezika, održana je literarna tribina s autoricom **Bojanom Meandžija**, predstavljen je njen roman „Trč! Ne čekaj me...“
- Osvrt na razgovor gospođe **Aleksandre Brnetić** i gospodina **Ivice Košak** s dr. **Julijem Domcem**, savjetnik Predsjednika RH za energiju i klimu i o trenutačnoj situaciji o ekološkoj situaciji u Hrvatskoj.
- Gospodin Ivica Košak i Dr. **Luka Ilić** povodom 500. obljetnice rođenja poznatog istarskog protestanta Stjepana Konzula Istranina, na kratko su predstavili

njegov život i rad, te njegovu značajnu ulogu za hrvatski jezik, prvi pokušaj prevođenja Biblije (Novi zavjet i od Starog zavjeta Proroke)

- Gospođa **Aleksandra Brnetić**, novinarka iz Berlina, napisala je za časopis Matice Hrvatske Vijenac članak o radu HKZ/OMH pod naslovom „Moć razgovora“, ističući koliko je vrijedan i zaslužan rad svakog pojedinca u Zajednici da bi Zajednica opstala.

Nr. 3 Zapisnik 21. ožujka 2021. godine, Hrvatska kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu predstavlja program Ujedanjenih nacija na predavanju povodom Svjetskog dana voda „Što vam predstavlja voda?“

Nr. 4 Zapisnik Povodom obilježavanja Svjetskoga dana knjige i autorskih prava [Kulturna zajednica / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu](#)

(HKZ/OMH-Wi) posvećuje javnu tribinu, u petak, 23. travnja 2021. godine, hrvatskoj knjizi i autorima.

- **Nina Pavić-Colić** predstavila je posebno izdanje časopisa RIJEČ/Das Wort u povodu pripreme za tisak njemačkog izdanja romana autorice Bojane Meandžije: Trč! Ne čekaj me..., u prijevodu **Gere Fischera** i recenziji **Tihomira Glowatzkog**.
- Dr. **Luka Ilić** predstavio je Teološka biografija Matije Vlačića Ilirika u povodu 501. godišnjice rođenja Matije Vlačića Ilirika.
- **Mr. Ljiljana Tadić** predstavila je rad Borisa Škvorca: Andrić i Krleža: poetike i politike - naraciji nacije/nacija i (književnim) prelaženjima granica, u izdanju Matice hrvatske za 2021. godinu.
- Hommage u znak sjećanja na nedavno preminule autorice i prevoditeljice **Irene Vrkljan** i **Trude Stamać** potvrdio je važnost suvremenog književnog stvaralaštva.

Nr. 5 Zapisnik Povodom Europa Woche 2021 održana je umjetnička prezentacija radova **Dragutina Trumbetaša** pod nazivom „Umjetnost kao komunikacija“

Prkazan je život i rad Dragutina Trumbetaša osamdesetih i devedesetih godina te njegov likovni kronološki prikaz socijalnog stanja vremena. Referenti su bili Jela Šare i Ivica Košak.

Nr. 6 Zapisnik U petak, 21. svibnja 2021. godine, s početkom u 20:00 sati, održana je otvorena sjednica predsjedništva

- Izražena je zahvalnost **Aleksandri Brnetić** za objavljeni članak u časopisu Vijenac.
- Pozdravljen je rad gospođe **Lane Krajnović** u Vijeću stranaca.
- Odlučeno je postaviti zahtjev Vijeću stranaca za potporu izdavanja i promocije knjige **Bojane Meandžije**.
- Zajednica se zahvaljuje gospodinu **Radišiću** za donaciju knjiga za Hrvatsku knjižnicu i čitaonicu „Edvin Bukulin“
- Predstavljene su knjige iz donacije Matice hrvatske u knjižnici i čitaonici „Edvin Bukulin“
- Ponuda programa **Tihomira Glowatskog Pregled hrvatske književnosti od 2000. g. do danas**:
 - Hrvatska književnost i njezine relacije prema svjetskoj književnosti s primjerima (Weltliteratur)
 - Miro Gavran i njegove drame (s primjerima)
 - Hrvatska književnost na njemačkom tržištu knjiga (s primjerima)
 - Slobodan Novak - klasik hrvatske književnosti (s primjerima)
 - Pustolovina prevođenja s hrvatskog na njemački jezik (s primjerima)

Nr. 8 Zapisnik Održan je virtualni susret na Ivan-dan, u četvrtak, 24. 06. 2021. godine, s početkom u 20:00 h

Program susreta:

- **Josip Kosor**: Brand der Leidenschaften / Požar strasti. Drama Požar strasti, izvorno objavljena na njemačkome u Münchenu: Brand der Leidenschaften, 1911. godine.
- **Đurđica Čilić**: Fafarikul
Autorica dr. sc. Đurđica Čilić, sveučilište u Zagrebu, predstavila je svoj rad Fafarikul. Fafarikul je zbirka stotinjak pripovijesti, anegdota i sjećanja.
- **Tomislav Bogdan**: Prva Svitlos, MH Zagreb 2017.
- **Angela Ilić**: Bekenntnis und Diaspora
- **Alida Bremer**: Träume und Kulissen

Nr. 9 Zapisnik Povodom Međunarodnog dana mira [UNO], u utorak 21. rujna 2021. godine na tradicionalnom susretu Hrvatske kulturne zajednice / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu (HKZ/OMH-Wi) predstavljeno je njemačko izdanje

romana autorice **Bojane Meandžije**: Trčil! Ne čekaj me... / Lauf! Warte nicht auf mich...

Prijevod na njemački pripremio je prof. dr. **Gero Fischer** iz Münchena.

Književnu kritiku o djelu predstavio je **Tihomir Glowatzky**

Nr. 10 Zapisnik Na tradicionalnoj literarnoj tribini u Hrvatskoj čitaonici - projekt HKZ/OMH-Wi pod nazivom Hrvatska knjižnica u Wiesbadenu - trebalo se predstaviti u petak, 22. listopada, s početkom u 19:00 sati, aktualnosti s Frankfurtskog sajma knjiga. Zbog incidenta s optužbama o „nepravilnom radu“ zajednice i izrečenih prjetnji, konferencija je prekinuta.

Nr.10.1 6. studenog 2021. godine u Zagrebu za novog predsjednika Matice hrvatske izabran je književnik **Miro Gavran**.

Predsjednik Matice hrvatske na Glavnoj izbornoj skupštini Matice hrvatske 6. studenoga 2021. dodijelio je povelje izdanjima ogranaka Matice hrvatske Hrvatskoj kulturnoj zajednici - Ogranak Matice hrvatske Wiesbaden za **Riječ**, glasnik Hrvatske kulturne zajednice Wiesbaden, urednice su **Marina Beroš** i **Marijana Erstić** Wiesbaden, 2018-2021.

Nr.11 Zapisnik, 17. prosinca 2021., na tradicionalnom susretu Hrvatske kulturne zajednice / Ogranak Matice hrvatske u Wiesbadenu (HKZ/OMH-Wi) na kraju godine, predstavljena je redakcija časopisa Riječ i broj 63/64. Tiskano izdanje priprema se za godišnju skupštinu 20. veljače 2022. Godine. Na video konferenciji predstavljeno je i njemačko izdanje romana ROD autora **Miljenka Jergovića**. Roman je tiskan 2013. godine u Zagrebu, a 2017. godine izašlo je i njemačko izdanje **Die unerhörte Geschichte meiner Familie**. Povod je englesko izdanje romana pod naslovom **Kin**. Prijevod knjige "Rod" našao se među sto najboljih američkih knjiga u 2021, te ujedno među deset najboljih knjiga prevedenih u Americi prema godišnjoj listi prestižnog američkog književnog magazina **Kirkus**.

Jela Šare, tajnica

Protokoll der XXXI Mitgliederversammlung der Kroatischen Kulturgemeinschaft e. V. Wiesbaden

Die Jahresmitgliederversammlung der *Kroatischen Kulturgemeinschaft e. V.* wurde am Sonntag, den 21. Februar 2021 um 15:00 Uhr als Videoschaltung abgehalten.

Anwesende: Ivica Košak, Ivanka Pernovšek, Jela Šare, Rina Milković, Marta Rimac, Jakob Rimac, Jakov Šteko, Nina Pavić-Colić, Aleksandra Brnetić, Katica Vraneša, Luka Ilić, Marko Tomašević, Bojana Meandžija, Marija Meandžija, Ankica Džakić.

Abwesend und entschuldigt: Marina Beroš

Die Mitgliederversammlung wurde von **Ivica Košak** geleitet.

Als Protokollantin wurde Frau Jela Šare einstimmig gewählt.

Der Vorsitzende Košak stellte die Tagesordnung vor. Die Anwesenden nahmen die Tagesordnung einstimmig an.

Tagesordnung:

1. Eröffnung und Begrüßung
2. Geschäftsbericht des Vorstandes,
Präsentation der Zeitschrift Riječ/Das Wort Nr. 61/62
3. Kassenbericht
4. Diskussion über den Bericht des Vorstandes und über den Kassenbericht
5. Entlastung des Vorstandes und des Kassenwartes
6. Pause
7. Ab 17:00 Uhr finden Anlässlich des *Internationalen Tages der Muttersprache* am 21. Februar wird ein Treffen mit Buchautorin Bojana Meandžija statt
8. Verschiedenes mit Diskussion über die Ausrichtung der Vereinstätigkeiten

TOP 1. Eröffnung und Begrüßung

Der Vorsitzende der Kroatischen Kulturgemeinschaft Wiesbaden e. V. (HKZ-Wi), **Ivica Košak**, begrüßte alle Anwesenden und stellte fest, dass die Einladung zur Jahresmitgliederversammlung fristgerecht versandt worden war.

Das *Protokoll der Jahreshauptversammlung des Vorjahres (2021)* wurde im Mitteilungsblatt Riječ Nr. 61/62 abgedruckt sowie an die Mitglieder versandt und wurde einstimmig angenommen.

TOP 2. Geschäftsbericht des Vorstandes

Der Geschäftsbericht wurde von Frau **Jela Šare** vorgestellt:

1. Die Stadt Rijeka als Kulturhauptstadt Europas 2020 wurde am Mittwoch, 8. Januar 2020, beim traditionellen Treffen im "*Kroatischen Lesesaal*" in Wiesbaden vorgestellt. Die Moderation wurde von der Redaktion der Zeitschrift RIJEČ durchgeführt. In der Ausgabe RIJEČ Nr. 58/59 wurde darüber ein Bericht veröffentlicht. Der "*Kroatische Lesesaal*" in Wiesbaden ist ein besonderer Inhalt des langjährigen Projekts der Kroatischen Kulturgemeinschaft in Wiesbaden, siehe Publikation im Internet: <http://www.hkz-wi.de/de.hkz/Literatur%20im%20Dialog/home.html>
2. In einer Sonderausgabe der Zeitschrift Riječ Nr. 1 für 2020 wurden Texte abgedruckt, die von der Arbeit der Kroatischen Kulturgemeinschaft in Wiesbaden für die wirtschaftliche Entwicklung der Heimat sowie die aktuellen kroatisch-deutschen Wirtschaftsbeziehungen zeugen. Die Teilnahme an Konferenzen der Handelskammern in Frankfurt und Mainz geben Mitgliedern und Lesern der Zeitschrift nicht nur einen sofortigen Einblick in die wirtschaftlichen Beziehungen, sondern auch einige Antworten auf soziale Probleme und die Entwicklung der Gesellschaft. *Die Kultur in der Wirtschaft ist nicht nur eine Verzierung, die die Fassade eines Wirtschaftsgebäudes verschönern soll, sondern kulturelle Inhalte sind untrennbar mit Fortschritt und Motivation bei der Entwicklung der Wirtschaft verbunden.* – (Viktor Piel IHK Mainz).
<http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/Izbor%202020.pdf>
3. Mainz, 10. Februar 2020: In Anwesenheit des Ministers für auswärtige und europäische Angelegenheiten Gordan Grlić Radman und des Botschafter der Republik Kroatien in Deutschland Gordan Bakota, überreichte die Präsidentin der Republik Kroatien Kolinda Grabar Kitarović dem Vertreter der Kroatischen Kulturgemeinschaft aus Wiesbaden eine Anerkennung der Republik Kroatien für den außergewöhnlichen Beitrag zur Förderung und Erhaltung des kroatischen und europäischen Kulturerbe und zur Stärkung der kroatischen Gemeinschaft in der Heimat und in der Bundesrepublik Deutschland.
4. Am Mittwoch, den 12. Februar 2020 präsentierten Ljiljana Tadić und Jela Šare im "Kroatischen Lesesaal" in Wiesbaden das Werk des österreichischen Autors Michael Mertens: *Im Brand der Welten / Ivo Andrić - Ein europäisches Leben*. In der Ausgabe von RIJEČ Nummer 58/59 wurde ein Bericht über die Arbeit der Literaturwerkstatt veröffentlicht.
5. Im März 2020 wurde die Zeitschrift RIJEČ Nr. 58/59 vorgestellt. Auf 80 Seiten wurden 42 Beiträge präsentiert. Ein Dutzend Bücher und ein Arbeitsplan für das Kroatische Bibliotheksprogramm wurden vorgestellt. Das Programm der Kroatischen Bibliothek wurde in Zusammenarbeit mit Matica Hrvatska aus Zagreb mit finanzieller Unterstützung des Zentralen Staatsamtes für Kroaten außerhalb der Republik Kroatien erstellt.
6. Im Mai 2020 beginnt der Vorstand der Kroatischen Kulturgemeinschaft in Wiesbaden mit den Vorbereitungen für die Fortsetzung der Arbeit unter erschwerten Umständen, die durch die Coronavirus-Pandemie verursacht werden. Das Kulturamt der Stadt Wiesbaden und die Landesregierung Hessen unterstützte, die (finanziell) die Kulturarbeit der Kroatischen Kulturgemeinschaft in Wiesbaden. Einige Projekte wurden verschoben oder auf visuelle und Veröffentlichungsarbeiten umgeleitet.

7. Gedenken an prof. Dr. Josip Matešić, einem verdienten Slawisten aus Deutschland. Josip Matešić (4. IX. 1927. - 25.III. 2020.) hat während des fruchtbaren halben Jahrhunderts pädagogischer Arbeit an der Universität Mannheim mehr als 200 wissenschaftliche Arbeiten in vielen Bereichen veröffentlicht. Der Artikel über die Arbeit von Prof. Matešić aus der Redaktion der Zeitschrift Riječ wurde in der Zeitschrift Matica, in de Ausgabe 6. für Juni 2020 in Zagreb veröffentlicht.
8. Am Mittwoch, den 12. August 2020, fand unter dem Titel Flacius contra Fake News ein literarisches Forum über das Werk von Matija Vlačić Ilyricus als Videokonferenz der Redaktion der Zeitschrift Riječ und anlässlich des 500. Jahrestages der Geburt von Matija Vlačić Ilyricus statt, und wurde eine Gedenktafel in der Stadt Wittenberg angebracht wurde. Die Enthüllung der Gedenktafel war am Mittwoch, 9. September 2020. Der Initiator war dr.sc. Luka Ilić, ein Mitglied unserer Gesellschaft. Die Kollegin Aleksandra Brnetić begleitete die Enthüllung der Gedenktafel in der Stadt Wittenberg.
9. Wiesbaden, den 19. September 2020. Bereits zum zweiten Mal fand ein europaweites Picknick als Treffpunkt der Kulturen statt. Die virtuelle Aufführung Kroatiens wurde von Romain Thibaud-Rose, Produzenten des Paneuropäischen Picknicks im Rahmen des GoEast - Central and Eastern European Film Festivals, organisiert. Finanziell unterstützt wurde das europaweite Picknick vom Frankfurter Kulturfonds RheinMain im Rahmen des Förderprogramms Erzählung.Macht.Identity. (Erzählung.Macht.Identity: <https://kulturfonds-fim.de/erzaehlung-macht-identitaet>)
10. Idstein, am Mittwoch, 30. September 2020 wurde die Jahresversammlungen der Fairtrade Trade Genossenschaft abgehalten. Die Kroatische Kulturgemeinschaft in Wiesbaden ist Gründungsmitglied dieser Genossenschaft. Die Genossenschaft *Weltladen Idstein geG* ist als Gesellschaft von allgemeinem Nutzen anerkannt.
11. Am 3. Oktober 2020 fand die jährliche Wahlversammlung der Kroatischen Kulturgemeinschaft als Videokonferenz statt. Die gewählte neue Leitung und Redaktion der Zeitschrift Riječ stellten die Ausgabe Nummer 60 vor. Mit 15 Beiträgen auf 44 Seiten trägt Riječ/Das Wort zur Kultur der kroatischen Auswanderer im deutschsprachigen Raum und darüber hinaus bei. In der Ausgabe ist ein halbes Dutzend Bücher vorgestellt – eine kleine Bibliothek, von denen zwei Bände wissenschaftliche Workshops darstellen. Neben den Arbeiten über die Stadt Rijeka stellten wir auch einen Text über die skandinavischen Städte Umeå/Schweden und Riga/Lettland als europäische Kulturhauptstädte im Jahr 2014 vor. Die Kroatische Kulturgemeinschaft initiierte und veranstaltete am 7. Mai 2014 ein öffentliches Forum zum Thema Kulturhauptstadt Europas: *Yoik für Europa*. Ein besonderer Beitrag ist dem 500. Geburtstag von Matija Vlačić Ilyricus gewidmet – der tragischen Figur eines kroatischen Gastarbeiters aus dem 16. Jahrhundert. Die Präsentation der Beiträge in Word Nummer 60 markierte auch die aktive Teilnahme der Kroatischen Kulturgemeinschaft an der Arbeit der Interkulturellen Woche 2020 sowie der Europäischen Woche 2020.
12. Anlässlich der Buchmesse 2020 in Frankfurt veranstaltete die Kroatische Kulturgemeinschaft *Piši i prebiraj* - ein literarisches Forum Vorgestellt wurden die Werke von Ivana Šojat, EMET (*Deutsche Ausgabe*), die Schriften von Matija Vlačić Ilyricus und *Liebe Insekten und andere grausame Geschichten* der Autorin Maša Kolanović.
13. Am Freitag, den 13. November 2020, wurden im regelmäßigen Literaturforum die 3. Ausgabe des Buches von Prof. Dr. Ludwig Steindorff, Kroatien, und der Roman von Dr. Maša Kolanović *Liebe Insekten und andere grausame Geschichten* vorgestellt. Bei dem Treffen stellte die Autorin Bojan Meandžija ihr Werk *Lauf! Warte nicht auf mich...* vor.
14. In den Zeitschriften Matica Nr. 11 und 12 für 2020 wurde das Interview mit Dr. Julije Domac, einem Berater des Präsidenten der Republik Kroatien veröffentlicht. Dr. Domac ist auch Direktor der Regionalen Energieagentur Nordwestkroatiens - RE-GEA und seit 2013 Präsidentin des Europäischen Verbandes der Regionen und Energieagenturen für Energie und Umwelt – FEDERANE und Mitglied des Politischen Ausschusses der EU "*Konvent der Bürgermeister für Klima und Energie*". Das Gespräch führten Aleksandra Brnetić und Ivica Košak.
15. Jahresabschlussitzung: 19.12.2020. Die Sitzung fand am 19. Dezember 2020 als Videokonferenz statt. Der kulturelle und literarische Inhalt war:
 - *Literarischer Beitrag (Gedicht) von Jaro Besser, Schüler der 4. Klasse des Kroatischen Unterrichts in Wiesbaden.*
 - *Poesie von Boris Maruna, Dichter aus der kroatischen Migration, aufgeführt von Jakov Šteko*
 - *Literarische Werke des Schriftstellers und Journalisten Ivica Đikić, aufgeführt von Jakov Šteko*
 - *Literarische Werke von Ljiljana Tadić aus Frankfurt*
 - *Kunst und literarisches Werk von Dragutin Trumbetaš.*

In der Zeitschrift RIJEČ Nr. 61/62, Februar 2021 wurde auch das Protokoll der Jahresversammlung 2020 veröffentlicht. Die digitale Ausgabe der Zeitschrift Riječ befindet sich auf dem Internetportal <http://www.rijec.hkz-wi.de/>

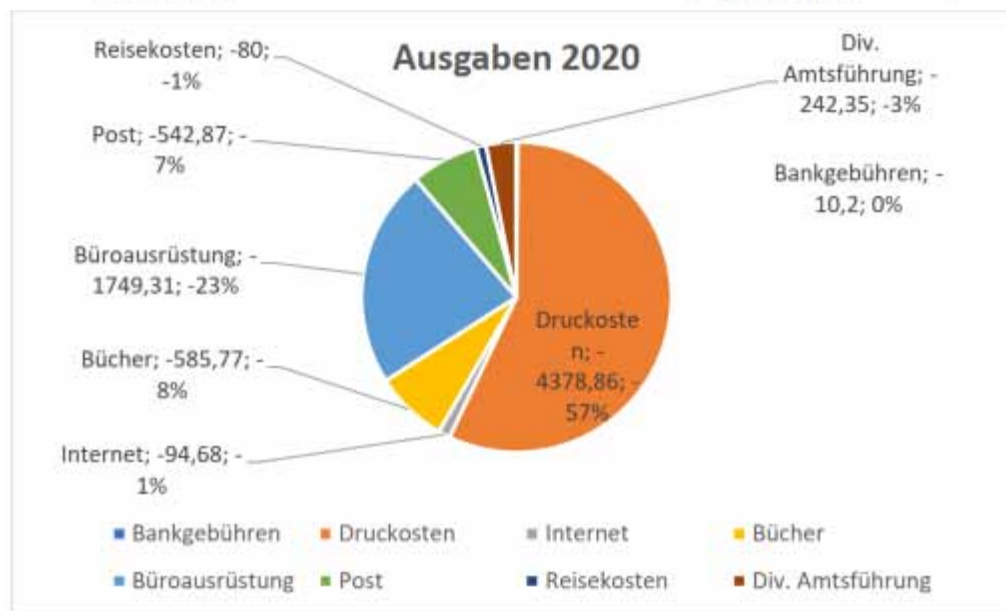
Der Geschäftsbericht wurde einstimmig angenommen.

OP 3. Kassenbericht

Die Kassenwartin, Frau Rina Milković trug den Kassenbericht für das Jahr 2020 vor.

EINNAHMEN

Juraj und Pavica Planinc	15,00 €
Hartmut Gero Fischer	50,00 €
HCC-Staatskanzlei Transfer	200,00 €
Landeshauptstadt Wiesbaden	1.200,00 €
Landeshauptstadt Wiesbaden	1.000,00 €
MINISTARSTVO FINANCIJA RH	2.014,08 €
DR. LUKA ILIC	2.800,00 €
Jahresbeiträge (x26)	978,00 €
Summe	8.257,08 €

Die Kassenprüferin Frau **Marta Rimac** berichtete über die Kassenprüfung. Es wurde festgestellt, dass alle Bewegungen korrekt verbucht wurden. Alle geprüften Positionen waren durch Belege nachgewiesen. Alle Bankkonto-Auszüge waren vorhanden und wurden nachvollzogen.

Tabelle 2:

Gegenüberstellung der Einnahmen und Ausgaben

Abrechnungszeitraum: 01.01.2020- 31.12.2020	
Einnahmen	8.077,08 €
Ausgaben	-7684,04 €
Differenz	393,04 €

Taunusstein, 15.02.2021

1. Frau Marta Rimac

2. Herr Jakov Rimac

Gegenüberstellung der Einnahmen und Ausgaben laut Kassenprüfungsprotokoll

TOP 4. Diskussion über den Bericht des Vorstandes und über den Kassenbericht

Alle Berichte wurden mehrheitlich, mit zwei Stimmenenthaltungen und ohne Gegenstimmen angenommen.

TOP 5. Entlastung des Vorstandes und des Kassenwartes

Frau **Marta Rimac** beantragte die Entlastung des Vorstandes.

Der Vorstand und der Kassenwart wurden mit einer Stimme Enthaltung ohne Gegenstimmen mehrheitlich entlastet.

TOP 6. PAUSE

TOP 7.

Ab 17:00 Uhr Anlässlich des **Internationalen Tages der Muttersprache** am 21. Februar fand ein virtuelles Treffen mit Buchautorin Bojana Meandžija statt. Bojana Meandžija hat auf dem Vereinstreffen am 15. Januar 2021 per Videoschalt ein Programm mit Performances und Präsentationen des Buches **Lauf! Warte nicht auf mich...** vorgestellt.

Das Buch ist als Lektüre für höhere Klassen genauso gut wie für Erwachsene geeignet. Es ist ein Werk, das in den Kriegsjahren entstanden ist. **Lauf! Warte nicht auf mich...** ist ein auto-biografischer Roman, in dem die Schriftstellerin beschreibt, wie sie in der vom Krieg betroffenen Stadt Karlovic aufwuchs. Regisseur **Branko Lustig**, ein Holocaust Überlebender verglich dieses Werk mit dem *Tagebuch der Anne Frank* und dem Filmwerk *Das Leben ist schön* (italienisch: *La vita è bella*). *La vita è bella* ist ein italienisches Drama von Robert Benigni aus dem Jahr 1997. Der Film wurde vom Buch *Ich habe Hitler besiegt*¹ von Rubino Romeo Salmoni inspiriert.

Während des *Heimatkrieges* in Kroatien schrieb Bojana Meandžija ihren Roman in den feuchten Räumen des Schutzkellers. Einfach erzählt, kindliche, dramatische Lektüre, flüssig und ohne Hass, aus dem Erleben eines dreizehnjährigen Mädchens, das sich an seinem Geburtstag zu Recht wundert - dass ihm das Recht auf Glück genommen wurde, und das für vier Jahre... - *Sie ist nicht zu klein dafür die Kindheit zu verlieren und spricht von einer unsäglichen Stärke im Menschen, die zum Überleben hilft und es möglich macht, sich auf einen neuen Tag zu freuen, hilft...* Sagte Bojana Meandžija.

Die literarische Tribüne findet traditionell anlässlich des Weltmutterstages statt.

Siehe: <http://www.hkz-wi.de/naslovna/me%C4%91unarodni-dan-materinskoga-jezika.html>

TOP 8. *Verschiedenes*. Vorgeschlagen wurden folgende Aktivitäten für das Jahr 2021:

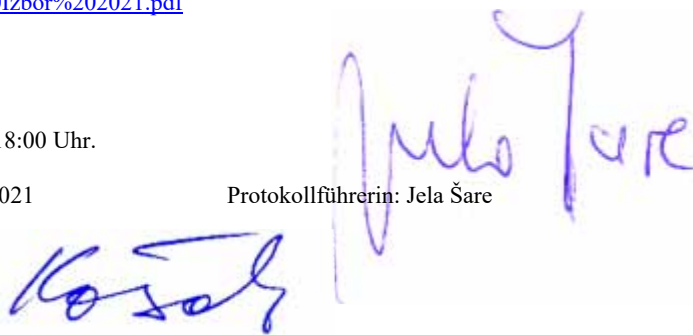
- Pflege der Internet-Präsenz www.hkz-wi.de
- Herausgabe des Mitteilungsblattes „Riječ – Das Wort“ Nr. 61 und Nr. 62 für das Jahr 2021
- Veranstaltung anlässlich des „Internationalen Tages der Muttersprache“ der UNESCO am 21.02.2021
- Welttag des Buches und des Urheberrechts am 23. April 2021
- EUROPAWOCHE 2021, Podiumsdiskussion und Workshop anlässlich der EU-Woche
- Buchvorstellung und Diskussionsveranstaltung in der Interkulturellen Woche 2021
- St. Martinstag – Vereinsausflug unter Beteiligung der Arbeitsgruppe für Selbsthilfe im November 2021
- Betreuung der Selbsthilfegruppe „Kultur als Lebenshilfe“

Frau Nina Pavić-Colić hat eine kurze Darstellung über das Buch von Bojana Meandžija angekündigt und betonte die Antikriegsbotschaft des Buches und die Bedeutung der Aufnahme des Buches in das Schullesebuch. Siehe: <http://www.hkz-wi.de/rijec/Dateien/RIJEC%20Izbor%202021.pdf>

Die Versammlung endete um 18:00 Uhr.

Wiesbaden, den 21. Februar, 2021

Protokollführerin: Jela Šare

Für die Übersetzung ins Deutsche: Ivica Košak

Idstein, den 2. März, 2021

¹ Urbino Romeo Salmoni **A15810**, *Ho sconfitto Hitler - Appunti, note e frammenti di memoria di un sopravvissuto ad Auschwitz - Birkenau*, Editò dalla Provincia di Roma, 2011.

Krolju su kmetskom sijani,

kletvama, bunom miješani

Suzama, znojem pojeni

zato su tako crveni...

Mihovil Pavlek – Miškina

Đelekovec kod Koprivnice, 24. rujna 1887. – logor Jasenovac 30. lipnja 1942.

CRVENI MAKOVI

trostruki sram mihovila p. Miškine

Evo, sve sa svibnjem dolazi novo ili *Sve novo stvara maj* kako je spjevao **Hermann Adam von Kamp** (1796. - 1867.). Von Kamp je bio njemački učitelj, lokalni povjesničar i pisac. Pjesma koju je napisao 1818., a objavio je 1829., jedno je od lirskih kulturnih dobara njemačkog jezika. Tekst *Sve novo stvara maj/ Alles neu macht der Mai* jedinstvena je pjesma hvale za svibanj, koja simbolizira proljeće. On budi osjećaj oslobođenja od zimske hladnoće i mračnih dana, *nakon zimske noći*. Stara godina je prošla; osjeća se da je sve novo, a duša svježija i slobodna.¹

Puno godina kasnije **Mihovil Pavleka Miškina** spjevati će pjesmu *Crveni makovi*.²

Crveni makovi je pjesama posebnog ugođaja. Između uspavanke i tužbalice, jednostavni na način dječje pjesmice. Nepoznati skladatelj Miškinine je narodske osmerce ugodio u skladu s duhom teme. Dijete se obraća majci, pita kakvi su ono cvjetovi, lijepi, od svega drukčiji, što su na sve strane preko noći procvjetali. Majka mu odgovara da je to čemer zemlje, da je korov. I pripovijeda priču o seljačkoj mucu i o gospodarima koji na toj mucu žive. Miškinin svijet bio je jednostavan. U njemu se jasno dijelilo dobro od zla. I u ime dobra crveni se uspomena pjesnika kojeg danas više nema u udžbenicima hrvatske kulture. Pjesma *Crveni makovi* ne pjeva se više i tone sve dublje u svijest sve starijih i starijih koji se pjesme sjećaju. Miškinana smrt u logoru 1942. je anonimizirana, nema je se po čemu pamtiti, ni nju, ni onoga koji je umro.

Mihovil Pavlek Miškina nije se povodio velikom idejom ni ideologijom. Tražio je put **Radićeve seljačke pravice**, za sebe i druge. Odbija suradnju vladavini zla, navodno s riječima: - *Ja ne mogu s vama surađivati. Ono, čim se vi ponosite - da ubijate komuniste, Srbe, Židove i sve svoje, ja se upravo toga stidim. Ono pak, čim se ja ponosim - da su nam Srbi braća, da smo Slaveni, da nam je svima Rusija mila mati, toga se vi stidite.*³

I tako su se, prema legendi, našla sučeljena dva stida koji prekriva onaj treći, stid zaborava.

Ivica Košak

svibanj, 2020. u sjećanju na Zeleni brijeg u Sisku i djetinjstvo u ulici Mihovila Pavleka Miškine

¹ https://www.lieder-archiv.de/alles_neu_macht_der_mai-notenblatt_300052.html

² <https://www.youtube.com/watch?v=aQv31XibQ4>

³ <https://www.jergovic.com/ajfelov-most/crveni-makovi>

KAKO SAM IZ VJESNIKA PROŠVERCALA ZADNJI, ZABRANJENI 34. BROJ HRVATSKOG TJEDNIKA

Ova izložba je prva muzeološka prezentacija tog kompleksnog višegodišnjega sazrijevanja političke i nacionalne misli koje je uvelike anticipiralo demokratske procese i razvoj pluralističkoga političkog sustava u kojem živimo danas, istaknula je hrvatska ministrica kulture i medija Nina Obuljen Koržinek, u utorak, 11. siječnja, na otvaranju izložbe „*sedamdesetprva*“ u Zagrebu.

Izložbu je Hrvatski povijesni muzej postavio u Galeriji Klovićevi dvori jer je zgrada muzeja, prekrasna barokna palača Vojković-Oršić-Kulmer-Rauch u Gornjem gradu, oštećena u potresu i zatvorena je za javnost.

Godina '71. je sinonim za prijelomno, ali i tragično razdoblje hrvatske suvremene povijesti, danas opće poznato pod nazivom Hrvatsko proljeće, tijekom kojeg se tražila veća samostalnost Hrvatske, nacionalna ravnopravnost u jeziku, gospodarstvu i kulturi. Bio je to reformni pokret u kojem su uz tri glavna nositelja tog pokreta - reformno krilo Saveza komunista Hrvatske, Maticu hrvatsku i studentski pokret hrvatski građani prvi put otvoreno, slobodno i masovnije izražavali nezadovoljstvo položajem Hrvatske u tadašnjoj višenacionalnoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji.

Izložba je dio službenog programa obilježavanja 50. obljetnice Hrvatskog proljeća 2021./22. koji se održava pod pokroviteljstvom hrvatske vlade, a na njoj su prezentirani video, fotografski, literarni i ini materijali o zbivanjima tijekom 1971. Izložba sadrži šest kronološko-tematskih cjelina, a jedna od tih cjelina obuhvaća trideset i osam svjedočenja sudionika i suvremenika među kojima su Dražen Budiša, Ivan Zvonimir Čičak, Ana Gotovac, Drago Diklić, Gabi Novak, Branko Ivanda, Goran Trbuljak, ali i Aleksandra Brnetić, autorica ovog napisa, suradnica *Riječi*, koja je ono vrijeme u Hrvatskom tjedniku, glasilu Matice hrvatske, radila kao korektorica. Evo isječka iz tog svjedočenja o tome što se 9. prosinca 1971. događalo u Vjesnikovoj tiskari:

„Redakcija je planirala da taj izvanredni 34. broj „Hrvatskog tjednika“ bude posljednji. Posljednji je bio, ali on nikada nije izašao. List je bio spremljen na osam stranica, a za naslovnicu je bio predviđen oproštajni uvodnik glavnog urednika, Vlade Gotovca.

Kad smo mi, koji smo oko podneva tog četvrtka, 9. prosinca 1971., bili na prijelomu u Vjesniku, ugleдали taj uvodnik, onako otisnut na još mokrom papiru, svi smo se odreda sredili. Ta prva stranica izgledom je podsjećala na osmrtnicu, ali i tekst je svojim duhom bio *in memoriam*. Istodobno i zavjet. Gotovac se oprostio od jedne političke humane ideje, ali je istodobno poslao poruku budućim naraštajima: **Čuvanje nade**. I u tom tekstu je bila rečenica: „Napuštajući »Hrvatski tjednik« mi ne napuštamo nadu koja nas je u njemu okupila.“

Dok smo mi tako diskutirali - tehnički urednik Drago Cvrlić, grafički inženjer Mijo Paradžik, slagar (nažalost sam mu zaboravila ime) i još nas dvoje, troje iz redakcije, stiže vijest, bolje rečeno naredba, da broj može imati samo četiri stranice. Konsternacija! Što sad? Nastaje diskusija o tome koje tekstove baciti van, a koje ostaviti. Nedugo nakon toga nova naredba, drito iz Titovog kabineta u Beogradu!: *List se ne smije tiskati!* Na regalu se pojavljuje Drago Augustin, budući glavni urednik Vjesnika, i naređuje da se slog rasturi. *Dobro. U redu.*, kimamo mi glavom, šutimo.

Kratki dogovor između urednika i slagara. Slagar odlazi do rotacije, prihvaća se posla, udaljuje i nakon nekog vremena vraća se s velikom i podebljom, zatvorenom kovertom na kojoj je logotip Vjesnika i kaže mi: *Daj to odnesi u redakciju*. Ja ništa ne pitam, oblačim kaput i taj ne baš lagani paketić držim u ruci i nosim ga kao naramak, onako kako smo mi studenti tada, kada nije bilo svih ovih mogućih raznoraznih torbi i ruksaka, a cecker za plac nije dolazio u obzir, na faks nosili knjige i skripte – knjige smo složili na ruku savijenu u laktu. Prolazim pored portira koji mi, gledajući neke papire pred sobom, samo kimne glavom.

Kako sam ja došla od Vjesnikovog nebodera do redakcije, a neboder se nalazio, i još je tamo, na križanju Savske ceste i Slavonske avenije, tada zvane Avenija bratstva i jedinstva, do Matice hrvatske, na Zrinjevcu, u središtu Zagreba, da li tramvajem ili pješice, nemam pojma, ne znam, ne sjećam se.“

Aleksandra Brnetić
12. siječnja 2022.

sedamdesetprva

*Izložba Hrvatskog povijesnog muzeja u Galeriji Klovićevi dvori
Zagreb, 11. 1. - 13. 3. 2022.*

1971. godina jedna je od prijelomnih godina u kojoj je simbolički sažeto iznimno dinamično razdoblje hrvatske suvremene povijesti, danas opće poznato pod nazivom **Hrvatsko proljeće**. Riječ je o reformnom pokretu u kojem se prvi put otvoreno, slobodno i masovnije izražavalo nezadovoljstvo hrvatskih građana položajem Hrvatske u tadašnjoj višenacionalnoj Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji. Tražila se veća samostalnost Hrvatske, nacionalna ravnopravnost u jeziku, gospodarstvu i kulturi.

Željela se: *Zemlja slobodnih ljudi i pravedno društvo.*¹

Izložba sadrži šest kronološko – tematskih cjelina. Uz uvodni pregled događaja do 1971. pod nazivom „Neka bude živost ...“, u četiri glavne izložbene cjeline donosi se kronološki slijed zbivanja kroz 1971. godinu i to putem djelovanja triju skupina oko kojih se pokret stvarao – reformista, matičara i studenata. Cjeline nose simbolične nazive po godišnjim dobima, koja više simbolički nego strogo kalendarski, odgovaraju razvojnim fazama samog reformnog pokreta. Širi kontekst vremena donosi se pregledom općedruštvenih zbivanja u zemlji i svijetu. Posljednja cjelina pod nazivom „Čuvanje nade“ upućuje na posljedice sloma pokreta te sadržava sjećanja svjedoka vremena i njihovih obitelji na „sedamdesetprvu“ i to 50 godina poslije.²

¹ Vlado Gotovac, *TRENUTAK POJEDINCA*, Hrvatski tjednik broj 33, MH Zagreb, 1971.

² Tekst i slika preuzeti su 10. 1. 2022. s portala: <https://gkd.hr/izlozba/sedamdesetprva/>

ČUVANJE NADE

Hrvatski tjednik, 10.12.1971.

Više ništa ne možemo reći. Svaka naša izjava povećava već postojeći ili započinje novi nespোরазум. Pred tom iracionalnom činjenicom mi smo potpuno nemoćni. Povijesni vjetar pomutio je jezike! Iste riječi imaju mnoga i različita značenja, o kojima mi uopće ne odlučujemo. Mi znamo što govorimo, ali ne znamo što će drugi u tome čuti: ne postoji način da svoje riječi učinimo jednoznačnim, da ih jednoznačnosti približimo toliko da spriječimo radikalne nespоразume.

Nije nam pomogla ni očiglednost, ni banalnost: uvijek je netko izvrtao smisao naših programa! Nisu nam pomagali ni dokazi ni objašnjenja: uvijek je netko obrnuo njihov sadržaj i svrhu. 1 nema tako jednostavnih misli, tako priprostih želja koje ne bi postale subverzivne već zato što ih mi zastupamo!

Jedino pravo u kojem smo se mogli osjećati sigurni bilo je pravo na zadnja pitanja. Svemir nam je prepušten za meditaciju, bez ikakvih nespоразuma. Mogli smo se slobodno diviti veličini drugih i postupati mazohistički prema sebi! Sav prostor nestvarnog prepušten nam je na upotrebu i za prijateljske susrete. Mi smo dobili ona prava koja ni od koga ništa ne traže! Hrvatski idealizam mogao se razmahati do samoubojstva, do rasapa u izmaglici! Ali beskraj je odviše hladan dar za tijelo! U njegovoj čistoći ono je osuđeno na očaj. Zemlja nije samo mjesto našeg podrijetla: Ona je materija cijelog našeg života, njegova mjera, jedini prostor po kojem stvarno postoji. Ima koliko bili veličanstveni prizori neba što nam je naklonjeno, nas uvijek održava jedan prisni predjel i prava što ih na njemu imamo! A to je Hrvatska. Iz nje počinje povijest našeg srca i naše duše, prve pouke zemlje i svijeta. Jer čim opazi nebo, čovjek pripadne i univerzalnom! I uzaludan je svaki pokušaj da se ono ukloni: svaki od nas može samo unakaziti beskraj u sebi! Mi smo već zato svoju domovinu uvijek vidjeli i uvijek zamišljali – i u svojim sanjarijama, i u svojim utopijama sa svima: kao pitanje cijele zemlje! U tom obzoru Jugoslavija je prva činjenica naših modernih povijesnih ciljeva. Ali ne slučajno, ne iz sentimentalnosti nego zbog očiglednih državnih i društvenih imperativa i njihove djelotvornosti.

Ponavljali smo to u svojim programima, ispitivali smo to u svojim kritičkim tekstovima. Ništa drugo nismo činili nego na jednostavan i otvoren način pretraživali jednostavne činjenice. Nespоразumi što su zbog toga nastali nisu u našim pitanjima, nisu u materijalu kojim

smo se bavili. Oni su posljedica jednog stajališta u kojem smo mi zamišljeni samo kao krivci! Zato i nije bilo dijaloga, zato je naš monolog razbijan u fragmente opremljene interpretacijom koja nas optužuje.

Jedini grijeh što ga u sebi možemo otkriti, to je Hrvatska! Jer samo ona ne pokriva na svakom mjestu iste interese. Sve drugo – od slobode do samoupravljanja i napretka socijalizma svi jednako prihvaćamo; ako jednako vjerujemo svačijim riječima! Bez Hrvatske i nije bilo nespоразuma! Iz odnosa prema njoj počinje svaka naša zabluda u svim optužbama izrečenima protiv nas.

A mi znamo da smo tražili novo, da smo zastupali njegove razloge; razloge koje smo neprestano smatrali i razlozima za druge: u našoj zajednici i u svijetu. »Duh Sveti puše, naime, gdje hoće«, kaže Sveto pismo. To je za nas metafora u kojoj se objašnjava naše uvjerenje da radimo za budućnost svih. Ali što je misao veća, to više laži izaziva!

Tako su mjeseci i mjeseci zlobe prema nama i krivotvorenje naših stajališta postali napokon uvjerljiviji i djelotvorniji od svih naših izjava, od svih naših dokaza: Naš rad doživio je političku osudu s najvišeg mjesta naše federativne zajednice. A mi se na drugi način ne znamo zauzimati za one programe koje smatramo novošću i napretkom za cijelo naše društvo i za našu domovinu: slobodu i pravdu samoupravnog socijalizma. Zato smo podnijeli ostavku izdavaču našeg lista. Prihvativši tu ostavku, Izvršni odbor Matice hrvatske odlučio je nastaviti izdavanje lista s drugom redakcijom.

Napuštajući »Hrvatski tjednik« mi ne napuštamo nadu koja nas je u njemu okupila. Uvjereni smo da je ona zajednička svima koji budućnost naše zemlje i budućnost svijeta zamišljaju kao doba slobode i pravde, jedino doba koje može osigurati smisao čovjekovih snova, čovjekove povijesti: od prvog dodira s materijom do posljednjeg pogleda u svjetlost neba. Jer: niti smrt uštkava sve mrtve, niti šutnja ukida svaku *nadu*!¹

Vlado Gotovac, urednik

¹ „Čuvanje nade“ je oproštajni uvodnik što ga je književnik i filozof Vlado Gotovac napisao za planirani, izvanredni 34. broj „Hrvatskog tjednika“, Zagreb, 10. 12. 1971., koji nikada nije izašao jer je bio zabranjen. Transkript naslovnice nalazi se u arhivi časopisa Riječ.

HRVATSKI TJEDNIK

NARLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,

izvredni broj

cijena 1 dinar

novine za kulturna i društvena pitanja

ČUVANJE NADE

Više ništa ne možemo reći. Svaka naša izjava povećava već postajući ili započevši novi nespornost. Pred tom racionalnom činjenicom mi smo potpuno nemoćni. Povijesni vjeter pomutio je jezikel iste riječi imaju mnogo i različita značenja, o kojima mi uopće ne odlučujemo. Mi znamo što govorimo, ali ne znamo što će drugi u tome čuti: da postoji način da svoje riječi učinimo jednoznačnim, da ih jednoznačnosti približimo toliko da spreječimo radikalne nespornosti.

Nije nam pomagala ni očiglednost, ni banalnost: uvijek je netko izvrtao smisao naših programa! Nisu nam pomagali ni dokazi, ni objašnjenja: uvijek je netko obrnuo njihov sadržaj i svrhu. I nema tako jednostavnih misli, tako priprostih želja koje ne bi postale subverzivne već zato što ih mi zastupamo!

Jedino pravo u kojem smo se mogli osjećati sigurni bilo je pravo na zadnja pitanja. Sve mir nam je prepušten na meditaciju bez ikakvih nespornosti. Magli smo se slobodno diviti veličini drugih i postupati mazohistički prema sebi! Sav prostor nestvarnog prepušten nam je na upotrebu i za prijateljske susrete. Mi smo dobili ono pravo koje ni od koga ništa ne traže! Hrvatski idealizam mogao se razmahati do suicida, do rasapa u izmaglic! Ali beskraja je odviše hladan dar za njega! U njegovoj čistoći ono je osuđeno na očajanje. Zemlja nije samo mjesto našeg porijekla: Ona je materija cijelog našeg života, njegova mjerila, jedini prostor po kojem stvarno postoji. I ma koliko bili veličanstveni prizori neba što

nam je naklonjeno, nas uvijek održava jedan prisni predjel i prava što ih ne njezmo imamo! A to je za nas Hrvatska. Iz nje potječe povijest našeg srca i naše duše, prve točke našeg i svijeta. Jer čim pogodi nebo, čovjek pripadne i univerzalom! I staludan je stajati pokušaj da se ono okloni svaki od nas može samo ukazati beskraju u sebi! Mi smo već zato svoju domovinu uvijek vidjeli i uvijek zamišljali - i u svojim sanjama, i u svojim utopijama - sa svima: kao pitanje cijele Zemlje! U tom obzoru Jugoslavija je prva činjenica svih modernih političkih ciljeva. Ali ne slučajno, ne iz sentimentalnosti nego zbog očiglednih državnih i društvenih imperativa i njihove efikasnosti.

Ponavljali smo je u svojim programima, ispitivali smo to u svojim kritičkim tekstovima. Ništa drugo nismo činili nego na jednostavan i otvoren način pretraživali jednostavne činjenice. Nespornosti što su zbog toga nastali nisu u našim pitanjima, nisu u materijalu kojim smo se bavili. Oni su posljedica jednog stajališta u kojem smo mi zamišljani samo kao krivci! Zato i nije bilo dijaloga, zato je naš monolog razbijan u fragmente opremljene interpretacijom koja nas optužuje.

Jedini grijeh što ga u tebi možemo otkriti, to je Hrvatska! Jer samo ona ne pokriva na svakom mjestu iste interese. Sve drugo - od slabosti do samoupravljanja i napretka socijalizma - svi jednako prihvaćamo; ako jednaka vjerujemo svacijim riječima! Bez Hrvatske i nije bilo nespornosti! Iz odnosa prema njoj

potječe svaka naša zabluda u svim optužbama izrečanim protiv nas.

A mi znamo da smo tražili novo, da smo zadržali njegove razloge; razloge koje smo najprostano smatrali i razlozima za drugo: u našoj zajednici i u svijetu. »Duh Svet puše, gdje hoće«, kaže Sveto pismo. To je za nas mjesto u kojoj se objašnjava naše uvjerenje da radimo za budućnost svih. Ali što je možda veća, to više laži izaziva! Tako su mjesto i napretci zlobe prema nama i krivotvorenje naših stajališta postali napokon uvjerljiviji i djelotvorniji od svih naših izjava, od svih naših dolazaka: Naš rad doživio je političku osudu s najvišeg mjesta naše federativne zajednice. A mi se na drugi način ne znamo zauzimati za one programe koje smatramo novočim i napretkom za cijelo naše društvo i za našu domovinu: slobodu i pravdu samoupravnog socijalizma. Zato smo podnijeli ostavku izdavaču našeg lista. Prihvativši tu ostavku, izvršni odbor Matice hrvatske odlučio je da nastavi izdavanje lista s drugom redakcijom.

Napuštajući Hrvatski tjednik mi ne napuštamo nadu koja nas je u njemu skupila. Uvjereni smo da je ona zajednička svima koji budućnost naše zemlje i budućnost svijeta zamišljaju kao doba slobode i pravde, jedino doba koje može osigurati smisao čovjekovih snova, čovjekove povijesti: od prvog dođira s materijom do posljednjeg pogleda u svjetlost neba. Jer: niti smrt užutkava sve mrtve, niti žutnja uklada svaku!

NAĐU

**Spomenik pisca Augusta Cesareca
na trgu slobode u Osijeku
Autor spomenika Stjepan Gračan**

Photo Copyright by Ivica Košak

RIJEČ - glasnik Hrvatske kulturne zajednice - Ogranka Matice hrvatske - Wiesbaden. br. 63/64, 2022.

DAS WORT - MITTEILUNGSBLATT DER KROATISCHEN KULTURGEMEINSCHAFT

RIJEČ ISSN 2196-6109

RIJEČ